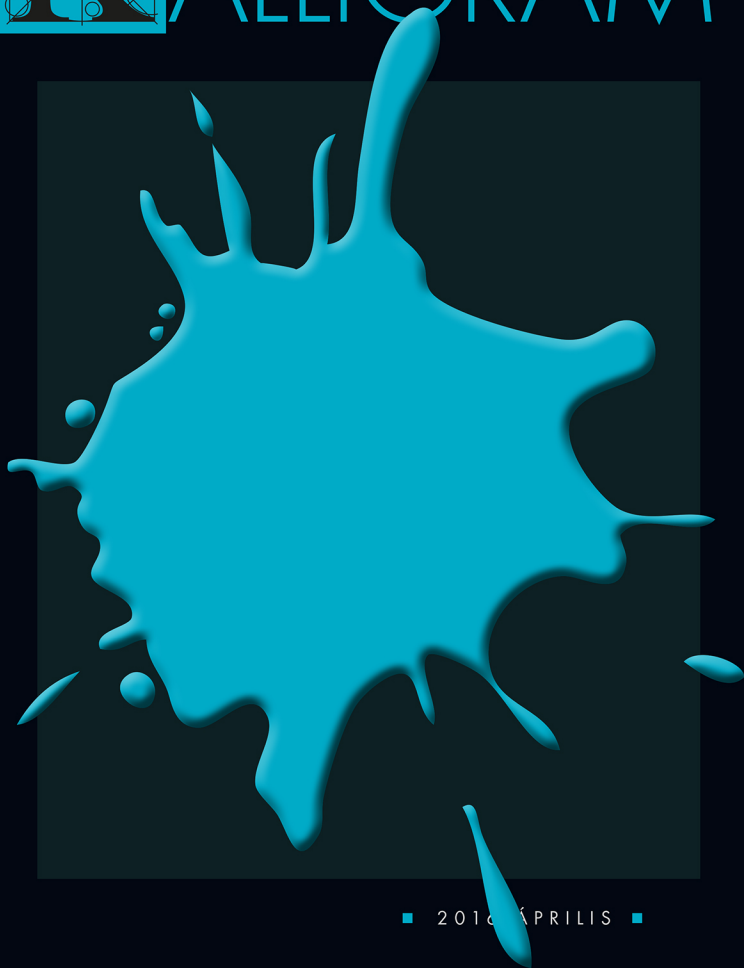

Művészet és Gondolat

KALLIGRAM

■ 2016 ÁPRILIS ■

XXV. ÉVFOLYAM, 2016. ÁPRILIS

TARTALOM

■	3	NÉMETH GÁBOR	
		Egy mormota nyara	(regényrészlet)
■	16	TOLNAI OTTÓ	
		Ukelele	(vers)
■	17	JÁSZBERÉNYI SÁNDOR	
		Vérhold	(novella)
■	24	SEAMUS HEANEY	
		A 110-es járat	(versek – Gerevich András és Mesterházi Mónika fordítása)
■	28	KŐRIZS IMRE	
		Január; Januári reggel; Mindentudás	(versek)
■	30	BERTA ÁDÁM	
		A betonpasi	(novella)
■	34	K. KABAI LÓRÁNT	
		az alapelv; gravitáció; maradok csend; madártávlat	(versek)
■	38	OLTY PÉTER	
		Disztópia; Tenyér-tetoválás; Boszorka; Bringás	(versek)
■	40	ISMERETLEN GRIMM-MESÉK	
		A csizmás kandúr	(Adamik Lajos fordítása)
		A hosszú orr	(Márton László fordítása)
■	45	MELLÁR DÁVID	
		[egy telefon összetört]; [A domboldalon]; [Egy lopott kocsiból]; [A macska játszott a fénnel]; [mikor az első felest magamba döntöm]	(versek)
■	48	NAGY HAJNAL CSILLA	
		Heterochromia iridium	(vers)
■	49	BRENZOVICS MARIANNA	
		Emília legendája	(próza)
■	51	SZÁSZI ZOLTÁN	
		Belenyugvás a csend határaitba	(vers)
■	53	GULIOSO TÍMEA	
		fűst; Hasadt vásznak; Photoshop; A könyv	(versek)
■	55	ARTHUR Z. BALOGH	
		Nézte az elmenő vonatokat	(próza – Jakab Edit fordítása)

■	57	HAJTMAN KORNÉL	szabotázs; feloldozás; szíamí; Santa Maria dell'isola (versek)
■	59	NYILAS ATTILA	Hit-tételek (vers)
■	60	NYIRÁN FERENC	én nem; az alkotás; most mondd meg nekem... (versek)
■	62	BAKA ISTVÁN	Isten korbácsai; Nachtmusik (versek)
■	63	BORSODI L. LÁSZLÓ	A nyelv anglyali természetével az „egzisztenciális rettenet” ellen (Baka István <i>Trisztán sebe</i> című versciklusáról – tanulmány)
■	69	SCHEIN GÁBOR	A végesben a végtelent (Füst Milán költészete az 1920-as évektől a lezárulásig – tanulmány)
■	82	MIROSLAV MARCELLI	Városok és történeteik (esszé – Németh Ádám fordítása)
■	86	ISTVÁN ANNA	Miroslav Marcelli és a tér filozófiája (tanulmány)
■	90	DARABOS ENIKŐ	Vidám apokalipszis (Térey János: <i>A Legkisebb Jégkorszak</i> – kritika)
■	92	MOHÁCSI ÁRPÁD	A budai Varázshegy (Térey János: <i>A Legkisebb Jégkorszak</i> – kritika)
■	95	ANDRÁS SÁNDOR	Szót szakítani az Élet Fájáról (Tábor Ádám: <i>Versmező</i> – kritika)

KALLIGRAM
Művészet és Gondolat

FŐSZERKESZTŐ: Beke Zsolt
zsoltbekezsolt@gmail.com

SZERKESZTŐK:
Csehy Zoltán (líra)
csehyzoltan@gmail.com
Mészáros Sándor
kalligram@interware.hu
Szabó Lovas Emőke
lovas.e@gmail.com

Szilágyi Zsófia
szilagyi73@gmail.com

Tóth-Czifra Júlia
toth.czifra.julia@gmail.com
GRAFIKAI SZERKESZTŐ: Hrapka Tibor
TÖRDELŐ: Róth Andrea

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG ELNÖKE:
Grendel Lajos

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG TAGJAI:
Földényi F. László,
Keserű József,
Márton László,
Németh Zoltán,
Rédey Zoltán

FŐMUNKATÁRSÁK:
Csehy Zoltán,
Hizsnay Zoltán

Szerkesztőség és kiadó:
811 03 Bratislava–Pozsony,
Staromestská 6D, 2. emelet,
tel./fax: (00421 2) 544 15 028

FELELŐS KIADÓ: Szigeti László

Levélcím: KALLIGRAM spol. s r. o.
P.O. Box 223, 810 00 Bratislava 1

Szlovákiai megrendelések:
distribucia@kalligram.sk,
valamint a szerkesztőség címén.
Magyarországi elérhetőség:
kalligram@interware.hu

Támogatóink:

A Szlovák Köztársaság Kormányhivatala
(Realizované s finančnou podporou Úradu
vlády Slovenskej republiky – program
Kultúra národnostných menšín 2016)

Nemzeti Kulturális Alap

Kiadja: Kalligram Kiadó Kft., Pozsony
és Kalligram Polgári Társulás
(OZ Kalligram, Fő utca 39/17, 929 01
Dunajská Streda/Dunaszerdahely,
IČO 42 291 810).

Nyomja: Expresprint spol. s r. o.,
Partizánske
Példányszám/Náklad: 700 db/ks
Ára: 700 Ft / 2,5 EUR.

Magyarországon terjeszti
a Relay Hírlapkereskedelmi Rt.
és a regionális részvénytársaságok.

EV 358/08 ISSN 1335-1826

Havilap, megjelenik az adott hónap 1-jén

www.kalligram.eu

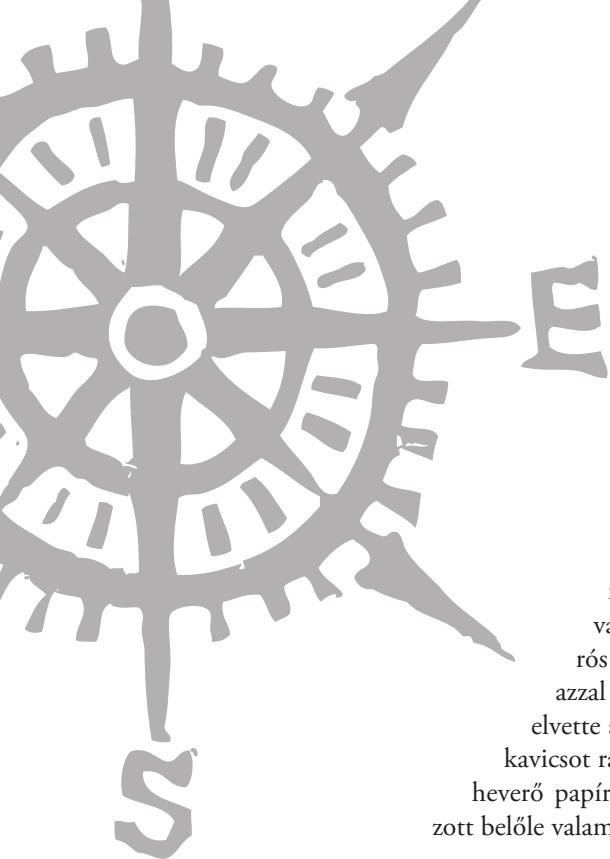
EGY mormota NYARA

eszembe jutott, hogy szombat van, ilyenkor jobb helyeken érdemes a halpiacon ebédelni – degustation sur place, huitres, bulots, crevettes! –, fölmásztam hát a lépcsőkön a côte des basques-ra vezető útra, és kényelmesen sétálva elindultam a des halles felé, pár perc után, az épületet megkerülve egyenesen a hátsó traktusba, a halárusok elkülönített termébe mentem, ahol a pultokat a tenger színét idéző kék és zöld, apró mozaikcsempék borították, és az éppen kioltott élet ordenáré bűze zaklatta az érzékeket, ahogy beléptem, megláttam angoljaimat, az osztrigásnál ültek, magas bárszékeken, előttük üvegtál, friss kagylóval, és két hosszú pohárban jégpárás prosecco, a nő gyors mozdulattal kaparta ki a nedvesen lüktető húst, ráfacstart némi citromot, de nem nyelte el mohón, ahogy az ajka ígérte, hanem a férfinak kínálta föl, aki nyitott szájjal várta a falatot, a nő visszahúzta a villát, incselkedve, mintha kettesben volnának, az árus csúfondáros pillantásával a szememet kereste, cinkosok lettünk egy másodpercre, fölmerült, hogy tulajdonképpen ezért csinálja az egészet, ezért vásárol minden szombaton a friss, hajnali fogásból, nem a pénzért, amit fél tucat osztriga és pohár fehér bor ellenértékeként kap, nem a hét euróért, hanem, hogy csalinak használva az osztrigákat, a kürtkagylót és a garnélarákat, leplezetlenül bámulhassa a legkülönfélébb vágyaknak kiszolgáltatót vásárlóit, az angolokra néztem, pillanatok alatt végeztek a zsákmánnyal, majd a férfi előhúzott a zsebéből egy ötvenest, az osztrigás elé lökte, nyakon ragadta az üveget, aztán kézen fogta a nőt, mint egy kamasz, és elkezdte kifelé húzni, a szomszédos helyiségbe, a felesége pedig kacagva követte

valahogy nem volt kedvem a helyükre ülni, állva ettem meg az adagomat, tulajdonképpen kellenlenül, oda se figyelve, mintha ez is csak munka volna, ahogy lecsúszott az utolsó falat, és utánaküldtem egy hosszú kortyot a jeges proseccóból, azonnal fölfordult a gyomrom, az árus láthatta, ahogy zöldül el az arcom, és a mosdók felé mutatott, épp arrafelé, amerre az angolok távoztak, bólintottam köszönetképpen, és a megjelölt irányba indultam

kékre mázolták az ajtókat, mint a part menti szállodák ablakait védő fatáblákat, valamenynyitva volt, kivéve egyet, amiből ütemes, félreérthetetlen zaj hallatszott, a férfi hörögött, a nő nyüsztett, én tapintatosan kihánytam az ebédemet a legtávolabbi fülkében, aztán megmostam az arcomat, visszamentem, hogy fizessék

az árus szabadkozott, nem értem, uram, a fogás egészen friss, ezek itt hajnalban még a vízben voltak, mutatott a pultra, majd, mintegy kárpótlásul, előhúzott a zsebéből egy pakli szűrőtlen gauloise-t, alapöckölt a csomagnak, és megkínált az előbukó szállal, megköszöntem, és kimentem az épület háta mögé, rágyújtani

körülnéztem, kitől kérhetnék tüzet, pár lépésre a bejáratról fiatal arab guggolt a porban, egy ággal firkált maga elé, ahogy kiléptem, fölneézett, meglátta a kezemben a cigarettát, rámutatott, és kétszer csettintett közben a középső- és a hüvelykujjával, jelezve, hogy kér egy szálat ő is, kifordítottam a tenyeremet, jelezve, hogy sajnos nem tudok adni, majd zavaromban a zsebembe nyúltam, kihalásztam egy öt eurós bankjegyet, és a férfi felé nyújtottam, elmosolyodott, azzal a fölénnyel, mint aki megszokta, hogy félreértik, aztán elvette a pénzt, megvizsgálta, letette maga mellé a porba, egy kavicsot rakott rá nehezeknek, felállt, odament a bejárat mellett heverő papírdobozhoz, egy darabig keresgélt benne, majd előhúzott belőle valamit

a tenyerén mutatta meg

apró drótkosár volt, amilyennel a parafadugót szorítják pezsgős vagy habzóboros üveg nyakára, a zsebébe nyúlt, kis fogót vett elő belőle, és hajtogatni kezdte a drótot, megértettem, hogy viszonyunk üzleti jelleget öltött, adományként nem fogadja el tőlem pénzt, ám, ha tetszik nekem, amit csinál, eladja öt euróért, látszott, hogy gyakorlata van a dologban, talán ez a mestersége, ezzel tartja fent magát a hitetlenek földjén

egy bicikli volt, stilizált, de a maga nemében tökéletes darab, kormányval és pedállal, a drótsapka szélesebb szalagjából még ülést is hajlított hozzá

kérdően nézett, hogy akkor rendben vagyunk-e így?

igent bólintottam, és elvettem a drótot a tenyeréből

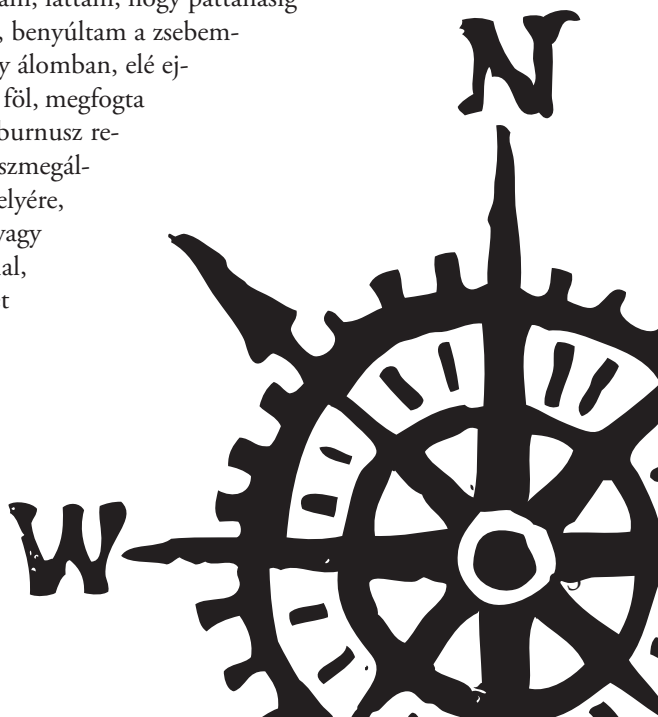
drótszamar, jutott eszembe a régi szó, eszembe jutott róla az élőlények ábrázolásának tilalma, és ennek aránytalanul megörültem, mintha csaláson kaptam volna, csaláson, amiről persze fogalma sem lehetett, egy kerékpár kétségtelenül nem nevezhető élőlénynek, de mintha az arab tudtán kívül, egy általa ismeretlen nyelven mégiscsak megsértette volna az ábrázolás tilalmát, aztán az örömömben némi szégyen vegyült, de már nem volt visszavonható, éreztem, ahogy cinikus mosoly lesz belőle

az arab lehajolt, fölvette a pénzt, és a tenyerembe tette, majd a hajamba nyúlt, mozdulni sem maradt időm, és mintha csak onnan húzta volna ki, az ujjai közt ott volt a meggyújtatlan cigaretta, nyilván azzal a mozdulattal vette el, amivel a papírpénzt a tenyerembe csapta, rám vigyorgott, az ajkai közé lökte a cigarettát, gyufát vett elő, rágyújtott, mélyen leszívta az első slukkot, aztán sűrű, tömör felhőben az ég felé küldte, mintha csak áldozatot mutatna be, végül két kezét összetéve a melle előtt, finoman meghajolt, szálem alejkum, mondta, szálem alejkum, válaszoltam, mint egy gép vagy egy papagáj, az arab nevetett, megrázta a fejét, rám mutatott és azt mondta, vá alejkum esszálám, utána mondtam, elégedetten biccentett, megfordult és egy pillanat alatt eltűnt a des halles forgatagában

éreztem, ahogy dolgozni kezd bennem a tehetetlen düh, olyan volt az egész, mint egy cirkuszi mutatvány, mintha kiszóllított volna a bűvész, hogy a bábja legyenek, szédületes tehetségének pusztá demonstrátora, mintha a cigarettával együtt elvette volna méltóságomat, közben persze tudtam, hogy túlreagálom, ami történt, föl lehetne ezt fogni egészen másképp is, könnyű és elegáns tréfának, legalább nem unatkoztam, a pénzem is megvan, nem beszélve a bicikliről, egészen biztosan többet ér egy szál cigarettánál, amit ráadásul ingyen kaptam, ajándékba, tehát mindent összevéve tulajdonképpen kitűnő üzletet csináltam az arabbal

teljesen helytálló érvek voltak, mégsem tudtam megnyugodni, valami azt súgta, bosszút kéne állnom, de fogalmam sem volt, hogyan, hirtelen állati, nehéz fáradtságot éreztem, és olyan hőséget, mintha még egy nap jött volna föl az égre, valahogy hazatántorogtam, vettem egy zuhanyt, gondoltam, alszom fél órát, aztán meglátjuk, mi lesz

az arab ezúttal világoskék burnuszban guggolt valami vályogfal előtt, a fejét előre hajtotta, hogy csak a fehér turbánja látszott, mellette a földön maroknyi tűz égett, mintha száraz kóró gyulladt volna föl a hőségtől, a tűzbe rakott vasállványon, kopott, vörösréz edényben kávé forrt, a felszíne szemcsésen fölhabzott, hogy majd, amikor az arab egy ügyes mozdulattal az árnyékba teszi, lassan lehűljön a reggeli homoktól, és visszahúzódjon az edényke mélyére, az arab megláthatta a piros tornacipőmet, föl se nézett, csak felnyújtotta a kezét, és megismételte a mozdulatot, két türelmetlen csettintést, mint amikor az ember többszöri próbálkozás után rendeli magához a lusta pincért, ez voltam én, lusta pincér, csak még az nem derült ki, mivel kéne szolgálnom, aztán persze mégiscsak föl nézett, két ujját a szájaához emelte, és jelezte, hogy mire volna szüksége, valamiért az a pilótadzseki volt rajtam, amit megkaptál a tizennegyedik születésnapodra, a viselése nemcsak lehetetlen, hanem teljesen indokolatlan is volt ebben a hőségben, benyúltam a felső zsebembe, és előhalásztam onnan egy pakli gauloise-t, alápöcköltem, és felé nyújtottam egy elgörbült szálat, az egész olyan volt, mintha már ezerszer megtörtént volna, ezeregyedszer jövök, csettint az arab, és halászom elő a cigarettát, bólintott, a tűzbe tartotta a cigaretta végét, aztán szívni kezdte, kérdően rám nézett, a kávéra mutatott, megráztam a fejem, és előhúztam egy rézpénzt, pont olyan színe volt, mint az arab edényének, amiben a kávé főzte, megfordítottam a kézfejem, és hagytam, hogy a pénz elébe hulljon, a porba, megrántotta a vállát, fölemelte a pénzt, megköpködte, és eltüntette a burnusz redői között, továbbmentem, de csak a közeli, fehérre meszelt vályog buszmegállóig, mint aki a menetrendre kíváncsi, de a táblája üres volt, a nyomtatványt régen leszakíthatták, úgyhogy sarkon fordultam, és egészen lassú léptekkel visszamentem az arabhoz, látszott rajta, hogy minden porcikájával az újbóli találkozásra készül, arra, hogy a kézzel-lábbal előadott érdeklődésemre határozott, boldog nemet intsen a fejével, ő aztán nem tudja, honnan is tudhatná, hogy mikor jönnek-mennek erre felé a buszok, odaértem, megálltam, láttam, hogy pattanásig feszül a háta a guggolásban és a fel nem nézésben, benyúltam a zsebembe, előhúztam a pénzt, és lassan, tényleg, mint egy álomban, elé ejtettem, ezúttal egy pillanatig kivárt, de nem nézett föl, megfogta az érmét, lerázta róla a homokot, és eltüntette a burnusz redői között, sarkon fordultam, és elindultam a buszmegálló felé, valaki azóta egy jelet rajzolt a menetrend helyére, vörös ákombákomot, mintha turistajelzés volna, vagy figyelmeztetés, két, egymást keresztező, vad vonal, még csillogott, odanyúltam, megérintettem a két vonal metszéspontját, az érintés helyén ott maradt az ujjnyom, mint valami bűnjel, elindultam visszafelé, lassan, zsebembe nyúltam az újabb érmeért, de akkor hirtelen négy éles sikoly hallatszott, valahonnan fölülről, föl néztem, de hiába kerestem a sirályokat

egy autó riasztója szólalt meg az utcán

a szobám sötétjét csak egy közeli fényreklám ütemes villogása oszlatta el időről időre

kába voltam, tompa fájdalmat éreztem a tarkómban, el kellett döntenem, mi legyen, ha már így alakult, erőltessem az alvást legalább hajnalig, megkockáztatva, hogy ugyanezzel a fájdalommal ébredek, vagy inkább keljek fel, sétáljak egyet a városban, „szellőztessen ki a fejem”, az utóbbi mellett döntöttem, vettem egy hideg zuhanyt, és amíg törölköztem, az álom nyugtalanító ismerőségén kezdtem gondolkodni, pontosabban azon, hogy az a lenyűgöző kreativitás, amit oly sokan ünnepelnek az álommunkában, valójában nem különb a kaleidoszkópot rázogató majoménál, „soha senki nem talál ki semmit, és soha nem is fog”, ha van kedved és időd, a legvadabb álmot is unalmas emlékdarabokra lehet tördelni, mindennek megvan az előképe, ha tudsz róla, ha nem, na jó, akkor ez legalább szórakoztató, a nyomozás a részletek után, a szöszmötölés a raktárban

a világoskék burnusz, a vörösréz edény meg a fehér turbán, a két ideges csettintés, az álom elintézte, hogy helyére kerüljön a délután

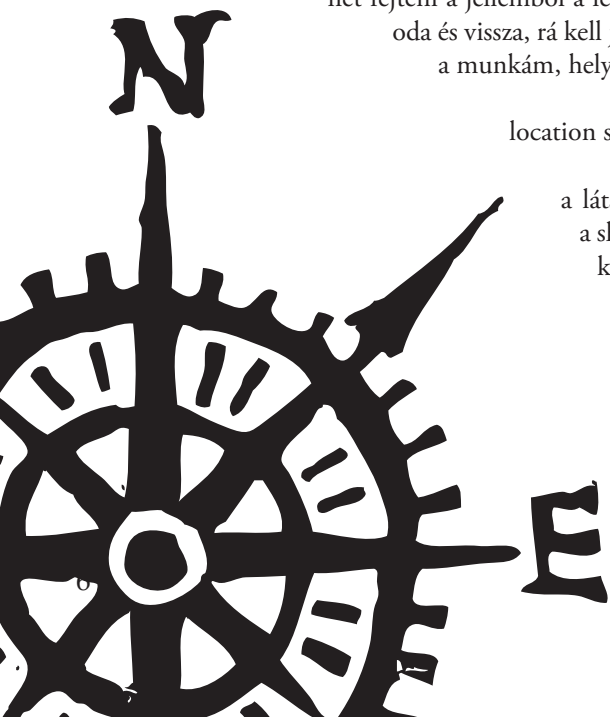
a kedvenc filmem nem túl hangsúlyos jelenete volt, a film fontos szekvenciáit elválasztó passzázs, amit az arab mellékszereplő utánozhatatlan, arrogáns eleganciája tett felejthetetlenné, azaz, fogalmazzunk pontosan, könnyen földidézhetővé, annyira, hogy a film emblémája lett, legalábbis az én számomra

„a foglalkozása: riporter”

akkor ezzel megvolnánk, gondoltam, tiszta inget húztam, és elindultam sétálni, pontosabban vadászni, persze, könnyed, felelőtlen mászkálásnak álcázva a nyomozást, semmi nem érdekelt már, csak az, hol lehet az arab, mi a helyszín, hol tölti az estéit, mert nyilvánvaló volt, este dolgozik, akkor próbálja megkeresni a nappalokra való pénzt, ott ül valamelyik utcasarkon, egy téren, vagy kávézó előtt, törökülésben valami gyékényen, előtte a szerszámai, talán valami olajméces, azt sem tartottam lehetetlennek, hogy apró rádióból szól a zene, a hangulat kedvéért, egy tálban várakoznak a pezsgősdugók drótkoronái, jól felismerhetően, hogy a bravúrja egyből a narratívába költözzön, „képzeld, egy arab csinálja őket a pezsgősdugók drótjából, fantasztikus, nem?, öt perc alatt megcsinál egy ilyet, el se hinném, ha nem a saját szememmel látom”, különben ez az egész valahogy hirtelen szakmai kérdéssé változott, a megérzésekre és a tapasztalatokra kellett hagyatkoznom, ha hely, esemény és karakter végzettszerűen összetartoznak, ahogy évtizedek óta hiszem és tapasztalom, akkor nyilvánvalóan mindegyikük külön is hordozza az információt, meg lehet fejteni a jellemből a lehetséges eseményt, térből a jellemet, jellemből a teret, oda és vissza, rá kell jönnöm, hogy hol kell megkeressem, hiszen végül is ez a munkám, helyvadász vagyok

location scout

a látszólag céltalan, tétova mászkálásnak, ami a kaszinón, a shopokon és a bárakon kívül a fürdővendégek esti szórakozását jelentette, volt valami örvényszerűen áramló középpontja, ha fölülről, valamelyik magasabb szálloda tetőteraszáról nézhette volna az ember, föltehetően hamar kirajzolódott volna a tömeg dinamikájának erővonalai, ha ott vagy, közöttük, észre sem veszed ezt az elemi kiszolgáltatottságot, azt hiszed, a döntésed a tied, pedig egy nagyobb erő dolgozik helyetted, valójában a fizika törvényei uralkodnak, úgy gondoltam, ezt a forgópontot kell megkeresni, mert

az arab is tudja, előbb-utóbb mindenkit oda-
sodor az éjszaka, az összes lehetséges vásárlóját

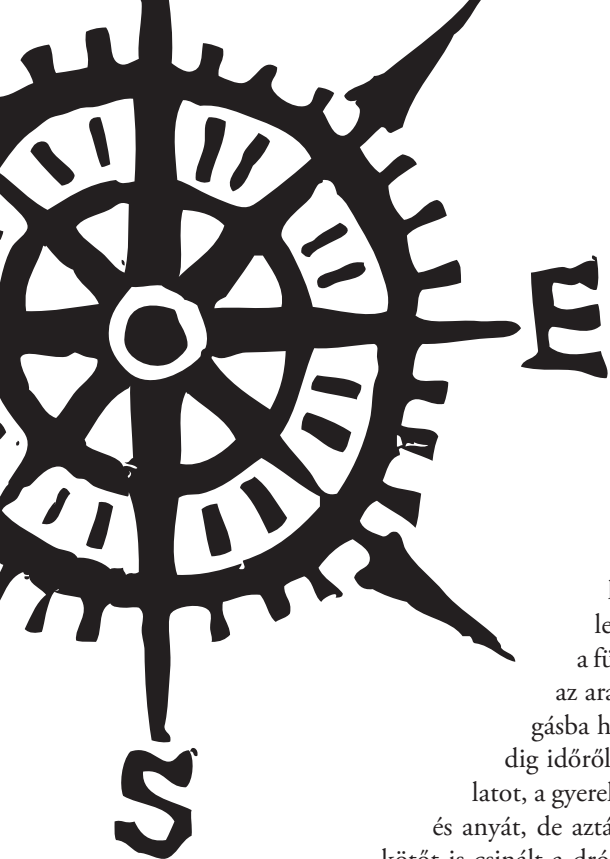
volt még a másik logika, ez meg azt mondta, azt
ígérte, hogy a forrásnál keressem, a szobrocskák
anyagául szolgáló drót lelőhelyénél, nyilván úgy
kapja valakitől, nagyobb tételben, nem hinném,
hogy estéről estére végigjárja a bárokat, sokkal egy-
szerűbb az ilyesmit egy helyen elintézni, és ez az egy
hely, lökte ki magából triviálisan a logika, nem lehet
más, mint a kaszinó, nyilván a kaszinóban fogyasztják
ipari méretekben a pezsgőt, a kaszinóban dolgozik tehát,
aki a segítségére van, egy konyhásfiú vagy takarító, akinek
nemcsak lehetősége, hanem egyenesen kötelessége is az ilyes-
mi hulladék összegyűjtése, nyilván az is arab, egyenesen a föl-
dije, talán valaki az előőrsből, aki hónapokkal előbb talált magá-
nak munkát, ali és musztafa, ez jutott eszembe, musztafa legyen akkor
az én arabom, válasszuk ezt, és ali legyen a másik, az ismeretlen, ideges, vé-
kony fiúnak képzeltem, menyétszerű mozgással, kapkodja a tekintetét, mint aki attól
tart, ha kiderül, mit művel, elvesztheti az állását, hiszen sokkal kevesebbéért, gyakorlatilag
a semmiért, egy zord konyhafelügyelő pillanatnyi szeszélyéből is elveszthetné, nemhogy
a lopásért, végül is miért ne lehetne ezt lopásnak nevezni, ha valaki éppen annak akarná,
egy hátsó udvarban találkozhattak, az efféle helyeknek, mint ez a kaszinó is, ritmikus, sza-
bályozott életük van, ali nyilván meghatározott időközönként viszi hátra a konténerekbe
az összegyűlt hulladékot, már csak azt kellene kitalálni, gondoltam, mi lehet a legmegfe-
lelőbb, az egész tranzakciónak pillanatok alatt kell lejátszódnia, föltételeztem, nem pedig
úgy, mondjuk, hogy ali időről időre a közösen kitalált rejtékhelyükre tesz egy kisebb cso-
magocskát, két időpont jöhetett számításba, a musztafa műszakját megelőző, és az azt kö-
vető óra, nyilván logikusabb, ha az elsőt választják, az órára néztem, tíz óra volt, a leg-
több szállóban végeztek a vacsorával, musztafa potenciális vevői róni kezdték szokásos kö-
reiket, azt feltételeztem, neki is lassan el kell kezdenie a munkát, a casino barrière biarritz
krémszínű tömbje körül már valóban ott keringtek a turisták, az egész épület ragyogott,
azonnal látszott, hogy a szerkezete nem engedi meg, hogy musztafa bárhonnan bejuthas-
son belső udvarokba, hátsókat meg nem találtam, a szemétszállítást nyilván diszkrét-
ben intézhették, viszont a boulevard du général de gaulle egy rövid szakaszon, mintegy
alagútként, eltűnt a casinót az utca túloldalán fekvő épülettel összekötő tetőzet alatt, elvi-
leg persze találkozhattak volna a tengerparton futó árkádsor alatt is, de ott hajnaltól éjfé-
lig erős volt a gyalogosforgalom, kutyákat sétáltattak, fel-feltűntek a futás megszállottjai,
úgyhogy de gaulle-ra szavaztam, de mire utánajárhattam volna a dolognak, az egész nyo-
mozást fölöslegessé tette az egyszerű dallam

mintha fölhúzás játék hangja volna, vagy mintha egy régi verkli szólna a casino bejára-
ta felől, a tömeg zsongásából néha kihallatszott egy-egy vékonyabb hang, gyerekkacagás,
boldog sikoltások, a dallamot bárki fölismerhette, „sur le pont d'avignon, on y danse, on
y danse, sur le pont d'avignon, on y danse, tout en rond”, és ahogy a bejárathoz értem,
a körhintát díszítő kék-sárga-piros lámpafüzér fényzáporában azonnal megláttam az arabot

az arabomat

mondta is a hang, „hát itt van az arabod, tessék”

napszítta fürdőlepedőn ült, a casino előtti tér márványán, de a lepedő valójában egy száz-
eurós volt, pontosabban százeuróst ábrázolt, musztafa törökülésben dolgozott, egyszerű,
fehér dzsellában, előtte két tál, az egyikben a drótok, a másikban a pénz, egy- és kéteu-
rósok, alamizsna, azoktól, akik nem vásárolnak, csak báméskodnak, mert amúgy fölírtá

egy darab papírra az árakat, öt, tíz és harminc euró, a mintadarabokat a lepedő szélén helyezte el, első pillantásra térbeli arabeszek, de ha az ember hosszabban nézte, fölsejlettek az ihletet adó formák, a harminc eurós főmű fogalmi keretbe rendezte őket, a körhinta végsőkéig stilizált másolata volt, a szokásos kellékekkel felszerelve, ha akarom, hattyú, hintó, lovacska, tűzoltóautó, de csak annak, aki maga is látta az eredetét, az emlék kellett hozzá, hogy belelássad a biarritzi körhintát, musztafa tulajdonképpen azt adta el, amit a vevő amúgy nélküle is birto-
kolt volna, a körhinta emlékét, ráadásul a legérzékenyebb ponton támadta meg a fizetőképes keresletet, a lepedőjét ugyanis körülbelül négy méterre terítette le attól a helytől, ahol a forgástól szédült kisgyerekek letámolyogtak a hintáról, ezért első pillantásuk azonnal a fürdőlepedőn forgó apró szerkezetre esett, kis mécses-tett az arab a játék közepére, hogy a felszálló meleg levegő mozgásba hozza, a valódi körhinta kék-piros-sárga lámpácskái pedig időről időre más-más színű fénybe borították az apró másolatot, a gyerekeket használta csalinak, a gyerekek rángatták oda apát és anyát, de aztán számukra is tartogatott meglepetést, gyűrűt és kar-
kötőt is csinált a drótból, apró fülbevalókat, elemében lehetett aznap este, mert kisebb csoport vette körül, nevettek, és egymásnak mutogatták a friss szer-
ményeket, musztafa ugyanis húsz euróért már személyre szabta az ékszereket, végigné-
zem egy ilyen szertartást, a lehető legkomolyabban csinálta, fölegyenesedett a törökülés-
ből, és mint egy mágus, körüljárta az áldozatát, körülfonta, mint egy kígyó, meg-megáll-
va, teátrálisan közelebb hajolt, mint aki az arc formájából, a fülkagylóból, a szemöldök ívéből olvas, aztán aprót bólintott, visszaült, és pár perc múlva elkészült az ékszer, töké-
letes pszichológus volt, nemcsak ügyes kezű ötvös, ha más is ott állt volna órákig, ahogy én, észrevehette volna persze, hogy zárt rendszerből dolgozik, néhány formát variál, a bol-
dog megrendelő viszont az egyetlen lehetséges, hozzá illő ékszernek látta, bármit is kapott

idegesített a fölénye, az, hogy átlát a szerencsétlen turistákon, a profizmus, ahogy ráját-
szik „a szegény, ám tehetséges művész” giccses archetípusára, a megvetés, amit olyan tö-
kéletesen álcázott nemes alázatnak

meg akartam leckéztetni

a musztafát körülvevő gyűrűn áttört egy kisfiú, egy pillanatra visszaneézett az anyjára, aki
kis bólintással biztatta, hogy nyugodtan tegye meg, amire készül, a gyerek kinyitotta az
összeszorított öklét, és egy kéteuróst ejtett a tálba, de valahogy túlzottan magasból, ahogy
leesett a pénz, aránytalanul csörömpölt, és néhány érmét kilökött a tálból, az arab fölne-
zett, és pontosan láttam, hogyan hullámoznak az arcán az érzelmek, ha nálam lett volna
a gép, ki lehetett volna kockázni, meglepődés, harag, önfegyelem, nyájasság, mosoly, és
még csak nem is azt akarom mondani ezzel, hogy bármelyik közülük ne lett volna valódi

odafurakodtam a szőnyegéhez, találomra kiválasztottam egyet az arabeszek közül, és egy
húszast nyújtottam neki, föl se nézett, egy tízest és egy ötöst akart visszaadni, de nem vet-
tem el, akkor már muszáj volt fölpillantania, a szemének villanása elárulta, hogy megis-
mert, rámosolyogtam, megráztam a fejem, és a tálkára mutattam, felhúzta a szemöldökét,
de habozás nélkül belemarkolt az érmékbe, és a tenyerembe számolt tizenöt eurót, egye-
sekben és kettesekben

„öcsi, adj egy bélást”, mondta a hang

négy kettes és hét egyeurós

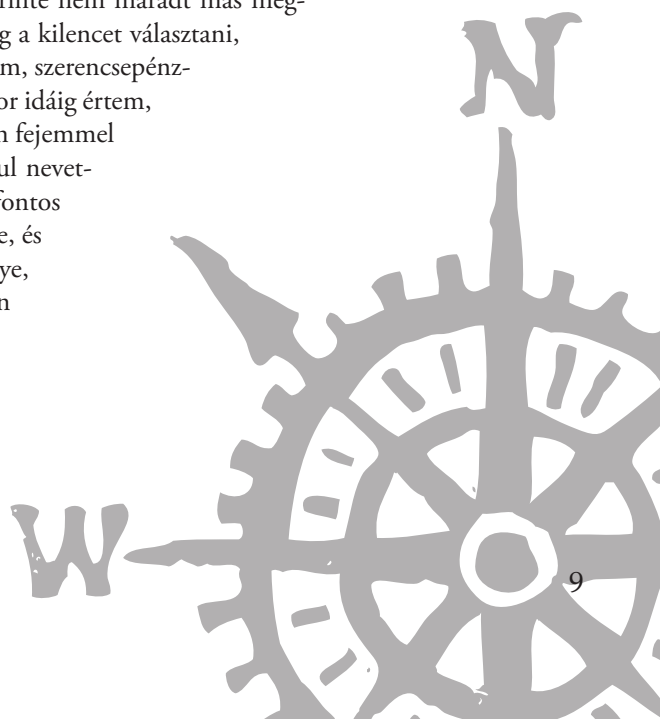
ez elvileg akár tizenegy menetre is elég, meglátjuk, mi lesz, gondoltam, és visszahúzódtam a tömegbe, elfoglalva egy kényelmes megfigyelőpontot, ahonnan az arab nem láthatott, én viszont nyugodtan és leplezetlenül bámulhattam, hogyan dolgozik, pár percet vártam, aztán kihasználva egy pillanatnyi szünetet, amikor könnyebb volt odaférni, beledobtam az első kéteuróst a tálkába, erős hívás volt, általában egyest szoktak bedobálni, itt az az egy könyörületi egység, szerintem pazarul sikerült a dobás, pont a tálka közepébe esett, nem vártam meg, hogy összenézzünk, azonnal sarkon fordultam, és eltűntem, bízva benne, persze, hogy azért még éppen azonosíthatott, ha fölkapta a fejét a csörrenésre, a háttamba kaptam a rétova „merci beaucoup, monsieur”-t

éreztem, azonnal rájött, mire megy ki a játék, tehát el kellett bizonytalanítanom, ezért úgy döntöttem, hogy megvárakoztatom, fölmentem a casino teraszára, onnan figyeltem tovább, határozottan úgy tűnt, hogy feszültebb lett, tökéletes mozdulataiban egy árnyalattal kevesebb volt az elegancia, és egy idő után az volt érzésem, egyenesen várja a támadást

ezúttal lehajoltam, és egészen közélről, gyengéden, egyenként csúszttattam a tálba a három eurót, hogy fölnezzen, és a szemünk találkozzon, szálem alejkum, mondtam, vá alejkum esszalam, válaszolt mosoly nélkül, a tekintete mégsem volt kemény, inkább kíváncsi, mint akit érdekelni kezdett a játék

visszatértem a helyemre

pontosan tudta, hogy még mennyi pénz van nálam, és azt is feltételezhette, a maga szempontjából érthetően, hogy emelni fogom a tétet, csak abban nem lehetett biztos, hogy mennyivel, az öt látszott logikusnak, ahogy a fibonacci-féle sor javasolta, 2, 3, 5, de az öt euró már legitim ár volt, adhatott volna valamit érte, tehát pont úgy, ahogy első találkozásunk esetében, kiléphetett volna a túlzott alamizsna elfogadójának megalázó helyzetéből, én ezt biztosan nem akarom, nyilván ezt feltételezhette, a kérdés csak az volt, az óvatos négy eurót választom, amivel az egyszerű számtani sor logikájában maradok, vagy átlépek egy határt az üzletileg, szociokulturálisan és matematikailag egyaránt értelmezhetetlen hat euróval, ezzel nagyjából a nyílt párbajra való felszólítással fölérő összeggel, akkor viszont lemondtam a további emelés lehetőségéről, hiszen mindössze négy euróm marad, ugyanez volt érvényes minden hatnál nagyobb hívásra, a nyolccal ugyan benne maradtam volna a fibonacci-féle számsor elegáns szekvenciájában, mintegy emlékeztetve rá, hogy az ötöst egyszerűen diszkvalifikálta az üzleti logika, de mit tehettem volna a maradék kettővel, tízet pedig elvileg azért nem adhattam, mert az már megint árnak minősül, ha e szerint az okfejtés szerint gondolkodott, szerinte nem maradt más megoldás számomra, mint visszatérni a négyre, esetleg a kilencet választani, föltételezve, hogy a maradék egyet majd megtartom, szerencsepénznek?, de ez nem volna túl elegáns megoldás, amikor idáig értem, már nem tudtam, hogy a magam fejével vagy az én fejemmel gondolkodó arab fejével gondolkodom-e, ráadásul nevetésnek tűnt a föltételezés, hogy neki is ennyire fontos ez a játék, baromság, miért ne szarhatna az egészre, és nézhetne annak, ami nyilván vagyok is, egy hülye, hóbortos európainak a sok közül, aki jó dolgában nem tudja, mit csináljon, épp kezdtem lebeszélni magam a folytatásról, amikor észrevettem, hogy néz, nézi, ahogy a pénzdarabokat nézem a tenyeremben, biccent, a tenyerét a szemére szorítja, aztán rám mutat, majd a bádog vizespoharára, aztán a tálkában a pénzre, “zseniális”, mondta a hang a gyomromban, a mozdulat azt jelezte,

hogyan próbálja kitalálni, mennyi pénzt kap, és ha sikerül, az tiszta nyereség lesz, tehát a logikus gondolkodás jól megérdemelt díja, nem pedig alamizsna, amit a gazdag turista vet a szegény arabnak, bólintottam, és a szememre szorítottam a kezem, ahogy kérte, biztos voltam benne, hogy négy eurót tesz a bögre alá, eleget jártam mindenféle piacokon, hogy tudjam, nincs nagyobb sértés, mintha a vevő rövidre zárja az alkudozás kényét, kinyitottam a szemem, és lenéztem rá, mosolygott, megkocogtatta a lefordított bögre alját, jelezve, hogy a maga részéről megtette a tétjét

fiatal pár lépett ki a casinóból, inkább testvéreknek látszottak, mint szeretőknek, a fiú szmokingban volt, de a gallérja alatt kioldódott a csokornyakkendő, a lány egyszerű, fekete kisestélyiben, nevettek valamin, meghitten egymáshoz dőltek, a lány a fiú vállára hajtotta a fejét, nem is jártak, hanem táncoltak, hirtelen angelika és erich buck jutott eszembe, akik valamikor a múlt század hetvenes éveinek elején nyertek jégtánc-világajnokságot, azok voltak ilyen zavarba ejtően feketék és meghittek, erich talán ha másfél évvel lehetett idősebb angelikánál, és az ember azt hitte, amikor épp nem jégtáncolnak, egy ravensburgi kastélyban játszadoznak féltucat weimari vizslakölyökkel

vagy a vérfertőzés gondolatával

ezen ott ketten biarritzban pedig elmentek volna campari-reklámnak, bár a lány kezében pezsgőspohár volt, veszélyesen ferdén tartotta, nem tudta abbahagyni a nevetést, a fiú könnyedén átölelte a derekát, mintha attól tartana, el fog esni, észrevették az arabot, és hozzáléptek, a húsz eurós meglepetést választották, az arab rájuk mosolygott, aztán, ezúttal elhagyva a szokásos hókuszpókuszt, belemarkolt a drótos tálba, néhány mozdulattal kiegyenesítette a szálakat, aztán fonni kezdte, először a lányé lett kész, musztafa egy mozdulattal engedélyt kért, hogy megnézhesse a kezét, angelika rámosolygott, és odanyújtotta, majd erich következett, az arab bólintott, folytatta a munkát, aztán a fiú tenyerébe ejtette a végeredményt, az zavartan elmosolyodott, megrázta a fejét, mire a lány kivette a tenyeréből a gyűrűket, a kisebbet a bal kezére húzta, a másikat pedig, megjátszott durvasággal, erich gyűrűsujjára erőltette, most már nevettek mind a ketten, de a fiú arca aránytalanul vörös lett, „he is my brother, you know”, mondta a lány magyarázatképpen, musztafa pedig nevetve vállat vont, nem lehetett eldönteni, azt mondja vele, mindenki hibázhat, vagy azt, hogy hát, ti tudjátok, én nem annak látom, a fiú a zsebébe nyúlt, egy gyűrűt ötvenest halászott elő, és musztafa ragaszkodott hozzá, hogy erich megvárja a visszajárót

azután egy kisgyerek következett a nagymamájával, a kezénél fogva rángatta oda, megvárta, míg a nő lehajol hozzá, és hosszan súgott valamit a fülébe, neki az egész világ kellett, a körhinta az összes kellékével, musztafa az aznapi le monde-ba csomagolta az árut

eltette a pénzt, aztán föl nézett a teraszra, mint aki jelzi, hogy lejárt az idő, nyilván nem gondolkodhatok a végtelenségig, elindultam tehát, a teraszról vezető lépcsőn, megvártam, míg a kisfiú eltűnik onnan a nagyanyjával, és teátrális mozdulattal a lepedőre szórtam az összes pénzt, jelezve, hogy nem „tíz eurót” adok, hanem az összeset, ami maradt

az arab lassan fölborította a bögrét, egy papír tízes volt alatta, gombóccá gyűrve

bólintottam, mint aki beismeri a vereségét

eltette a tízest, összesöpörte az érméket, és visszazórta a tálba, a többi közé, „au revoir”, mondtam, de úgy hangzott, mintha tényleg a viszontlátással fenyegetném, el akartam indulni, de váratlanul

megragadta a csuklómat, intett, hogy várjak, azt gondoltam, hogy vissza akar lépni az üzlet tiszta, jól szabályozott világának keretei közé, ahol a tíz euró mégiscsak ár, az ellenértéke valaminek, és ezzel tudatja, hogy részéről az intermezzónak vége, nem fogadhatja el a nyereményt, maradjon ez az egész csak tiszta játék, amiben kétségtelenül legyőzött, már csak az maradt a kérdés, hogy mit kapok végül a tíz euróért, már, ha jól értettem a szándékát, hiszen az ellenkezőjéről is szó lehetett, arról, hogy a játékból nem az üzlet, hanem az alakuló barátság világába lépünk, nem elad valamit, hanem ajándékot készít, ezúttal kifejezetten nekem

kivett egy újabb drótkoronát a tálból, és hajtogatni kezdte, akár-hogy próbáltam kitalálni, nem hasonlított semmire a kipakolt mintái közül, kíváncsian vártam, hogy mi lesz a vacak kis drótból, de amikor kész lett, nem hagyta, hogy megnézzem, köré zárta az egész öklömet, és két tenyere közé szorította

finoman meghajolt ültében, „au revoir, monsieur”, mondta, „alejkum szalam”

„va alejkum esszalam”, válaszoltam, és eltűntem a szeme elől, a tömegben, hogy megnézhessem az ajándékát

egy hamsza volt, vagy más néven „fatima keze”

egy kéz, aminek két hüvelykujja van, és nyitott szemet hord a tenyere közepén

a kéz öt ujját szokás az iszlám öt pillérének értelmezni, hitvallás, ima, alamizsna, böjt, zarándoklat, de vannak olyanok is, akik a hamszát amulettként hordják, a babonák szigorú tilalmának dacára, szemmel verés ellen, vagy házuk falára szegezik, hogy megvédje őket a tüztől

a zsidók „miriam kezének” vagy „ötös kéznek” hívják, és összefüggésbe hozzák a tóra öt könyvével

a nyitott tenyeret védő szimbólumként megtalálod mezopotámiában, ó-egyiptomban, és a szanszkrit mudrák között, de ha kinyitsz egy browsert, többnyire ott lesz a fejlécen mint az adblock ikonja, vagy vegyük az idióta munkavédelmi plakátokat

„mozgó teher alá ne állj”

mohamed lánya, fatima, amikor férje új feleséget hozott a házba, éppen vacsorát főzött, fájdalomában az edénybe elejtette a kanalat, majd, hogy ali ne vegyen észre semmit, pusztá kezével kavarta tovább a forró ételt, ezért a „fatima keze” a hit és a türelem jelképe lett

le kellett mennem azonnal a grand plage-ra, hogy elszívjak egy cigarettát, csak előbb még ittam egy pernod-t, jéggel és ásványvízzel, néztem, ahogy fehéren gomolyog az ital a hosszú pohárban, kiültem a plage előtt futó járda szegélyére, rágyújtottam, és azon gondolkodtam, mihez kezdjek most, mert hogy így nem lehet vége, én jövök, tartozom valami válasszal, az nyilvánvaló volt

feltámadt a szél, feketén dörgött az óceán, láttam magam előtt a videót a youtube-ról, fiatal pár megy át a kaszinótól a port vieux felé vezető úton, nem törődve a kitörő viharral, a férfi jóval a nő előtt jár, visszafordulva filmezi a feleségét, akit egy előzmény nélkü-

li, legalább harminc méteres hullám valósággal letép a sziklákról, hogy a holtteste, mint azt a kommentek írják, csak napok múlva kerüljön elő

de ki töltötte föl a videót a youtube-ra?

elnyomtam a csikket a homokban, és visszamentem a körhintához, óvatosan, mert nem akartam, hogy észrevegyen

az arab éppen befejezte a munkát, előhúzott valahonnan egy kis, fekete vászonzsákot, beleszórta a pénzt, a dzsellabába rejtette, és a megmaradt árut, a két tálat meg a bádögöggrét a százeurós közepébe helyezve batyut kötött a lepedőből, a vállára vetette, nehéz volt követni, mert végül a boulevard marechal leclerce éppen az órában már ritkás forgalmú szakaszára értünk, úgy számítottam, az alagúton áthaladva végül nem tehet mást, mint hogy az esplanade port vieux-n kibukkanva a rue de mazagran felé kerüli meg az öblöt, fölváltottam hát a bokrokkal sűrűn benőtt hegyoldal ösvényére, hogy elé vágjak, lesz, ami lesz, gondoltam, ennyi kockázat belefér, legrosszabb esetben szembekerülünk egymással, amit még mindig eladhatok véletlennek, azt viszont, hogy ezen a szakaszon is követem, nehéz volna kimagyarázni, már amennyire a magyarázatról egyáltalán lehet szó, a rue du prefet doux-n leereszkedve könnyen leértem volna a port vieux-höz, de inkább átléptem az utca torkolatát szegélyező alacsony korláton, a bokrokkal dúsan benőtt rézsűn álló fa takarásába, hogy kényelmesen szemmel tarthassam, ha számításom beválik

egy-két percet biztosan sikerült rávernem, gondoltam

az esplanade-on senki, csak az öbölbe vezető lépcsővel szemben, a parkolóban várakozott egy fiatal férfi, a legutolsó divat szerint szabott, ezüstszürke öltönyben volt, fekete vespa nyergéhez támaszkodott hanyagul, újságot olvasott, mintha romában volnánk, és a szelme várna a piazza barberinin

„fidanzato”, mondta a hang

kíváncsi lettem, mit olvas, már éppen kiléptem volna a takarásból, amikor az esplanade de vierge kanyarulatában föltűnt az arab, a fidanzato fölnézett, és a legnagyobb meglepetésemre összecsapta az újságot, nyilvánvalóvá téve, hogy akire várt, végre megérkezett, el nem tudtam képzelni, ennek a két embernek mi köze lehet egymáshoz, pedig hogy komoly közülük volt, az egy pillanatra sem lehetett kétséges, amikor musztafa a lámpa fénykörébe ért, az olasz, vagy legalábbis az, akit addig olasznak hittem, zsebébe csúsztotta az újságot, elmosolyodott, és végtelenül meghitt mozdulattal előrelökte a kezét, összeakasztották egy pillanatra az ujjait, mint egykor a szudániak a parlamenti könyvtárban, ugyanazt éreztem, mint akkor, amikor először láttam, a beavatatlanok sóvárságát, musztafa először a hengerré gyűrt papírpénzeket adta a vespásnak, aztán mellécsapta a fekete zacskót is, leadja a bevételt, mondta hang, de a vespás számolatlanul tette el a pénzt, majd vastag, barna papírba tekert csomagot húzott elő a bukósisak tartójából, musztafa a hóna alá fogta, némán nézte, ahogy a vespás eltűnik a rue de mazagran irányába, aztán visszafordult az úton

követtem a bokrok takarásában, vigyázva, hogy túl nagy zajt ne csapjak, de az egész nem tartott sokáig, úgy húsz méterrel arrébb volt egy másik, az előzőnél jóval rövidebb lépcső, ami egyenesen az öböl partjára vezetett, az arab ráfordult, és kényelmes, lassú léptekkel, mint aki végre hazaért, lesétált a főenyre

egészen a plage túlsó oldaláig ment, oda, ahol a sziklák lezárják az aréna félkörét, az óceán úgy marta ki a követ, hogy a sziklafal enyhén előredőlni látszott, a védelmében akár egy felnőtt férfi is kényelmesen megbújhatott, az üreg falának ponyvával letakart matract támasztottak, amiből az arab most, a nap végén egyetlen mozdulattal csinált ágyat

végre elhagyhattam a helyem, lesétáltam a bar de l'arena teraszára

„egy schlaftrunk?”

kérdezte a hang, ezúttal a legjobb barátomat utánozva, végül is, miért ne, egy calva' nem árthat, átjárta az asztalomra tett mécses fénye, beleszagoltam a forró pohárba, a fás, vaníliás illatok után, amikor megmozgattam, megérkeztek a citrusok is, a narancs és a citrom, ha teheted, legalább tizenöt éveset válassz, és ha nem egy strand bárjában ülsz, hanem valami komolyabb helyen, kérj hozzá egy darabka nagyon fekete csokoládét, és szívj el hozzá egy romeo y julieta churchills-t, kortyolgattam, szelíd volt és bársonyos, és mire a szívtartás képzeletben végigszívtam, arra is rájöttem, mivel válaszolok az arabnak

sietnem kellett, hogy még feladhassam a rendelést, csak pár óra volt már hajnalig

úgy aludtam, álom nélkül, ahogy mondani szokás, mint akit agyonvertek

az ajtó előtt, ahogy kértem, az ezüsttálcán ott volt a damasztzsalvétá, meg az obligát félgömb, fölrémlt a fehér kígyó meséje, az őrző történet az étkező szolgáról, aki egyszer beleevett ura titkos lakomájába, és attól kezdve értett az állatok nyelvén, amikor olvastam, elképzeltem, hogy én vagyok a szolga, megállok a trónteremhez vezető folyosón, égette a számat a forró, fehér kígyódarab, mintha valakinek a levágott ujjperce volna, de most mégsem emeltem föl az ezüst fedőt, mert nem akartam, hogy kihűljön az arab reggelije

lenéztem az esplanade korlátja mögül, és amennyire tőlem telt, zaj nélkül próbáltam megközelíteni az alvóhelyét, hogy nyugodtan visszaérhessek tegnapi rejtekhelyemre, a hortenziák védelmébe

csak az utolsó lépéseknél vettem észre, hogy az arabom fölkel már, a ponyva merev hullámai tévesztettek meg, letettem a matraca mellé a tálcát, és a lépcsőket hármassal szedve, visszarohantam a bokrok mögé

a teleobjektívet tettem fel, négyszázra húztam, remegett a kezem, pedig nem volt rá igazi ok, lentől még akkor sem vehetett volna észre, ha számít rá, hogy megleshetem

lassan kinyílt a strand végének ajtaja

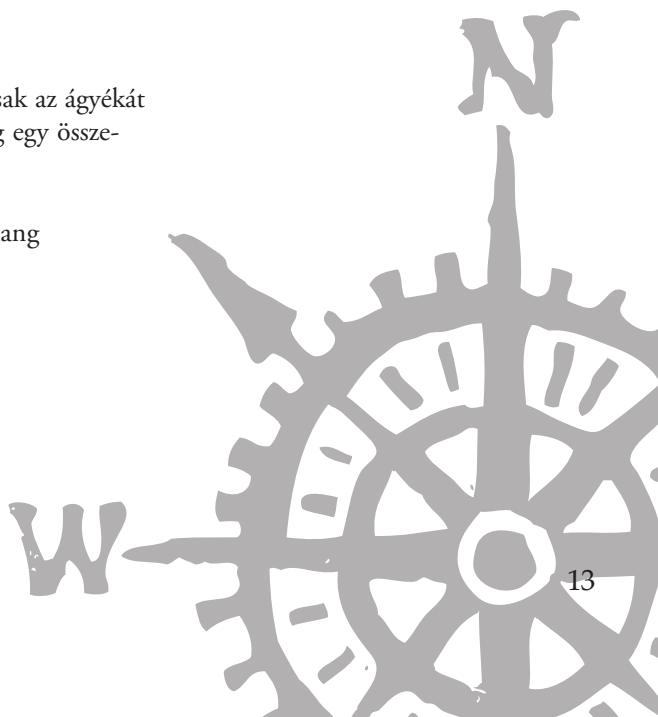
az arab lépett ki rajta, majdnem meztelen volt, csak az ágyékát takarta valami kendő, a hóna alatt a csomag meg egy összekert gyékényszőnyeg

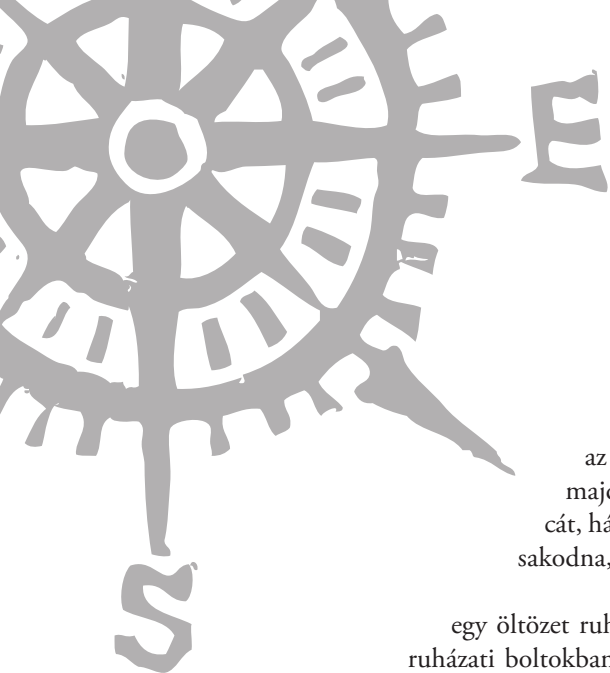
„ezek citromos olivaolajjal napoznak”, mondta a hang

egyre világosodott

az arab a zuhanyhoz lépett, megnyitotta a csapot, azaz csak megnyitotta volna, de nem jött víz a csőből, elzárhatta valaki

egy pillanatig az óceánt nézte, mintha az megmondhatná, mi legyen, hogy mi volna a teendő

hirtelen leguggolt, alkarjával félresöpörte a felszín homokját, hogy az érintetlen, sötétebb és nedve-
sebb rétegekből markoljon föl egy kupacnyi földet,
szétmorzsolta a tenyerén, aggódalmasan vizsgálgat-
ta, aztán maga elé szórta, épp csak annyi maradha-
tott a kezén, ami a bőr páráján megtapadt

itt a hajón azóta többször visszanéztem a képeket

az arab háromszor megdörzsöli a csuklóját és a kézfejét,
majd háromszor egymás után a két tenyerébe temeti az ar-
cát, háromszor végigsimítja a bal és a jobb karját, mintha mo-
sakodna, aztán kibontja a csomagot

egy öltözet ruha volt, ing és nadrág, festett lenvászonból, a munka-
ruházati boltokban lehetett nálunk kapni hasonlót, fél lábán imbolyog-
va magára húzta a nadrágot, aztán az inget, a víz fölött vörösleni kezdett az ég
alja, majd megjelent a nap felső pereme, percek voltak már csak a teljes napfelkeltéig

apró, kerek tárgyat vett elő, megnézte, mint egy zsebórát, kissé balra fordult, és leterítet-
te a gyékényt, felemelte mindkét karját a füle magasságába, aztán a jobb tenyerét a balra
tette, mintha azt játszaná, könyv van a kezében
csak az ajka mozgott, hangtalanul mondta el az imát, kivéve egy szakaszt, azt viszont be-
leénekelte a reggeli szélbe, úgy, hogy egy szót tisztán lehet hallani

az „al-kafirún” volt az a szó

1. مَحْيٍ رَلَا نَحْرُ لَالِ لَالِ مَسْب
2. نَوْرُ فَاكَلَا أُمِّي أَلَى لُق
3. نَوْدُبْعَتَا أُمْدُبْعَا أَل
4. دُبْعَا أَمْنَوْدُبْعَا مُتْنَا أَل وَ
5. مُتْدُبْعَا أَمْدُبْعَا أَل وَ
6. دُبْعَا أَمْنَوْدُبْعَا مُتْنَا أَل وَ
7. نَمْدِي لَو مُكْنِي دْمُكَل

*Bismi Allahi alrrahmanialrraheemi
Qul ya ayyuha alkafiroona
La aAAbudu ma taAAbudoona
Wala antum AAabidoona ma aAAbudu
Wala ana AAabidun ma AAabadtum
Wala antum AAabidoona ma aAAbudu
Lakum deenukum waliya deeni*

„Mondd:

*Ti hitetlenek!
Nem szolgálom, amit ti szolgáltok,
és ti nem szolgáljátok, amit én szolgállok
És én nem fogom szolgálni, amit ti szolgáltok
és ti nem szolgáljátok majd, amit én szolgállok
Megvan nektek a ti vallásotok és nekem az enyém.”*

alighogy befejezte, az arénába betört a nap fénye, olyan erővel, mintha el akarna pusztítani mindent, ami él, az arab lerázta a homokot a gyékényről, összegöngyölte, és elindult vissza, a matracához

észrevette a lépteim nyomát a homokban, ahogy a vackához vezetnek

megdermedt, ahogy meglátta a letakart tálcát

leguggolt, és lassan, mint egy követ, ami alatt talán skorpiók nyüzsöghetnek, fölemelte a tálról a burát

a négyszázas telén át tisztán látszott

full english breakfast, bacon tojással, paradicsomos bab, és az, amit black pudingnak hívnak, a leszúrt disznó sűrű, fekete vére a saját belébe töltve, nem pedig, amit rendeltem, friss szőlő, arab rántotta, labneh, za'taar és fekete olíva

musztafa felkiáltott, és beleszimatolt a sós levegőbe

fölálltam a takarásból, eltettem a gépet és elindultam lefelé a lépcsőn

gondolom, meg akarhattam a dolgot valahogyan magyarázni

Németh Gábor 1956-ban született Budapesten. Könyvei a Kalligramnál: *Zsidó vagy?* (2004, 2010), *A méhek titokzatos élete* (Sebők Zoltánnal közösen, 2004), *A tejszínről* (2007). Az *Egy mormota nyara* az idei könyvfesztiválon jelenik meg a kiadónál.

Ukulele

Azt is be kell vallanom
nem tudok nem megállni
az éppen felvágott oldal
szappanszalonna előtt
odébb téglához kötve
egy tyúk
somogyi úr szép csicsókája
mikor megismertem
még almát hordott fiumébe
megjegyzem nekem
az angol turka fiú manökenje is
előre köszön
a madárpiac
vörös teréről ismerem
a TOYTOY-os néni lányának
csapta a szelet
s én is ott próbáltam ki
a hajszárítót
meg a fénymásolót
(melyen e vers is másolódik)
ugyanis csak a TOYTOY-ban
volt konnektor
és végezetül azt is be kell vallanom
ha a bolhás bordűr ponyváján
a bonjour tristesse

kossa jános (alias kekk zsigmond)
által kopogtat a bánatként fordított
példányára bukkanok
(a fedőlap faragó aranka munkája)
nem tudom nem megvenni
utoljára ahogy megvettem
mellettem valaki
valami fájdalmas dalt pengetve
egy ukulelét próbált ki éppen
látszott nincs szándékában megvenni
csak azt akarta mindenki hallja
éreztem ha dalát újra elpengeti
megszakad a szívem
mint egyszer a párizsi metrón
az egyik román koldusasszony
éneke után
amikor is egzaktmód éreztem
sosem úgy azelőtt
sosem úgy azután
ha újra énekelni kezd
megszakad a szívem.

VÉRhold

Éjfélre elcsendesedett a tábor. Az ipari reflektorok fényében csak a földutat őrző csoportok körvonalait lehetett látni. Cigaretták parázlottak a bejáratnál, az örökre terített durva posztotakarókba bele-belekapott a szél.

A tankcsapdákkal szegélyezett úton nem járt senki sem. A páncélozott csapatszállító járművek, önjáró ütegek és a kivénhedt orosz T-72-esek, melyek kerekei napközben felverték a homokot és barna felhőbe burkolták a tábor, feltankolva, bezsírozva és indulásra készen álltak már a nyugati végén. A személyzetük menetfelszerelésben, nyitott szájjal aludt az első üléseken, a lábuk alá fektették a töltött kalasnyikovjaikat.

A tábor közepén egyszintes épületben gyékényszőnyegeken heverték a pesmergák egymás mellett. A legtöbbjük már golyóálló mellényben volt, hogy ne kelljen a felvétellel vesződni. Orosz mellényeik voltak, nehéz acélapokkal megerősített, húszkilós darabok. Segítség nélkül nem lehetett felvenni őket, az ember könnyen kibillant az egyensúlyából.

Egyedül a vezérkar volt ébren, Abdelszelím ezredes és a tisztek, akik a hajnali offenzívát vezették, egyeztettek a francia légierővel.

Mindenki tudta, hogy hajnalban, közvetlenül a szövetséges légicsapás után támadni fogunk. Már a vacsoránál megkapták az emberek az eligazítást. Némán ették a rizses csirkehúst vagy nehéz viccekkel ugratták egymást, végül az őrségen kívül mindenki nyugovóra tért.

Háromszáz pesmerga volt a táborban, az Iszlám Állam elleni hadjárat veteránjai. A természetes halálfélelmüket már régen felülírta az idő múlása. Túl régóta háborúztak már ahhoz, hogy ne aludjanak. Éjfélre elcsendesedett a tábor.

Egyedül mi nem aludtunk Sandersszel. Négy napja voltunk már a táborban az offenzívára várva, de a koalíció csak nem akarta elszánni magát a bombázásra. Az afganisztáni háborúhoz képest, ahol a NATO mindennel lőtte a tálibok állásait, az Iszlám Államot csak ímmel-ámmal bombázták. Nagyon úgy tűnt, hogy a kurdokon kívül senki sem akar-

ja őszintén a két éve dühöngő halálszekta felszámolását. Nem voltunk túlzottan aktívak a modern vadászgépeinkkel, a kurdok végezték el a munka nagy részét.

Végül megkapta a vezérkar a zöld jelzést. A táborban pedig bejelentették, hogy hajnalban támadunk. Nem tudtunk aludni az izgalomtól, hiába próbáltunk pihenni. Nem az életünket féltettük. Régóta csináltuk mindketten ezt a munkát, túl régóta ahhoz, hogy higgyünk az értelmes életben.

A félelemtől féltünk. Attól, hogy amikor megindulnak az egységek, ledermedünk, nem fogunk tudni kilépni a táborból. Ez a félelem az életösztrönből táplálkozik, nem múlik el soha, csak kezelni tanulod meg az évek során.

A háborúban kétféle félelem van: a halál előtti és a halál utáni. Egyedül a halál előtti számít: amikor rá kell vened magad, hogy odamenj, ahol a halál van, hogy elvégezd a munkát. Az utána következő kézremegés, sugárban hányás már senkit sem érdekel. Elvégezted a munkádat, és eltelt egy újabb nap, amikor nem voltál gyáva.

Egyikünk sem tudott aludni, így úgy döntöttünk, hogy felmászunk a központi épület tetejére. Sík tető volt, az egész tábort be lehetett látni róla. Néhány napja még őr bámulta innen a sivatagot és a közeli falvak épületeit a nap huszonnégy óráján át. Ez persze hamar szükségtelemmé vált, ahogy egyre nagyobb területeket szabadítottak fel az előrenyomuló kurdok és a parancsnoki épület kikerült a frontvonal közvetlen közeléből. A fent hagyott fehér műanyagzsékeknek azonban kifejezetten örültünk. Kényelmesen el tudtunk helyezkedni bennük, ha pedig hirtelen ránk tör az álmoság, akár el is aludhattunk.

Ebben persze nem reménykedtünk. Az együttállást akartuk megfotózni.

A média már hetekkel előtte tele volt a hírrel, hogy a hold a mai éjszakán lesz a legközelebb a földhöz, ráadásul holdfogyatkozás is lesz. Az együttállás olyan ritka, hogy tizen-nyolc év múlva fog legközelebb előfordulni.

Úgy gondoltuk, ha már nem alszunk, akkor lefotózzuk az eseményt. A sivatag közepén jók lesznek a fotók, mert nincs fényszennyezés. Szembeültünk egymással a székeken, a gépeket beállítottuk és vártunk.

Valószerűtlenül mély volt az égbolt. Zöldes fénnel égtek a csillagok a láthatáron, élesen látszott mind.

A hold betöltötte az eget. Nagy volt és sárga. Percről percre nagyobbak tűnt, láttuk a krátereket a felszínén. Fél egy felé kezdett el vörösödni. Kezdetben halvány rózsaszín lett, mint a bőr, majd sötétedett és sötétedett, míg vörössé nem vált.

A fénye olyan erős volt, hogy mindent vörösre festett. Vörösek lettek a csillagok, a homok, a nyugati végen álló páncélkocsik, de vörösek voltunk mi is a Nikkon és Cannon kameráinkkal. Lélekben mindketten már a hajnali offenzívánál jártunk, nem beszéltünk. Végül Sanders törte meg a csendet.

„Odanézz” – mondta, és ujjával a tábor keleti végébe mutatott.

Egy hordó égett a tábor szélén, körülötte emberek ültek és beszélgettek, jól érzékelhető távolságra a többiektől. Jazidik voltak mindannyian, csodabogarak.

Bár ugyanazt a nyelvet beszélték, mint a kurdok, nem vegyültek és barátkoztak a többiekkel. Elváltak egymással, csak a harcokban álltak be a városiak mellé. A táborban, minden különbségük ellenére nagy respektjük volt. Három ember helyett is harcoltak, és mindig utolsónak hagyták el a terepet, ha a vezérkar stratégiai visszavonulást rendelt el.

Hihetetlen harag vezette őket, ami érthető is volt: A Da'ásh az ő falvaikat égette fel, az ő fiaiknak a hasába vágott szuronyt, és az ő anyáikat, húgaikat és feleségeiket adta el szexrabszolgának, amikor megtámadták és körbezárták a Szindzsár hegyet. A vallásuk miatt voltak az iszlamisták kiemelt célpontjai. A fény angyalát imádták, aki hitük szerint uralta a mindenséget, mióta a teremtménye magára hagyta a teremtett világot. Ennyi bőven elég volt ahhoz, hogy a szunniták ördögimádóknak nyilvánítsák őket. Az ördögimádókkal pedig mindent meg lehet tenni.

Bár nem tartották magukat kurdnak, a kurdok közéjük tartozóként tekintettek rájuk. Amióta felszabadították a Szindzsár hegyet, még a harcoló alakulataikat is befogadták.

Nagy örömmel mentem üdvözölni őket, amikor a táborba érkeztem. Már találkoztam korábban egy jazidival. Rendes ember volt, bár nem a Szindzsár környékéről származott. A találkozás nem sült el valami jól. Ideges kiabálás és felháborodott férfiak fogadtak. Az egyik velem egyidős harcos konkrétan elkezdett lökdösni, és azt kiabálta angolul, hogy „go away, go away”.

A tiszték világosítottak fel később, hogy a kékre festett golyóálló mellényemen borultak ki. Melek Tausznak, a pávaangyalnak a színe a kék, akit imádnak. Tabu minden jazidi számára, különösen a vezetői kasztban.

„Ne vedd nagyon magadra” – mondta Abdelszelim ezredes. „Az ördögimádók nem esznek salátát, nem köpnek, mint mi. Csak miattuk kellett műanyag evőeszközöket szereznem a konyhára, merthogy nem hajlandóak senki után sem enni, hiába vannak elmosva a villák. Vérezni mondjuk méltóztatnak vérezni velünk nagy kegyelmükben.”

„Odanézz!” – ismételte meg Sanders.

Két férfi tartott a parancsnoki épület felé. Az egyikük ötven körüli, őszülő hajú és vastag bajszú férfi volt, míg a másik egy fiatal fiú a húszas éveinek az elején. Mindketten terepszínű ruhákban voltak, de fegyverek nem voltak náluk. Hangtalanul bámultuk őket, ahogyan közeledtek, majd beléptek a szobába, ahol Abdelszelim ezredes ült a tisztekkel.

„Mit akarhatnak?” – kérdezte Sanders és az órájára nézett. „Öt óra múlva kel a nap.”

„Nem tudom” – feleltem, majd elővettem egy cigarettát és rágyújtottam. Éktelen kiabálás zaját hallottuk. Az ajtó kivágódott, tiszték szaladtak át a pesmergák szálláshelyére. Egy percen belül fegyverben volt mindenki az épület előtt. Futólépésben indultak meg a jazidik szállása felé.

Figyeltük az alakjukat, ahogyan odaérnek a lángoló hordók mellé. Torkolattüzek vilantak, a lövések hangja pedig végigvisszhangozott a táboron.

Negyed óra sem telt és a pesmergák visszaértek a főhadiszálláshoz. A lefegyverzett jazidi csoportot vezették, minden oldalról körülvéve őket. Megálltak a barakk előtt, és egyesével terelték be a halálra vált arcú jazidi harcosokat, akik az ellenkezés legkisebb jelét sem mutatták. Némán léptek be egymás után a szobába.

Az egyik pesmerga összecsapta a lábát Abdelszelim ezredes előtt. Néhány mondatot váltottak komandzsiul, majd két pesmerga beállt a barakk ajtaja elé. A többi katona elindult, a tábor közepénél álló épületek felé, ahol a század többi része várt.

Egyedül Abdelszelim ezredes maradt kint az udvaron. Gondterhelten masszírozta a homlokát, amikor észrevett minket.

„Van egy cigitek fiúk?”

„Persze ezredes. Mi volt ez az egész?”

„Gyertek le, és elmondom.”

Összepakoltuk a felszerelést és lemásztunk a tetőről. Abba a szobába mentünk, ahol Abdelszelim a tisztekkel tárgyalt. Egy lila, virágmintás szőnyeg feküdt a szoba közepén, a sarkában egy ütött-kopott íróasztal állt, rajta egy kiterített térkép. Katonai hátizsákok, lőszeresládák heverték a fal mellett.

„Kurva ördögimádók” – mondta Abdelszelim. Intett, hogy ülünk le a szőnyegre, míg az egyik hátizsákból előhalászott egy üveget.

„Kértek?” – kérdezte és felénk mutatta a török Rakis üveget. „Vízem nincs hozzá.”

„Igen” – mondtuk Sandersszel. Tovább matatott a hátizsákban, elővett két fehér porcelán kávéscsészét, kitöltötte az italt és a kezünkbe adta.

„Bizsu pesmerga” – emelte magasba az üveget és ivott.

„Bizsu pesmera.”

Az ital átmelegített. Hideg volt a sivatagban.

„Akarjátok tudni, hogy mi volt?” – kérdezte Abdelszelim, miután visszarakta az üveget a hátizsákba.

„Igen.”

„Na, hogy tudjátok, a magam részéről sosem vettem volna fel őket a századba, de felső utasítást kaptam Szulejmánijából. Azt mondták, mi kurdok nem húzhatunk szét, tehát, ha a jazidi testvérek harcolni akarnak a Da'ish ellen, akkor szeretettel látjuk őket. Kábé két hónapja megjelent itt ez a harminc fickó.”

„Baj volt velük?”

„Azon kívül, hogy nem barátkoztak senkivel, és mindig csak az egyikük hallgatta végig az eligazítást, más nem igazán. Jól harcoltak, bár semmit nem tudtam róluk. Annyit mondtak Szulejmanijában, hogy a szindzsári sejk is itt van.”

„Az kicsoda?”

„Ő az egyik főnök. Na, vele a most találkoztam először. Kasztrendszerben élnek, mint a hinduk. Egy olyan városi kurd, mint én, egyáltalán nem találkozhat vagy beszélhet a sejkkel, ez a szokás.”

„Elég nehéz lehet így háborúzni.”

„Az. Mondjuk eddig nem volt gond, mert azt csinálták, amit kértünk tőlük. Egészen eddig.”

„Mi történt?”

„Szóval, nagyban beszélgetünk a fiúkkal a támadásról, éppen fixáltuk a légi célpontokat a franciákkal, amikor beállított ez a kettő. Az idősebbet már ismertük az eligazításról.”

„Mit akartak?”

„Az idősebb beszélt, a fiatalabb meg sem szólalt. Gondolom, derogált neki beszélni velünk, de nyilvánvalóan ő volt a főnök. Az idősebb azzal kezdte, hogy a jazidik üdvözlét hozza Ájn Sifniből.”

„Honnan?”

„Az a vallási vezetők városa. Hosszasan sorolta a családfáját a sejknek, végül előállt a lényeggel. Az embereik között van valami Kocsak, jövőbelátó vagy mi, aki szerint a telihold rossz jel. Azt mondta, ha ma reggel támadunk, akkor a vér patakokban fog folyni az utcán, és az emberek torkát úgy vágják el, mint a birkákét. Valami angyali eljövétel van vagy micsoda, amikor tilos a harc. Az idősebb közölte velünk, hogy a jazidik megtanácskozták a dolgot egymás között, és a sejk úgy döntött, hogy nem vonulnak harcba. Mivel azonban aggódnak az életünkért, ezért küldöttséget küldtek hozzánk, hogy figyelmeztessenek a veszélyre.”

„Ez kedves.”

„Kedves, a fenét. Azonnal lefogattam az egész bandát. Még az hiányzik, hogy a hülyeségeikkel telekürtöljék a tábort. Nem tűröm a rendbontást támadás előtt, nem hiányzik, hogy megijedjenek az emberek. Különben meg mit mondanék a franciáknak? Elnézést, de pár hegyi kecskénk úgy gondolja, hogy rossz hold kelt fel a támadáshoz, méltóztassanak a Mirage gépeikkel várni, amíg megjön a kedvünk? Na, nem.”

„Ezért lőttek a fiúk?”

„A levegőbe lőttek. Csak lefegyverezték a jazidikat és bezárták a szomszéd szobába.”

„Mit fogsz csinálni velük?”

„A támadás végéig ott maradnak. Utána még meglátom. Igyunk még egyet.”

Megint elővette az üveget és töltött. Koccintottunk.

„Vízzel jobb lenne, de ez van” – mondta az ezredes.

„Majd az ebédhez koccintunk rendesen.”

Az asztalon megcsörrent a szatelit telefon. „Oscar, Kilo” – mondta a kagylóba az ezredes angolul, majd letette. Az órára néztem, fél négy volt.

„Készen vagytok fiúk?”

„Igen.”

„Akkor menjünk.”

Leakasztotta az övéről a rádióját és beleszólt omandzsiul. A tábor közepén, ahol a csapatok nagy része pihent, megszólalt a sziréna.

Az emberek nagy része már meneképes állapotban volt. Mindenki tudta, hogy legkésőbb négykor, maximum fél ötkör kezdi a műsort a szövetséges légierő, felébredtek még a sziréna előtt. Voltak, akik imádkoztak, voltak, akik összegörnyedve hánytak az idegességtől vagy nyugodtan majszolták a reggelijüket.

„Találkozunk a faluban fiúk” – mondta az ezredes. „Most menjetek.”

A számunkra kijelölt Humwee-hez sétáltunk. A sofőr jól beszélt angolul, a kocsí pedig a hátvédhez tartozott. Nem mi kaptuk a mesterlövészeket, sem az útra telepített barkácsbombákat, azok az első hullámokban indulok kiváltságai voltak.

„Sápadt vagy. Minden oké?” – kérdeztem Sanderst.

„A kurva anyádat.”

Belebújtunk a golyóálló mellényekbe, meghúztuk a sisak szíját az állunkon, majd beültünk a kocsi. A motor már járt, a sofőr és a géppuskás szó nélkül bagózott és bámulta a derengést keleten.

A három francia vadászgép alakzatban repült. A hajnali fényben olyannak tűntek, mint egy varjúcsapat. Először a robbanások narancssárga fényét láttuk. A becsapódás dörgő hangja néhány másodpercet késett.

Az önjáró ütegek feldörögtek a táborban. Az elővéd megindult. A páncélozott Humweek mögött kis csoportokban, behúzott nyakkal vonultak a pesmergák. Őket fotóztuk, amíg egészen apróvá nem zsugorodtak a láthatáron.

Végül meghallottuk a kézfegyverek és a humvee-k lövegtornyaiban kelepelő 50-esek hangját. Azt jelezték, hogy az elővéd ellenállásba ütközött. A lövöldözés nem tartott valami sokáig. Mikor elhalkult, megszólalt a rádió, hogy mehetünk, a falut megtisztították.

Megindultunk a falu felé. A sofőr és a géppuskás vigyorgott.

Az offenzíva a lehető legjobban alakult. Az ellenség fejvesztve menekült, nem voltak veszteségek.

Lassan, lépésben közelítettünk a domb felé, melyen a falu állt. Biztonsági előírás volt, hogy ne használjuk a betonutat az improvizált robbanóeszközök miatt. Amikor megláttuk a falu főutcáját, mindketten kiabáltunk a sofőrnek, hogy álljon meg.

Az út közepén keresztbe fordulva egy kiegészített teherautó állt. Zsíros füst szállt belőle az ég felé, körülötte pedig vagy egy tucat halott feküdt a földön. Pokoli látvány volt. Nem a halottak miatt, azokból láttunk éppen eleget a háború alatt.

A teherautót fűrtös bomba szedte ki. Ezt onnan tudtuk, hogy húsz centis acélrepeszek álltak ki a házak falából, de még a betonból is.

A fűrtös bomba a legkomiszabb fegyver a gyalogság ellen. A rakéta harminc méterre kinyílik a célpont felett, apró kazettákat ereszt ki magából, melyek külön robbannak fel,

hús centis acélrepeszekkel terítve be egy focipályányi területet. A hangsebesség kétszeresével haladó több száz repesz keresztülvág bármit: acélt, üveget, emberi koponyát.

A teherautót telibe kapta a bomba és darabokra tépte a körülötte állókat. A halottak vére engedve a gravitációnak összeállt és megindult lefelé az úton. Betöltötte a kátyúkat és lassan csordogált lefelé, fehér habot vetve.

Bár egyértelmű volt, hogy egyetlen újság sem fogja közölni ezeket a képeket, fotózni kezdtünk. Fél órán keresztül fotóztunk, amikor a sofőr dudálni kezdett. Visszaszálltunk a kocsiba. A kocsi kerekei is vörösek lettek, ahogyan kikerültük a teherautót.

Egy körforgalom állt a falu közepén. A pesmergák járművei zártak le minden irányból. Mire odaértünk, vagy száz ember ücsörgött az autók árnyékában. A házak tetején a kurd zászló lobogott. Az ezredes a tisztek gyűrűjében járta körbe a pesmergákat, mosolygott és gratulált az embereknek.

Kiszálltunk a kocsiból és fényképezni kezdtünk. A harcosok pózoltak nekünk, mutatták a kezükkel a győzelmi „v”-t.

„Rendben vagytok?” – kérdezte az ezredes, amikor összefutottunk.

„Igen, nem volt semmi sem” – mondtam.

„Menekülnek a patkányok. Női ruhában, behúzott farokkal. Nem volt semmilyen említésre méltó ellenállás. Ha ez így megy tovább, hamar vége lesz ennek a háborúnak. A következő italt Moszulban fogjuk meginni.”

„Így legyen.”

„Szóljatok, ha kifényképeztétek magatokat. Menjünk vissza együtt a táborba.”

„Rendben.”

Sanders kiszúrta, hol gyűjtötték össze az ellenség fegyvereit. Egymás mellé, szépen sorba rakva heverték az AK-k és a PKM-ek. Mellettük sorba rendezett halott iszlamisták. Tizennyolc halottat számoltunk össze.

A nagy részük civil ruhában volt, csak a fekete, bajusz nélküli szakálluk árulkodott arról, kik is ők. Mindkettőnknek feltűnt, hogy lövésnyom nem volt a testeken, de többnek is át volt vágva a torka.

„Hát ezekkel mi történt?” – kérdeztem az egyik pesmergát, aki éppen a lőszereket rendezte halomba.

„A légitámadás után menekülni kezdett a Da’ash. Civilbe öltöztek és próbáltak vegyülni a helyiekkel. A fiúk azonban résen voltak, nem hagyták őket meglógni. Egyesével szedték ki őket, bajonettel.”

Két órán keresztül fotóztunk, amíg minden memóriakártyánk meg nem telt. Az ezreddel mentünk vissza a táborba

Dél volt már, forrón tűzött a nap. A kátrin tele volt emberekkel. Mindenki roppant elégedett volt az offenzíva kimenetelével. Az ezredes engedélyt adott, hogy néhányan zenéljenek a pesmergák közül, hazafias kurd dalok csendültek a táborban. A férfiak teát főztek és egymást kínálgatták.

A letartóztatott jázidiket három órákor, minden vádemelés nélkül engedték szabadon.

■ ■ ■

I.

Eiöl gombolt, pecsétes – avarbarna,
Bíborzsinóros – bolti köpenyében
A Klasszikusok bugyrából kibukkan

A penész- és fertőtlenítőszagú
Folyosóra, előremered, jobb keze
Az aprópénzek megereszkedett
Erszéyes-zsebének nyílásában
Matat, míg kigondolja, mennyit kérjen
Az *Aeneis* használt VI. kötetéért.

Az alkív torkában kavargó porlevegőt
Beszívтам, míg ő a szerzeményem
A merített papírzacskóba csúsztatta.

II.

Smithfieldi piac, szombat. A kisállat-
Bolt nyúlpotyadék-bűzben, zöld-arany
Kanárik dallamától zeng, de most, akár

Az Avernus, néma, madártalan.
Továbbcsiettem, átvágtam a buszhoz,
Zacskós Vergiliusommal kerülve

Az ütközést, bódék és ajtófélfák,
Vászonáskák, térképek, gipszplakettek,
Rézmetszetek, tollseprűk és művirág közt,

A nyak- és csuklódörzsölés, habár
Éjjel érkezve frászt hoztam a házra,
Esők, süvítő szelek viharadara.

Aztán jó idő, és irány Olaszország,
Esküvőről leárazott öltönyöm
Finomszövésű, laza, nyári, szürke,

Mint Vénusz galambjai, s a lebarnult
Emigránsokkal etruszk dombjukra hágyva
Kiderült, a kápolna nekem a legothonosabb.

V.

Vénusz? Miért nem McNichollék galambjai,
Ahogy hazatartanak a dúchoz? Visznek
Nyílegyenesen a McNicholl-könyha

És a fogadalmi lekvárosüveg felé.
Hát ne enciánt nyújs, pár szálát inkább
Abból a csokorból – minden kalász

Egy-egy ezüstös parány, minden zabszem
Csokoládéről mentett, csillogó ezüst-
Papírban, rácsippentve, rászorítva,

„Hogy a kis oltárnak egy pici napfényt adjon”.
Mikor egy este Mrs. Nicktől, ahogy mi hívtuk,
Kaptam egyet, hazáig világította utam.

-es járat

Route 110

Hol állványon szorongott öltöny és nagykabát,
És ha egyet kihúztak, mind megindult,
Akár gazdáik árnya Kháron zsúfolt ladikján.

III.

A sofőr megtekert egy kurbli, és
A táblán helyükre gördültek
Az állomások, sorra minden

Életre kelt. Az utazók

A peronra gyűltek, izgatott varjak
A varjútányán, várakozva, de

Bizonytalanul. Ekkor kivált a kalauz,
Állomás és busz ura, aki sorra
Elirányított, de nem neveket:

Járatszámokat kiáltott, rebtentünk tehát
Végzőra, én a 110-es járat felé,
Cookstownba, Toome-on, Magherafelten át.

IV.

Ponyva-merev, szén-kék, kőpala-éles
Mandzsettájú, szabvány vasutas-
Kabátomat használtan vettem: és megérte

VI.

A kísértetek ideje volt,
Elemlámpák a távolban kutatták
Kik és miért, kiért virrasztanak

És melyik házban. Első alkalommal
Michael Mulhollandért maradtam ébren,
Ott ültem, míg a család fel nem állt.

Idegenül maguknak és nekünk.
Virrasztás a szeretett teste nélkül:
Fivérfiuk, az úszó, tengerbe fúlt.

Három este az üres bakok körül
Beszélgettünk. A negyedik napon
helyére került a lezárt koporsó.

VII.

A halottas ház vendégházba fordult,
Hajnalgig ment a kártyajáték,
Csak tálcán körbeadott cigareta,

Sütemények és tea zavarták meg.
Az emlékeket polifón kórusban
Adták elő, a titkokat fülbe gyónták.

Szorgos diák az esti iskolában:
Utolsó reggel sétáltam haza,
Füstbűdösen, mintha halotti máglya

A 110-es járat

Mellől kísérme az anyja, hogy megmutassa
Az utat a birtokon át, s így feloldozott
A határátlépés bűne alól.

VIII.

Mint ha az újhaldat látná~ hó elején az ember,
Ahogy a napvilágba olvad, úgy rémlik fel arca
A lány-hálóterem ablakában, fájdalomma friss,

Sietve fordulok meg, míg az ajtót nyitom,
Beülök, indítok, gyorsítok, húzok el
A kocsival, amiről a szemét le nem veszi,

A féklámpák felvillannak a sarkon,
Mint arcunkban az őrjárat piros lámpái
A zavargások előtti utakon, pirkadatkor

Tánc után, fogdosások és magunk
Visszafogása után, tisztátalanságunk
Smároló-hárító korszakában.

IX.

És mi maradt végül Mr. Laveryből is
Eltemethető, akit saját kocsmájában
Vitt szét a ketyegő bomba, ahogy cipelte és

XI.

Hány este, mikor csak vártunk, figyeltünk
A halra. És az az este, mikor az árban
A vidra feje bukkant fel, vagy talán

Egy felszíni redőt, villanást néztünk
Vidrafejnek? Kétségtelen volt viszont
A villanás, a forduló hurrok az eleven,

Fekete vízben. Vagy a folyóparti rét szilárd
Talaja lett kétséges az alkonyati szűnyog-
Fátyol-lebegésben, mintha elvegyülnénk

A peremen kavargó árnyak s árnyékok közé,
Csak állnánk, figyelnénk, mind jobban
Rászorulva az átlényegítő fordulatra.

XII.

És most a születések kora. Mint amikor
Egy régi hajnalban az utolsó távozó
Frissen vágott a kert végében virágot,

Hogy elnyomja az ital és füst beivódó
Szagát, mire anya és gyermek délelőtt
A szülőöthonból megérkezik,

A 110-es járat

Cipeli most is délelőtt az Ashley House
Napra tárt ajtaja felé? Vagy Louis O'Neillből,
Aki rossz helyen volt azon a szerdán, mikor

A Derryben lelőtt tizenhármát temették? Vagy
A meg nem dicsőült, kimagyarázott, bezsákoltt
Tetemekből a gyászszordon mögött: nem kerültek

Háborús díszsírba, sem külön parcellába,
Hogy kiképzett, fess és engesztelhetetlen
Egységek sort löjjenek az évfordulón.

X.

Vergilius boldog árnyai fehér lepelben
Versengnek a zöld mezőn, míg Orpheus
Köztük kering, a húrokon csapong, és fordul

Játéka ütemére, és hogy kikerülje
A fűvön birkózókat, táncolókat, futókat.
Akár egy sportnap Bellaghyben,

Slim Whitman vibráló tenorja kizeng
A fényes dodzsemek, szálló körhinták fölött,
Mérföldes parkolósor az alkonyatban,

És felnőtt emberek nekivetkőzött csapatai
Kergetik örülten a bőrt, míg le nem fűjják,
Stoplisuk nyoma a pályán és egymáson.

Úgy érkezem most, s köszönetképp azért,
Kinek hosszú várakozása az árnyak partján
Véget ért, hozom szálaim ezüst fejű csokrát,

E gyertyaszálak nem homályosulnak el,
Ahogy földfrénye megtörik, és összegyűlünk,
És szólunk babanyelven.

Mesterházi Mónika (I-V., VIII-XII.) és Gerevich András (VI-VII.) fordításai

Seamus Heaney (1939–2013): Nobel-díjas író költő. 2010-ben kiadónk gondozásában jelent meg *Hűlt hely* című, válogatott költeményeit tartalmazó gyűjteménye. *Élőlánc* című új magyar verseskötete a FLSZ és a Jelenkor Horizontok világirodalmi sorozatában idén lát napvilágot. A fordítás e kötetből való.

Gerevich András (1976): költő, műfordító, fordítókönyvíró. Legutóbbi kötete: *Tizenhat naplemente* (Kalligram, 2014).

Mesterházi Mónika (1967): költő, műfordító. Válogatott versei *Sors bona* címmel jelentek meg 2007-ben. Magyarra fordította többek között Katherine Mansfield, Alice Munro, A. L. Kennedy, Lawrence Norfolk és Joseph O'Connor műveit.

Január

A reggel lapos, hideg fényében
a vízparti irodasor a Dunában lángol.
Feljebb, a hegyen egy ház
csillagvizsgáló-ablaklencségei
most fedezik fel a Napot.

De ez innen hatvanmillió fényévnyire még nincs,
ott most idegen hangzású névvel illetett bolygónk
dinoszauruszok uralta civilizációjáról,
pteroszauruszok kezdetleges,
biomechanikus drónjairól
tartanak előadást, miközben egy távcső
a majdani Pannon-tenger helyére irányul.

Ott csak hatvanmillió év múlva lesz most,
amikor reggelente már
egyre kevesebbet hordok ki ide
a sanghaji parkból, miközben
úgy telnek meg az idő noteszlapjai,
ahogy fogy róluk a fehér.

Januári reggel

Hátul még össze van tapadva a kutya az ugatással,
a kupé ajtajával a puffanó kattanas,
de szemben, a töltésen túl
a műszerekre hagyatkozva leszállni készülő
repülőgépek süvítése, a vonat alatt dübörgő híd mormogása,
a sirályvijjogás, a szarkák rövid géppuskasorozatai
már csak az egynemű, szürke világvégeből jönnek.
A hozzájuk tartozó látvány talán máshol hasznosul,
délibábként, a szigettel, az erőmű kéményével, a hegyekkel,
a lemerülő, és mindig valószínűtlen távolságban felbukó,
csobbanástalan vöcsökkel,
és a néma repülő és vonatok anyagával együtt.

Mindentudás

Távcsöveink elérhetetlen galaxisokat pásztáznak,
berendezéseink, amelyek annyiba kerültek, mint egy piramis,
anyagtalan részecskék nyomai után kutatnak,
hőséggel, faggal, betegségekkel dacolva
gyarapítjuk ismereteinket az idő minden egyes darabkájában,
miközben fogalmunk sincs róla,
hogyan fürdés közben az anyánk
milyen sorrendben mossa meg a testrészeit,
mire gondol a gyermekünk, amikor kimondja azt a szót, hogy háború,
mit csinál a feleségünk a fikájával,
hogyan a főnökünk olvas-e a vécén,
és ha igen, akkor mit,
hogyan mit gondolnak rólunk a barátaink barátai,
hogyan a kimondott szóból mikor lesz cselekedet,
a cselekedetből fájdalom, a fájdalomból zene,
a zenéből emlék, az emlékből semmi.

a betonPASI

BETON

NOVEMBER 11. Holnap lesz a tizenötödik születésnapom. Egy mesés szigeten vagyunk, azt hiszem, a Maldív-szigeteken, tegnap érkeztünk ide hármasan Mamuccal és Apcival. Holiday Inn, 819-es szoba. Amúgy Berlinben lakunk, csak Mamuc és Apci most nászúton vannak, múlt hétvégén házasodtak össze. A tengerpart szép, de a szállodai szoba rohadt kicsi, de azért örülök, jó itt, jobb, mint Berlinben, ahol már október eleje óta tök szürke és uncsi volt minden. Fürdőruhában vagyok. Otthon nem tudtak hova tenni, se nagyszülők, se szitter, úgyhogy elhoztak engem is a nászútra. Tíz óra van, már nyolc körül kilógtam a szobából, reggeliztem a svédasztalról, azóta itt a pingpongasztalnál várom, hát ha jön valaki, és tudunk játszani. Mondjuk nem annyira kilógás ez, a szaharinpofák egyáltalán nem bájlik, arra csáskálok, amerre akarok. Mamuct és Apcit hívom szaharinpofáknak. A pótágy meg amúgy is rohadt kicsi, akkor is folyton felébrednék rajta, ha Apci nem horkolna állandóan. És nyitókártya is csak egy járt a szobához, folyton kommandózni kell.

Mamucnak szép tetoválásai vannak, a helybeliek mindig jól megnézik. Mamuc hippi. Az igazi neve Desdem, csak én hívom Mamucnak. Marco is le volt halva rajta, hogy Mamuc az anyám, azt mondta, a nővéremnek néz ki, de ekkor ásítást mímeltem, mert ezt túl sokszor hallottam már, ő meg elnevette magát. Marco az egyik helybeli, szénfeketére sült fagyjárás. Pontosabban nem is fagy, Mövenpick. A műszakja után, fél hét felé, mert akkor tolja be a hűtőt a zárható raktárba, néha úszkálunk együtt, folyton arról dumál, van egy öböl, ahol kézzel lehet halat fogni, de egyelőre még nem vitt el oda. Mindig a családjával kell lennie, úgyhogy legtöbbször hamar lelép.

Mondtam Marcónak, hogy szerintem a Mövenpick nem is fagy, hanem jégkrém, de nem értette a különbséget. Mondjuk nem tudtam két különböző szót használni, mindkétszer azt mondtam, „ice cream”, talán ebből adódott a nehézség.

– Nem itt főzitek – mondtam. – Ideszállítják ezekben a hosszúkás dobozokban, és te csak felbontod és beteszed a pultba.

– Igen – felelte. Nem rontottam el a kedvét. – És melyik a kedvenc fagyid? – kérdezte.

– Mármost Mövenpick? – akadémizáltam.

CAITI ELEINTE jól bírja a fokozott közelséget, örül a szülők örömének, aztán az első hét végére besokall harmadik kerék szerepétől. Megkeseredik. Érik a szívatás, gondolja magában, de a szülők egy darabig ezt is nagyvonalúan, szeretettel viselik. Véletlenül mégis el fog mérgesedni a helyzet, gondolja magában Caiti, hiszen a szobalány sérelmére elkövetett bunkóság más megítélés alá esik a szülőknél, mint a saját sérelmeik, mert azokon automatikusan túllépnek.

Már órák óta a füzete fölött ücsörgött az ebédlőben, mikor látta, hogy megjönnek a szaharinpofák. Nem is egyszerűen kézen fogva jöttek, hanem egyenesen lóbálták az összekulcsolt kezüket a léptek ritmusára, mint az óvodások. Fülig ért a szájuk.

– Minden út délre lejt – mondta Marco egyik délután.

A homokban heverésztek a fagyis kocsi mellett. Caiti szeme kitágult, aztán elnevette magát.

– Micsoda filozófus lettél hirtelen – felelte, de imponált neki Marco absztrakt fordulata.

Mamuc munkahelyének neve: El Condor Plaza. Ki is van írva neonnal a recepció fölé. Belépsz, ott egy ezüstszínű életnagyságú Michael Jackson-szobor. Michael Jackson ölben majom ül.

– Képzeld, otthon Mamuc egy tök kopasz fickó alkalmazottja – mondta Caiti Marcónak az öbölben.

Desdem főnöke valóban tarkopasz volt. Herr Condornak hívták. Desdem főleg azért csinált belőle viccet otthon, mert Herr Condor minduntalan a magánéletével traktálta. Valamiért megbízott benne. Mértani pontossággal minden harmadik este itta magát varacskosra. Aztán másnapos eufóriában belebegett az irodába, és egész délelőtt fénylő, rózsaszínű burookban úszkált az iratszekrény és a vezérigazgatói asztal között.

Ilyeneket mondott:

– Sajnos elzárkózó alkat vagyok. – Hümmögött, a homlokát összegyúrte, mint egy gombócba gyúrt pólót, aztán folytatta. – Kényelmetlenül érzem magam, ha bizonyos időszakokat kívül töltök a komfortzónámon. Például két percnél hosszabb időszakokat. Sebezhető vagyok.

Herr Condor ábrándosan nézett. Desdem hiába áhította, hogy bárcsak előle is el akarna zárkózni Condor. Pillantása segélykérőn a recepció felé tévedt, de ott csak Michael Jackson ült egyedül. Jelenleg nem volt recepció a cégnél. Michael Jackson és a majmot leszámítva csak ketten ültek az egész irodában. Michael Jackson pedig nem segített.

– Apám öttől tizenkilenc éves koromig minden este rajzoltatott velem – folytatta a férfi. – Szabad asszociáció. Ha! Nem szabad nem rajzolni. Kiképző terapeuta volt az öreg. Gyűlöltem. Háromszázhatvanöt rajz tizennégy éven át, plusz a szökőnapok. El tudja képzelni, hány rajz volt az? Mindet elrakta és katalogizálta.

Desdem csak lesett.

– Nagyságrendileg ötezer darab – felelte meg a saját kérdését Condor. – Képtelenség volt kiheverni. Amint megvolt az aznapi, az idő összetekeredett, hirtelen másnap lett, az öregem elém baszta a rajzlapot, és megint produkálnom kellett. *Insane!* – háborgott Condor. Ez volt az új szavajárása. Egy fiatal kollégától vette át.

Egyből feltűnt neki, hogy ez a szobalány nem a nyakába akasztva hordja a kártyát, hanem a gurulós kocsi szarvára teszi.

– Buenos días – motyogta, nem tudva, hogy a köszönéstől vagy a nem köszönéstől válik megjegyezhetőbbé. Jellegtelen vagyok, szürke vagyok – szuggerálta magára minden idegszálával. A szobalány rá sem nézett, egy stósz törülközővel bemasírozott a 804-es nyitott ajtaján.

Caiti fejében rögtön kész volt a terv. Odaugrott, elvette és gyorsan zsebre dugta a kártyát. Sarkon fordult, és megindult visszafelé a 819-hez. A kártya halk kattanással nyitotta az ajtót.

Belopózott a szobába, és nagyon dobogott a szíve. Apcit és Mamuct az előbb látta a kajáldában, más pedig nem lehet bent, mégis iszonyúan izgult. Felállt a kád szélére, megtámaszkodott a mosdókagyló peremén, és belekakált a falra szerelt szappantartóba. Sokat kellett kakálnia, még ki is púposodott az ovális porcelánból. Amikor végzett, lemászott, kitörölte a fenekét, a papírt lehúzta a vécén. Rögtön kijött, becsapta a szobaajtót, a kártyát visszatette a helyére, a szobalány húzós kocsijára.

– Minden reggel szakítani akarsz, és minden este odabújni valakihez – kezdett bele Herr Condor egy másik délelőtt.

Desdem nem értette, hogyan csinálja az öreg. Az órára nézett. 9.02 volt. Aznap beért pontosan az irodába, mondhatjuk, kivételesen. Ha nincs ott, ha történetesen csak otthon vagy kint az utcán vagy bárhol másutt képzeletben modellezné a helyzetet, azt gondolná, képtelenség, hogy Condor két perc alatt teljesen, száz százalékosan elvegye az életkedvét. Desdem befelé sóhajtott, kinézett lelke ablakain, de mindenfelé csak a főnöke szánalmaságát látta, és meg akart halni.

– Érzelmek nélkül színlelni, hogy fontos neked a partnered: kényelmetlen – áriázta Condor végeérhetetlenül. – De vajon nem kényelmetlenebb, ha elborítja az agyadat a kilátástalan baszhatnak, és nem tudsz másra figyelni?

Desdem úgy csinált, mint aki úgy csinál, mint aki... aztán ezt is abbahagyta.

– Közhelyes gondolatok voltak a fejemben – zsolozsmázta Condor. – Megláttam egy lányt pár méterrel arrébb. Megtetszett, megkívántam, aztán megláttam egy másikat, azt is megkívántam. A jobbokról mindig ugyanaz jutott eszembe. Ha párt láttam, elképzeltem, milyen unalmas dolgot mondhatnak éppen egymásnak. Nem tudtam eldönteni, zavarja-e őket, de azt tudtam, engem zavarja. A lányok anélkül tetszetek, amit épp mondanának, ha velem járnának. A testük hangulata egész máshová vezetett, mint amit a fejükbe képzeltem. Nem ők voltak felszínesek, hanem a szempontok, amikből figyeltem őket. Lehadtak azok a testrészek, helyzetek, amik beindították a fantáziámat, de másból nem kértem volna velük kapcsolatban. Válogatós kisiskolás a menzán. Tudatában voltam, a metrón minden perc azzal telik, hogy egy nem létező kívánsággal kecsegtetem magam. Evidens, hogy jobban jártam, ha magam tiltom le a kezdeményezőkézséget, amit a fantáziák gerjesztenek, de az öncenzúrának is megvan a maga hangulata, márpedig ezt is untam.

Condor telefonja pluttyant egyet. Desdemben egy pillanatra remény ébredt, hogy Condor a kijelzőre fog pillantani, és berekeszti übergáz monológját. A remény a pillanatok hullámán sodródott el.

– Eszembe jutott, milyen szánalmasnak éreztem a kedves beszélgetést, amit pár órája hallottam – káromta Condor. – Ötvenes faszi ment oda ötven pluszos nőhöz. Kedvesen, kultúráltan járták körül a lehetőséget, hogy akár itt is lehet ismerkedni. Mégis: helyettük karmoltam az arcbőröm. Egyikük helyében se vállaltam volna be a másikat. Túl finnyás vagyok? De akkor hogy lehet, hogy a harmincöt alatti korcsoportból meg ötből hármat el tudnék intézni?

Desdem próbált úgy nézni Condorra, mintha az ablakon nézne ki.

– A szorongás milyen testi érzet? Száraz, őrlő, belülről nyüstöl, karistol – vonította a férfi segélykérőn.

APCI ÉS MAMUC egy bedrogozott esküvőn ismerkedtek meg, a neten találtam róla egy felvételt valami obskurus blogon. Mármost rögtön menyasszony és vőlegényként voltak jelen, ahogy az idei esküvőjükön is, amire kevéssel a Maldív-szigeteki nászút előtt került sor. Aztán kiderült, az az első nem igazi esküvő volt, csak forgatás vagy divatfotózás.

Az öbölben meséltem Marcónak erről a régi videóról, mikor végre elvitt oda. Halat nem fogtunk, se kézzel, se máshogy.

– Mamuc és Apci nem tudják, hogy megtaláltam azt a klipet – mondtam. – De azt tudniuk kell, hogy fent van a neten. Tizenhét éve készült, két évvel a születésem előtt.

– Kíváncsi vagyok – vigyorgott Marco.

– Nagyon furán néznek ki. Mondom, akkoriban mindketten modellek voltak, és azon a videón egy fiatal párt alakítanak. Előtte nem is ismerték egymást. Ezt Condortól tudom.

– Tudom, mesélted, az az öreg faszi, aki Michael Jackson-szobrot tart az irodájában.

– Igen, de amikor megvette, Michael Jackson még élt. Szóval nem ilyen perverz vagy blaszfém, vagy ilyesmi... illetve perverz az öreg, de nem emiatt. Szóval a videót Formenterán vették fel, és Mamuc meg Apci az eskü szövege helyett csak azt ismételték: robotmajom vagyok... robotmajom vagyok... ilyen fahangon. Nagyon szépen ki vannak festve, hippi göncökben, persze nem sok ruha van rajtuk, iszonyú szexi mind a kettő, és totál ki-fejeztelen arcot vágnak.

Elnevettem magam. Marco is nevetett.

– Robotmajom vagyok – brekegtük fahangon, kórusban.

– Tavalgy egyszer bementem sulí után Mamuchoz az irodába, de nem volt ott. Condor azt mondta, cégés bulit tartottak már délelőtt tizenegyedtől, és Mamuc elcsapta a hasát valami fura kajával meg pezsgővel meg nyilván droggal. Lényeg, hogy már nem volt ott. És ez a Condor nagyon szószátyár fickó, és valahogy eszébe jutott ez a videó. Mondtam neki, hogy már láttam, mert tényleg nem sokkal előtte találtam meg a neten, és mekkora poén. Persze Condor is ott volt azon a bulin, amikor felvették, és elmesélte, hogy mindenki gombázott meg elesdézett, de még valami harmadik motyót beletettek a bőléba is, most elfelejtettem, mit, és mindenki ivott belőle, és aztán másnap senki nem emlékezett az egész videóra. Arra se, hogy már felvették. Amikor megnézték a kamerában levő kazettát, az egész csapat úgy nézte, akkor látták először. Pedig előző nap ők csinálták. Ilyen buli volt.

– Durva – mondta Marco.

– Condor egész belelkesült, hogy én is láttam. Azt mondta: „Sajnos én nem szereplek rajta”, de megígérte, hogy nem szól Mamucnak. Maradjon a mi titkunk.

Miután befejeztem a sztorit, Marcónak nemsokára mennie kellett, úgyhogy visszaűszűnk a hotelhez.

EGÉSZ NAP várta a hatást. A gerillakula elhelyezése után a parton kőszált, leült Marcótól, a fagyárűstől nem messze, a sétány szélére, olvasott és a lábát lógázta. Ebédkor nem látta Apciekat, a hosszú délutánban időnként el is feledkezett az időzített bombáról, ami előbb-utóbb úgyis robbanni fog. Este, amikor a makulátlan fürdőszobában mosta a fogát, több verziót is végigfuttatott az agyában, de csak egy tűnt járhatónak. A szobalány biztos kikotorta a fekáliát a porcelán szappantartóból, és alaposan letakarította a helyét. De miért nem tett panaszt?

Caiti már kezdett lemondani róla (a kuláról, a szobalányról, a külső valóságról, annak teljes terjedelmében), és elkönyvelte, hogy mindez nem létezik. Vagy ellenkezőleg: ha mindez igenis létezik, akkor viszont ő nem létezik. Utóbbi esetben pedig érthető, hogy a külvilág tobzódik a teljes közönyben. Kinyitotta a füzetét. Az első oldalon egyetlen mondat állt, a formenterai roboteskűvő-videót dokumentáló blogról másolta ide: „A ceremónia és az emlékek gondos, előre eltervezett törlése a kihívás, mert a kettő elvileg űti egymást, gyakorlatilag mégis sikerülhet megvalósítani.”

A patron másnap, reggeli után aktiválódott. – Elnézést, Senor Möttling – szólította meg Apcit a concierge, amikor a svédasztalos reggelitől vonultak a part felé. Hármásban voltak, mert kivételesen együtt jöttek le enni, utólag rekonstruálhatatlan, pontosan miért, talán tudat alatti drámai érzékük nyilvánult meg a döntésben.

Nem hallották, a köpcös, kissé túlsúlyos maldív concierge mit mond Apcinak. A lifttől nem messze ácsingóztak Mamuccal, nem beszélgettek, csak bambultak. Caiti érezte, hascsikarásszerű, kellemetlen izgalom vesz rajta erőt.

Apci nemsokára valóban lila arccal indult meg feljűk.

– Mi az, Batu? – kérdezte Mamuc tágra nyílt szemmel.

– Majd kint elmondom – hörögte Apci homlokráncolva.

MAMUC MENT középén, ügyeltem, hogy a másik oldalán maradjak. Nem tudtam, mit vált ki Apciból a sokk, mert volt, hogy éveken át se jött ki a sodrából. Kiszámíthatatlan reakciót prognosztizáltam, nem tudtam jobban leszűkíteni, hogy mit várhatok.

■ ■ ■

Berta Ádám (1974): Budapestén él, egy novelláskötete és egy regénye jelent meg a Kalligramnál: *Egon nem fáradt* (2012), *Miki nem finnyás* (2015). 17 új novellát tartalmazó könyve *Baleset az építkezésén* címmel jelenik meg a könyvfesztiválra.

az alapelv

három, aztán a sokaság.
emlékezzünk az alapelvre,
bár mit tudok én tudásról, szépségről,
csak ismerni vélek kételyt, szorongást
— úgyis csak súrolhatom a nagyszabást.

adódott három lehetőség, mindegy,
hogymint pontosan *mik* is azok
(aleseteik sem lényegesebbek most),
bekerít bennünket a perzselő leheletű nyáj —
csodajel volt ugyan, csak épp nem vettük észre.
a következményekkel mindenesetre számolok,
mindhárom eshetőség vezethet zsákutcába,
hogymint korszerű unalmába vonjon a rozsdas
(bár mindig lesz alibi, hogy ezt lemossa)
— mennyire szánalmas és szomorú
minden egész (mi állítólag „eltörött”).

három, aztán a sokaság.
szégyellem magam.

gravitáció

mire a zene elül, feltámad a szél —
beállok a magasságmérőbe, 181 centimétert mutat;
némi pénzt kapok ajándékba, semmiért,
ne is keressem, honnan az ellenfény;
lefekszem, az eredmény 183 centi —,
és *majdnem* ugyanaz a jó öreg,
kavargó por, széles közöny,
miből kiragadtatom néha.
a semmi valóban fura.

ahol mások továbbmennek, ott állok meg én:
túl sok dolog van a fejemben,
de ugyan minek, ha nem tudok élni vele.
egy hely leírásában élünk, nem magán a helyen
— mégis reménykedem, hogy szól majd valaki,
amikor értelmet nyer az „etikus” szó.
az ember minden jót kápráztatnak vélhet saját magában
— bennem mégsem mesterségesek a romok.
lerövidítem, jóra vágyó ronda lélek,
a teljes arcszörzetem, mert ezt *kérték*
— szép, mint egy ördögnek eladott lélek —,
mintha a rossz lelkiismeret mégiscsak képes lenne
érdekessé tenni az életet.

és *van* csapda: amiket írok, talán csupa gyengeség,
de akkor nyilván képtelen vagyok
kihozni magamból a lényegit. de hát nagyra vágyom,
és ebben testesül meg ama *hűvösségeszményem* is.

beleszédülök a magasságba.
két súlyos bankó. szégyen.

maradok csend

van olyan élmény,
amit csak magának kívánhat az ember.
(jogom van azt mondani, hogy „ebben nem tévedhetek”,
még akkor is, ha tévedésben vagyok —
de szerencsére jogomban áll nem élni minden jogommal.)
tévedhetek abban, hogy hívnak engem?
még mindig nem látom, ez hogyan volna lehetséges
— bár egyre több minden történik,
amiről korábban sehogys tudtam,
hogyan volna lehetséges, most viszont *látom*.

nem nagyon tévedhetek abban sem,
hogys sosem is voltam a holdon.
ha már *unom londont*,
talán a plútóra kéne kilövetni magam,
komplexusaimnak és körülményeimnek
tökéletesen megfelelné egy *nembolygó bolygó*.
nyilván nem az örökkévalóságnak élek,
csak tisztességesen el akarom végezni a dolgomat.

napra nap tapasztalom,
egyes emberek *hiszik*, *hogys tudják*:
minden úgy van, ahogy *szerintük* van.
az egészen bizonyos,
hogys nem fogok velük a fociról beszélgetni,
mert ahhoz nem értek,
a politikáról meg nem akarok.
és nem bízom meg az amigdalámban,
így a végső kérdésekről sem.

persze nem kell az egészet túllihegni,
csak kerülni, hogys megérinthessen.
fogalmazzunk úgy, hogys élni,
pláne ebben az országban, már művészet.
legyünk jó művészek!

leszáll az este. éjszaka van.

madártávlat

az üres tekintetű nő szája lassan elhúzódik,
a széles mosoly több száz tökéletes foggal van tele.
— szóval most le kellene taglózzon a lelkifurdalás
és annak szépsége? — sziszeget, majd elfordul,
maga mögött hagyva a poklot és a porvihart,
mit kedvtelve élesztgetett és éltetett.
— aki keres, halál.

időérzékelésünk egy kényelmes illúzió csupán;
olykor holmi testetlen vándornak vélem magam,
holott *fázom* — lebegek, emelkedem, megsokszorozódom;
minden egyes részem más és más tempóban létezik
— így jut eszembe *minden*; emlékezni kezdek,
minden veszteség ugyanaz a veszteség,
minden felejtés ugyanaz a felejtés.

ama szánalmas bánat pedig visszaránt a földre,
egyetlen, színjózan testembe,
s *érezem*, majd meg is pillantom a holdat.
a ragyogó, pimasz, imádnivaló holdat,
ahogy hív, kényszerít, fénylik és sugárzik,
édes semmiségeket suttog acélos hullóhangon:
— üdv, öreg barátom.
— *szia, idegen.*

■ **K. Kabai Lóránt** (Miskolc, 1977): költő, prózaíró, szerkesztő, képzőművész. Legutóbbi könyvei: *klór (versek valakinek és bárkinek)*, Szoba Kiadó – JAK – PRAE.HU, 2010; *avasi keserű [versek]*, Szoba Kiadó, Miskolc, 2013.

OLTY PÉTER

Disztópia

Kétezer-nyolcvanegy. Ennyi év múltán sem hasadt meg a menny. Se Messiás, se E.T. Nem csapódott óriás meteorit a Földbe, s szupervulkán se tört ki. Itt ülünk, egy gerle húsán osztzkodva, a slum fekáliás falánál. A kisfiúk hebehurgyán rúgják neki a labdát, a „Vigyázz 220 V” feliratnál. A fruskák a kanálisban hűtik szívüket. Ki *nem* halunk. Ki ízig-vérig frusztrált, képes mutálódni. Ma egy üveg vízért kibiztosítottad a puskád. Hiába kínáltam a gyűrűmet.

Tenyér-tetoválás

Hogy mit éreztél? Alkohol szagot, és cinkos izgalmat. „Ez a testfesték ez vízálló – súgta – ez hat napot is kibír. Szóval most már bőrszövetség van köztünk.” Csak hetednapon hagyott faképnél a kis rajzolótehetség. Vettél egy üveg alkoholt: a fecskét hogy lemossad, mert elhalványodott, meg különben is: felejteni kellett. Ez kábé fél éve volt. A hámsejtek azóta elhaltak s újjászülettek számtalanszor. A fecske fantomja érződhet maximum, amikor a markod bezárod. Ne figyelj oda.

Bringás

„A fasz kormánycsapágy. Azt szerelem.” – sziszegte kérdésemre bent a kamra kövén. (Szerinted van oly szerelem – ez volt a kérdés – mely lehet, hogy karma?)

„Hogy bassza meg, hiába reszelem” – folytatta. (Épp egy elkopott csavarba csinált egy új hornyot, és fájt a marka.) Majd azt is hozzátette: „Leszarom.”

Most azt kéne írnom, hogy belezúgtam. Vagány volna. A polc alatti zugban, egy bringásba, tizenhat évesen.

De hagyjuk ezt. Az egészet hazudtam. A bringájáról csak a kapujukban mesélt, és nem ennyire érdesen.

Olty Péter (1976): filozófus, költő. Budapesten él.

Boszorka

Ma éjjel tudatták: meghalt az első barátom. Nő volt, idősebb. Mivelhogy felgyúlt irántam tizenhét éves koromban, be kellett valljam: nekem csak fiúkkal megy. Most a kádban lazítok. Nem fáj nagyon, sőt akartam szinte – utáltam-szerettem, mint egy szivélyes boszorkát: nem volt világos, miért jó hozzám – beenged, szobát ad, főz rám, pedig még pusztit sem kaphat. Különbözn lehet, hogy porrá aláztam kamaszként. Hogy jég szivűen piócáskodtam – lehet. És lehet, hogy holnap hiányozni fog majd minden, s akár még a mécses is el törik, mint huszonkét éve.

Ismeretlen

r é s z l e t a k ö t e t b ő l

Gimm-mesék

A csizmás kandúr

Egy molnárnak volt három fia, a malma, egy szamara és egy kandúrja; a fiainak örölniük kellett, a szamárnak elhoznia a gabonát és elvinnie a lisztet, a macskának pedig megfognia az egereket. Mikor a molnár meghalt, a három fiú megosztozott az örökségen: a legidősebbik megkapta a malmot, a második a szamarat, a harmadik a kandúrt, más egyéb nem maradt neki. Elszomorodott, és így szólt magában: „Nekem jutott a leghitványabb, a nagyobbik bátyám örölhet, a kisebbik lovagolhat a szamarán, én mit kezdek a kandúrommal? Csináltatok az irhájából egy pár bundakesztyűt, azzal vége.” – „Hallgass rám – szólalt meg a kandúr, aki mindent értett, amit a fiú mondott –, nem kell megölnöd, hogy legyen egy pár rossz kesztyűd a bundámból, csak csináltass nekem egy pár csizmát, hogy kijárhassak, és mutakozhassam az emberek között, akkor majd egykettőre megsegítelek.” Csodálkozott a molnárfiú, hogy így beszélt a kandúr, de mert éppen arra ment a suszter, behívta, és mértéket vetetett vele egy pár csizmához. Amikor elkészült, a kandúr felhúzta, fogott egy zsákot, az alját megtöltötte búzával, fölül viszont madzagot tett rá, amivel behúzhatta, aztán a hátára vette, és kiment az ajtón két lábon, mint egy ember.

Annak idején egy olyan király uralkodott az országban, aki nagyon szerette a fogoly-madarat: csak az volt a baj, hogy nem lehetett hozzájutni. Tele volt velük az erdő, de olyan félénkek voltak, hogy egy vadász sem tudott hozzájuk férközni. Tudta ezt a kandúr, és foltette magában, hogy ő majd jobban csinálja a dolgot; mikor kiért az erdőbe, kinyitotta a zsákot, kiterítette a búzát, a madzagot azonban letette a földre, és elvezette egy cserje mögé. Oda bújt el ő maga is, ott ólálkodott-settenkedett, és lesben állt. A foglyok hamarosan összefutottak, megtalálták a búzát, és sorra beugráltak a zsákba. Mikor már szép számmal volt belőlük, a kandúr behúzta a madzagot, odasietett, és kitekerde a nyakukat; aztán hátára kapta a zsákot, és egyenesen a királyi palotába ment. „Állj! – kiáltotta az őr. – Hová, hová?” – „A királyhoz” – felelte kurtán a kandúr. – „Meghibbantál, egy kandúr a királyhoz?” – „Engedd csak át – mondta egy másik őr –, a király gyakran unatkozik, lehet, hogy a kandúr felvidítja a sündörgésével és dorombolásával.” Mikor a kandúr a király elé ért, illően meghajolt, és így szólt: „Felséged! Gazdám, gróf – és itt felmondott egy hosszú és előkelő nevet – királya kegyelmébe ajánlja magát, és e foglyokat küldi felségednek, amelyeket frissiben ejtett hurokba.” A király elámult a szép kövér foglyok láttán, oda

meg vissza volt az örömtől, és megparancsolta, hogy kincseskamrájából annyi aranyat tegyenek a kandúrnak a zsákjába, amennyit csak elbír: „Ezt vidd el a gazdádnak, és mondd meg neki, hogy sokszor köszönöm az ajándékát.”

A szegény molnárfiú viszont üldögélt odahaza az ablaknál, fejét a kezére támasztotta, és arra gondolt, hogy most már az utolsó fillérjét is odaadta a kandúr csizmájáért, és hogy vajon mi a csudát tudhat hozni neki cserébe ez a jószág. Ekkor belépett a kandúr, lekapta hátáról a zsákot, kioldozta, és kiöntötte a molnár elé az aranyat: „Tessék, ezt hoztam a csizmáért, a király egyúttal üdvözlétet küldi, és nagyon hálás neked.” A molnár nagyon megörült a gazdagságnak, noha még föl sem tudta fogni a történeteket. A kandúr pedig, miközben lehúzta csizmáját, mindenről beszámolt, majd így szólt: „Most már van pénzed elég, de nem érjük be ennyivel, holnap újra felveszem a csizmát, hogy még ennél is gazdagabb legyél, a királynak is azt mondtam, hogy gróf vagy.” A kandúr másnap, ahogy mondta, ismét elindult a csizmájában vadászni, és gazdag fogást vitt a királynak. Így ment ez nap mint nap, és a kandúr nap mint nap aranyat vitt haza, és annyira kedves lett a királynak, mint szinte senki más, hogy szabadon járhatott ki-be, és kedve szerint kóborolhatott a palotában. Egyszer a kandúr a király konyhájában állt a tűzhelynél, és melegegett, mikor jött a kocsis, és szitkozódott: „Ó, bárcsak jutna hóhérkézre a király meg a királykisasszony! Gondoltam, elmegyek a fogadóba, és végre iszom és kártyázom egy jót, erre most vigyem őket kocsikázni a tóhoz.” Amint a kandúr ezt meghallotta, hazaosont, és így szólt a gazdájához: „Ha gróf akarsz lenni, és gazdag, gyere ki velem a tóhoz, és fürödj meg benne.” A molnár nem tudta mire vélni a dolgot, de szót fogadott a kandúrnak, kiment vele, levetkőzött anyaszült meztelenre, és beugrott a vízbe. A kandúr viszont összeszedte a ruháit, elvitte és elrejtette őket. Alighogy elkészült, jött hintóján a király; a kandúr rögtön szörnyű jajveszékelésbe kezdett: „Ó jaj, legkegyelmesebb királyom! A gazdám éppen itt fürdött a tóban, mikor jött egy tolvaj, és ellopta a ruháit, melyek a parton heverték, a gróf úr most bent van a vízben, és nem tud kijönni, és ha még sokáig bent marad, meghül és meghal.” Hallván ezt a király, megálljt parancsolt, és egyik emberének vissza kellett nyargalnia, és hoznia kellett a király ruháiból. A gróf úr a legpompásabb ruhákat öltötte magára, és mert a király amúgy is kedvelte a foglyok miatt, amelyek tudomása szerint tőle voltak, be kellett ülnie mellé a hintóba. A királykisasszony maga sem neheztelt emiatt, mert a gróf fiatal volt, és szép, és tetszett a királykisasszonynak.

A kandúr viszont előrement, és egy nagy réthez ért, ahol száznál is több ember volt, akik szénát kaszáltak. „Kié ez a rét, emberek?” – kérdezte a kandúr. – „A nagy varázslóé.” – „Ide figyeljetek, mindjárt erre fog jönni hintóval a király, s ha megkérdezi, hogy kié a rét, ti azt feleljétek: a grófé; és ha nem így tesztek, egytől egyig agyon lesztek csapva.” A kandúr ekkor folytatta útját, és egy búzamezőhöz ért, de az akkora volt, hogy senki nem látott el a végéig, kétszáznál is több ember állt rajta, és aratta a búzát. „Kié ez a búza, emberek?” – „A varázslóé.” – „Ide figyeljetek, mindjárt erre fog jönni hintóval a király, s ha megkérdezi, hogy kié a búza, ti azt feleljétek: a grófé; és ha nem így tesztek, egytől egyig agyon lesztek csapva.” A kandúr végül egy pompás erdőhöz ért, ahol háromszáznál is több ember állt, kivagdosta a szép nagy tölgyeket, és tűzifát csinált. – „Kié ez az erdő, emberek?” – „A varázslóé.” – „Ide figyeljetek, mindjárt erre fog jönni hintóval a király, s ha megkérdezi, hogy kié az erdő, ti azt feleljétek: a grófé; és ha nem így tesztek, egytől egyig le lesztek ölve.” Azzal a kandúr ment tovább, az emberek meg csak néztek utána, és mert olyan különösen festett, és ember módjára lépdelt a csizmájában, tartottak tőle. Hamarosan elért a varázsló kastélyához, hetykén belépett, és egyenesen a varázsló elé állt. A varázsló megvetően végigmérte, és megkérdezte, hogy mit akar. A kandúr illően meghajolt, és azt mondta: „Hallottam, hogy bármilyen állattá át tudsz változni, ahogy kedved tartja; hogy kutyává, rókává vagy akár farkassá, azt még elhiszem, de hogy elefánttá is, azt teljesen lehetetlennek tartom, ezért hát eljöttem, hogy magam győződjem meg róla.” – „Csekélység az nekem” – mondta büszkén a varázsló, és abban a pillanatban elefánttá változott. – „Ez már valami, de oroszlánná is?” – „Az is semmiség” – mondta a varázsló, és egy oroszlán állt a kandúr előtt. A kandúr úgy tett, mint aki megijedt, és így kiáltott: „Ez hallatlan és hihetetlen, ilyet még álomban se mertem volna gondolni; de minden másnál több lenne, ha egy olyan aprócska állattá is át tudnál változni, mint az egér, te bizonyosan több-

re vagy képes, mint bármelyik varázsló a világon, de ez még neked is túl sok lehet!” A varázsló ennyi édes szó hallatán egészen nyájas lett, és azt mondta: „De bizony, kedves cicus, én arra is képes vagyok”, és máris egéreként ugrált körbe a szobában. A kandúr utánaeredt, egy ugrással elkapta, és felfalta.

A király viszont kocsikázott tovább a gróffal és a királykisasszonnyal, és a nagy réthez ért. „Kié ez a széna?” – kérdezte a király. – „A gróf úré” – kiáltotta mindenki, ahogy a kandúr parancsolta. – „Szép darab földje van, gróf úr!” – mondta a király. Aztán a nagy búzamezőhöz értek. „Kié ez a búza, emberek?” – „A gróf úré.” – „Ejha, gróf úr! Csinos, nagy birtokok, mondhatom!” Aztán az erdőhöz értek: „Kié ez a sok fa, emberek?” – „A gróf úré.” A király még jobban elámult, és azt mondta: „Gazdag ember lehetsz te, gróf uram, nem hiszem, hogy nekem ilyen pompás erdőm van.” Végül a kastélyhoz értek, a kandúr a lépcső tetején állt, és amikor a hintó megállt, egy ugrással lent termett, kinyitotta az ajtót, és azt mondta: „Uram-királyom, felséged az én gazdám, a gróf úr kastélyába érkezett, akit ez a megtiszteltetés élete végéig boldoggá fog tenni.” A király kiszállt, és elámult a pompás épületen, amely szinte még az ő palotájánál is nagyobb és szebb volt; a gróf pedig felvezette a lépcsőn a királykisasszonyt a terembe, amely mindenütt aranytól és drágakövektől ragyogott.

Akkor eljegyezték a gróffal a királykisasszonyt, és amikor a király meghalt, a grófból király lett, a csizmás kandúrból pedig főminiszter.

Adamik Lajos fordítása

A hosszú orr

Volt egyszer három öreg obsitos katona, akik olyan öregek voltak, hogy már az aludttest sem bírták elrágni, úgyhogy elbocsátotta őket a király. Nyugdíjat nem adott nekik, nem volt miből élniük, és koldusbotra jutottak. Egyszer egy nagy erdősegen haladtak keresztül, és nem tudtak kikeveredni belőle. Amikor beesteledett, ketten lefeküdtek aludni, a harmadiknak pedig örködni kellett fölöttük, nehogy szétmarcangolják őket a vadállatok. Amikor a kettő elaludt, és a harmadik őrséget állt mellettük, előjött egy piros ruhás kis emberke, és rákiáltott: „Ki vagy?” Felelte a katona: „Jóbarát!” – „Miféle Joó-Baráth?” – „Három öreg obsitos katona, akiknek nincs megélhetésük.” Erre azt mondta az emberke, hogy a katona tartson vele, majd ő ajándékoz neki valamit, és ha jól vigyáz rá, élete végéig ad neki megélhetést. A katona követte, ő pedig adott neki egy avított köpönyeget, mondván: ha azt magára veszi, minden kívánsága teljesülni fog, de addig ne szóljon erről a baktársainak, amíg föl nem kel a nap. Amikor aztán megvirradt, és ők felébredtek, társuk elmesélte nekik a történeteket, és továbbhaladtak, amíg másodszor is rájuk nem esteledett. Amikor lefeküdtek aludni, ezúttal a második katona állt őrséget. Jött a piros emberke, és odakiáltott: „Ki vagy?” – „Jóbarát!” – „Miféle Joó-Baráth?” – „Három öreg obsitos katona.” Neki az emberke egy avított kis erszénykét ajándékozott, amelyből sohasem fogyott ki a pénz, akármennyit vett is ki belőle; de figyelmeztette: erről csak napkelte után beszélhet a társainak. Aztán még harmadnap is az erdőben bolyongtak, és aznap éjjel a harmadik katonának kellett örködni. Hozzá is odament a piros emberke, és kiáltotta: „Ki vagy?” – „Jóbarát!” – „Miféle Joó-Baráth?” – „Három öreg obsitos katona.” Neki a piros emberke egy kürtöt ajándékozott, és ha abba valaki belefúj, minden hadinép összecsozdult. Reggel, amikor végre mindhármost megvolt a maga ajándéka, az első katona magára kanyarította a köpönyeget, és azt kívánta, jussanak ki az erdőből. Nosza, már kint is voltak belőle. Betértek egy fogadóba, ételt-italt rendelték, a legjobbat abból, amit a fogadós előteremthetett. Amikor jóllaktak, az erszény tulajdonosa kifizette mindhármost a fogyasztását, és egy huncut fillérrel sem maradt adósa a fogadónak.

Mármost belefáradtak a vándorlásba, ezért az erszényes így szólt a köpönyegeshez: „Szeretném, ha idevarázsolnál egy kastélyt. Pénzünk az van elegendő, úgy élhetnénk, mint a fejedelmek!” Társa odabüvölt egy kastélyt, és már állt is az a kastély, és megvolt benne minden berendezés. Amikor már egy ideje benne laktak, a köpönyeges kívánt egy hintót három almásderes paripával, hogy elutazzanak egy másik királyságba, ahol majd azt mondják, hogy ők három királyfi. Útnak is indultak egy seregnyi lakáj kíséretében, úgyhogy valóban fejedelmi látványt nyújtottak. Fölkerestek egy királyt, akinek csak egy lánya volt, és amint odaértek, jelentkeztek nála. Nyomban asztalhoz ültették, sőt éjszakára is ott marasztalták őket. Nagy vidámság volt az asztalnál, miután pedig ettek-ittak, nekiálltak kártyázni, ami a királykisasszony kedvenc mulatsága volt. A királykisasszony főleg azzal játszott, akinél az erszény volt, és látta, hogy akármennyi pénzt elnyer tőle, az erszénye mégsem ürül ki. Ebből rájött, hogy ez alighanem varázsholmi. Azt mondta a katonának: „Kimelegedté a játék hevében, igyál egy kortyot!” Töltött is neki, csakhogy álomitalt kevert a borba. Alighogy a katona kiitta, máris elaludt, a királykisasszony pedig elvette az erszényt, visszament a szobájába, és varrt egy másikat, mely ugyanúgy nézett ki, némi pénzt is rakott bele, és odacsempészte az előző erszény helyébe. Másnap reggel a három katona továbbindult. Amikor az egyikük elköltötte azt a kevés pénzt, ami még az erszényben volt, és ismét belemarkolt, látta ám, hogy az erszény kiürült, és üres is marad. Felkiáltott: „A hamis lelkű királykisasszony kicserélte az erszényemet, most aztán ismét szegény emberek vagyunk!” A köpönyeges így felelt: „Emiatt ne fájjon a fejed, mindjárt visszaszerzem azt az erszényt!” Magára kanyarította a köpönyegét, és odakívánta magát a királykisasszony szobájába; már ott is van, és a királykisasszony ott ül, és számlálja a pénzt, melyet egyfolytában szedeget az erszényből. Amint meglátja a katonát, azt sikoltozza, hogy tovább van nála, és olyan nagy hangon sikoltozik, hogy összeszalad az egész udvar, hogy elfogják a betolakodót. A katona hirtelenjében kiugrik az ablakon, a köpönyege meg fennakad valamiben, úgyhogy most már az is odavan. Amikor a három katona ismét egymásra talált, akkor már semmijük sem volt, csak a kürt. Annak a gazdája így szólt: „Majd én segítek a bajon. Háborút indítunk!” Aztán olyan sok huszárt és dragonyost kürtölt össze, hogy meg sem lehetett számolni őket. Aztán követet küldött a királyhoz, és megüzenve neki: ha vissza nem adja az erszényt és a köpönyegét, a palotájából kő kövön nem marad. Könnyörgött a király a lányának, hogy adja már vissza a holmikat, még mielőtt a nyakukba szakad ez a rettentő balszerencse, de a lány nem fogadott szót, hanem azt mondta, hogy előbb még megpróbálkozik egy furfanggal. Szegény lánynak öltözött, füles kosarat vett a karjára, azzal ment át a katonai táborba, hogy mindenféle italok vannak eladók, és a komornájának is el kellett kísérnie. Mármost amikor ott van a táborban, olyan szépen kezd énekelni, hogy az egész hadsereg előszalad a sátrakból, és a kürt gazdája is odaszalad, és hallgatja. Amint megpillantja őt a királykisasszony, jelet ad a komornájának, az besurran a kürtös sátrába, fogja a kürtöt, és szalad vele a palotába. Ezután a királykisasszony is hazatért, és most már az összes varázseszköz a birtokában volt, és a három bajtárs mehetett megint koldulni.

Így hát útnak indultak. Akkor így szólt az egyikük, akié valaha volt az erszény: „Tudjátok mit? Nem maradhatunk örökké együtt. Ti menjetek arra, én meg majd erre megyek!” Ment tovább egymagában, és egy erdőbe érkezett, és mivel fáradt volt, lefeküdt egy fa tövébe, hogy aludjon egy kicsit. Amikor felébredt és felnézett, látta, hogy egy szép almafa alatt volt az alvóhelye, és az ágai tele vannak pompás almával. Éhségében leszakított egyet, megette, majd még egyet. Abban a pillanatban növekedésnek indul az orra, és egyre növekszik, és olyan hosszú, hogy a katona már lábra sem állhat. Keresztül a fára, és még azon túl is hatvan mérföldön át. Két bajtársa pedig, amint bolyongtak a nagyvilágban, próbálták őt megkeresni, mert mégiscsak együtt a legjobb, de sehol sem találták. Egyszer csak az egyik belebotlott valamibe, és rálépett valami puhára. „Nahát! Ez meg mi lehet?” – gondolta. Az a valami megmozdult, és látszott, hogy egy orr. Elhatározták: „Végigmegyünk az orr mentén!” Végül eljutottak az erdőbe a bajtársukhoz, aki csak feküdt, és meg sem bírt mozdulni. A két másik fogott egy póznát, arra föltekerték az orrot, hogy majd együtt fölemelik, és úgy viszik, de ketten sem bírták el. Kerestek ott az erdőben egy szamarat, arra pakolták fel a bajtársukat és annak két póznára felcsavart hosszú orrát, és

így szállították. Amint egy darabot haladtak, bajtársuk olyan nehéznek érződött, hogy pihenniük kellett. Amint ott pihengettek, megláttak egy fát maguk mellett, amelyen pompás körték csüngtek, és a fa mögül előjött a kis piros emberke, és azt mondta az orrondinak: ha megeszik egy körtét, akkor le fog esni az orra. Az ormányos megette a körtét, és azon nyomban le is pottyant az orra, és csak annyi maradt belőle, amennyi előzőleg volt. Ezek után így szólt az emberke: „Szedjél az almából is, meg a körtéből is! Szárítsd ki és törd porrá mindkettőt, és akinek az almaport beadod, annak megnő az orra, ha pedig a körteporból adsz neki, akkor lepottyan a növekmény. Mondd magadat orvosnak, menj a palotába, és adj a királykisasszonynak az almáidból, meg az almaporodból is: meglásd, még hússzorta hosszabbra növekszik az orra, mint neked, csak aztán légy állhatatos!”

A katona szedett az almákból, elment a királyi udvarba, ott kertészlegénynek adta ki magát, és azt mondta, olyan különleges almája van neki, amilyen ezen a vidéken nem fordul elő. Amikor a királykisasszony ezt meghallotta, arra kérte az apját, vegyen neki néhány szemet ebből az almából. A király pedig így szólt: „Vegyél te magad, amennyit akarsz!” A királykisasszony vásárolt az almákból, és egyet meg is evett. Annyira ízlett neki, hogy meg volt győződve róla: ő még világeletében nem evett ilyen jót. Megevett még egyet, amikor pedig ez megtörtént, az orvos odébbállt. Akkor pedig a királykisasszony orra növekedésnek indult, és olyan iramban növekedett, hogy a lány már nem tudott felállni a székből, hanem székestől felborult. Az orr tovább növekedett, és hatvan könyöknyi hosszan rátekeredett az asztalra, hatvan könyöknyi hosszúságban a szekrényre, aztán az ablakon keresztül száz könyöknyi hosszúságban a palotára, és még további húsz mérföldnyire elburjánzott a városig.

Ott feküdt a szerencsétlen, mozdulni és moccanni sem bírt, és nem akadt orvos, aki segíteni tudott rajta. Az öreg király kihirdette: ha van olyan külföldi, aki a lányán valamilyen gyógyszerrel segíteni tud, busás jutalomra számíthat. Éppen erre várt az öreg katona, ajánlkozott orvosdoktornak: „Ha Isten is úgy akarja, segíték felséged lányán.” Beadott neki az almaporból, mire az orr ismét növekedésnek indult, és még az előbbinél is terjedelmesebbé vált. Este beadott neki némi körteport, ettől az orr egy kicsit összébb húzódott, de nem nagyon. Másnap ismét almaport adott neki, hogy ráijesszen és megbüntesse: erre az orr ismét megnőtt, jóval nagyobb mértékben, mint amennyit előzőleg zsugorodott. Végül így szólt a katona: „Méltóságos királykisasszony, úgy veszem észre, ön régebben el tulajdonított valamit. Ha ön azt ide nem adja, nem lesz önnek segítség.” Azt felelte a királykisasszony: „Nem értem, miről beszélsz.” Mire a katona: „Márpedig úgy van, ahogy mondom, mert különben segítene a győgyporom. Ha ön ide nem adja azt, amit ellopt, akkor ön bele fog halni a hosszú orrába.” Mire az öreg király így szólt: „Add már oda neki azt az erszényt, azt a köpönyeget és azt a kürtöt, amit igenis elloptál, különben sohasem lesz kisebb az orrod!” Ezek után a komornának elő kellett hoznia és átnyújtania mindhárom tárgyat, a katona pedig beadta a körteport, akkor aztán a királykisasszonynak lehullott az orra, és kettőszázötven szolgának kellett jönnie, hogy feldarabolják. A katona pedig fogta az erszényét, a köpönyeget és a kürtöt, vitte őket a bajtársaihoz, aztán visszabűvölték magukat a kastélyba. Bizonyára még most is ott laknak, és közös háztartást vezetnek.

■ ■ ■

Márton László fordítása

MELLÁR DÁVID

[egy telefon összetört]

egy telefon összetört
képe, ezen keresztül nézlek,
látom a világot, de csak beethovent
hallom: 23 giga az életműve.
úgy érzem magam, mintha
összetéptek volna,
akár egy félresikerült fűgát,
és csak én tudnám,
hogy ma született bele 223 éve
ebbe a mintha-létbe,
na meg a google.

egy pohár limoncello
két gerezd citrommal,
Patty Diphusa fekszik az ágyamon
mint egy vallomás, mintaszerelem.
ma mutatták be a star wars hetet,
az amerikai kritikusok el voltak ájulva,
ez jutott a **világból mára.**

[A domboldalon]

A domboldalon

már arra gondolok,
hogy milyen lesz majd
visszagondolnom a múltból
a mostra.
egy 12es *bazsantos* doboz
a száraz fűbe bújva
olvad bele a képbe,
ez az egyetlen ami visszaránt,
ami élővé teszi az egészet.

már most olyan voltál, mint holnap.

[Egy lopott kocsiból]

Egy lopott kocsiból
atlétatrikóban
alsógatya nélkül
de elég komoly bicepsszel
nézlek
cigi lóg a szájból
szinte muszájból
a parnasszuson érzem magam
ilyen kor ez:
próbálok, de nincs hová visszamennem.

[A macska játszott a fénnyel]

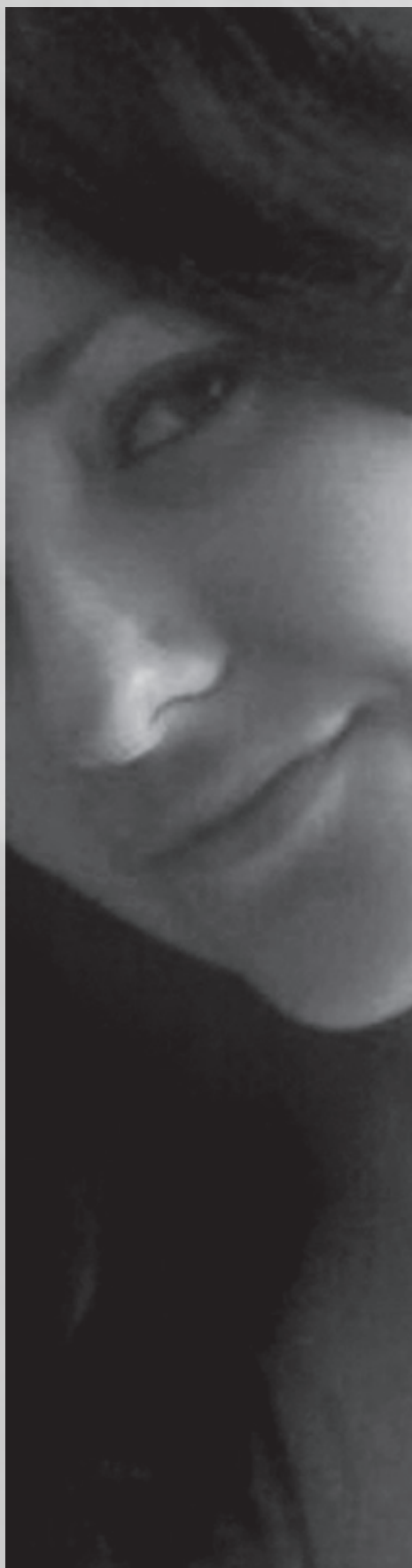
A macska játszott a fénnyel, te is, kisgyerekként (az) Én is,
de vele már csak a fény játszott gügyén,
ahogy ott feküdt mozdulatlanul az Én
hiánya,
szabadon
átjárta a fényt.

[amikor az első felest magamba döntöm]

amikor az első felest magamba döntöm
eldöntöm, hogy vagyok.
a másodiknál, hogy nem
aztán megint vagyok egy kicsit,
aztán mégsem.
ez a tudat játéka,
ez a tudatos játék a
lényeg, hogy nem lehet
valós az, ami ilyen hatékonyan
változékony, biztos
csak a kaland,
a tudattalan,
ösztönszerű, animális
őrület.

Mellár Dávid (Pozsonypüspöki, 1992): költő. Dunaszerdahelyen él, a pozsonyi Comenius Egyetem hallgatója.

Heterochromia iridum

Hosszas keresgélés után találtam
magamnak egy rendellenességet.

Kiskoromban annak szántam
fele királyságom,
aki hamarabb észreveszi.

Túl sokan vették észre, többen,
mint amennyiszer meg tudtam felezni
királyságomat.

Később átjárónak véltem,
amin keresztül veled még
mindig beszélni tudok.

Mint egy foltta zsugorodott
harmadik szem.

Vagy az elmúlás előlege. Onnan
kezdődik a semmivé foszlás,
terjed át mindenüvé, egészen,
mondjuk, Kanada határáig.

Aztán megáll, leül,
lebeg önmaga körül,
táguló pupilla, leginkább
medúzára hasonlít.

Döbbsenten jut eszébe:
elfelejtett magával vinni engem.

Te a határ túlsó oldalán ülsz le.
Vaskonstrukciókról és
filozófusokról beszélgetünk.
Mintha nem lenne valódi átjáró,
mintha nem beszélnék egymás nyelvét.

Mintha szándékosan hagytam volna otthon
az útleveletem.

Nagy Hajnal Csilla (Losonc, 1992): költő. Szerepelt az *R25* antológiában. Losoncon él.

EMÍLIA

Szent András és Szent Benedek emlékére

legendája

A lány, név szerint, Emília, aki, mint a rózsza a tövisek közt, falusi egyszerűségben született, csak olyan éjszakai nyugalmat engedett testének, hogy azt inkább lehetett kínzásnak és gyötremnek, mint nyugalomnak nevezni.

Ha nagyon elfáradt esténként a nehéz fizikai és lelki munkában, szegényes szobájában egy kis fatöncre ült, egy kivágott diófa meglepően karcsú törzscsonkjára, amelyet még az egyik ördögi teleplakó, név szerint Benedek döntött ki, termése delején, ősz tájt, de a földre zúdult diók februárban is zsugorított koponyacsontokként törnek a rajtuk járó embertalpak alatt. Fa, eső, hideg, köd... sorolta. Mennyi ajándék, és mégis csak táj, díszlet, amelyek közt oly távol, aki mindenütt jelen van.

Emília a fatöncöt vesszőkerítéssel vette körül, és ebbe a kerítésbe hosszú, kiszáradt rózsaszárakat helyezett el minden oldalról, hogyha teste, álomtól elnehezülve, véletlenül valamerre eldőlni, a tövises száraz hegyétől megsértve felébredjen. Ezen kívül még a diófából készített abroncsot is tett a feje fölé, amelyre négyfelől négy követ is felfüggesztett, hogyha álmos fejét bárhová lehajtja, a kő megüsse. A teste már tele volt kék foltokkal, amelyek sehogy sem akartak felszívódni.

Már hosszú évek óta egyedül él, ebben a Kovadomb melletti kis kunyhóban, mesélte az öt koldusgyereknek, akik körbeállták és csendben nézték, ahogy hátát a rózsaszáraknak neki-szorítva beszél. Egyedül, mert egyedül érkezett, egyenesen a Tejútról, a Mérleg és a Szűz szűk kapuján, siklott le a pokolba, kezdte. Ki tolt le engem ide? Vajon szeretett az ég? Ki?, kérdezte, a gyenge indulattól szinte megdőlve, majdnem az egyik kőnek loccsantva szép fejét. Észt, fegyelmet a Szaturnusz, szenvedélyt és szépséget az Oroszlánban időző Vénusz adott, de oly szomorú távol lenni a kapun túli világtól, a belül teljesen üresek, de mégsem, mert ki vannak töltve tombolással, közt élni. Volt társa, de elváltak, hiába voltak annyi sok ujj egymásnak. Az ujjak, az övéi, viszont csak a felületet tapogatták, mintha almát, követ érintenének, nem csapta meg a lányt a testhő belseje, amely frissen megölt holttestekből árad. A belsőnek a neve kőhideghalál, almaféreg. A pokolról beszéltem? Ki szorított ide a pokolba? Miféle zilált lények hálójába kerültem? Kik akarják inni a véretem? Meleg szememet összeverni? Kik akarják feldarabolni a tagjaim, levágni az orrom, a számat fültől

-fülig nyiszálni? Kik akarják a belőlem áradó hőt, kik akarják inni a véretem? A testmasz-
szát, majd a kopogó csontokat?

A koldusgyerekek összenéztek, odabólintottak egymásnak, az egyik arcára kiült a kárör-
vendő gyomor. Büdös van itt, jelentette ki a szeplős.

Ez a nap is kimúlt, elfogyott, hogy újraterjeszt egy újabb éjszaka után. Másnap erősen fog
sütni a nap, még február van a naptár szerint, de már érni kezd a március hazug virágai-
val. Tőzike, ibolya... már az illatukat sem érezte. Kész hipnózis ez a körforgás, mormog-
ta Emília a diófatönkjén ülve.

Az álom azonban nem kerül el mindig, folytatta a lány. Megtanulta megszokni a fájdal-
makat, a fejét nagyon óvatosan hajtja oldalra, hogy a kő ne zúzza össze hajas koponyáját,
és lassan, hosszas imádkozások után, megadja magát az álom szétszórt képeinek.

Egyik álmában egy kőfalba zárták, sok szorongatás közepette átjutott a vastag falán, amely
kicsiny lányteste előtt szinte megnyílt, de hiábavalóság volt eltökéltsége, mindig újabb és
újabb börtönfalhoz jutott. Azt ablaktalan kőemelvények úgy sorakoztak előtte, mint a po-
kolban megírt üzenet: add fel, add fel, add fel, nincsen remény, nincsen remény, nincsen
remény. Mert nem az gond, hogy a megváltás kint van, hanem hogy te bent. Marhaság,
gondolta a lány, aki hosszas gyötrődés után, melyeket a falak bevétele okozott, végül is
egy nyárias alkonyhoz, benne egy meleg pocsolóhoz ért, amelyben egy pocakos férfi hű-
sölt. Olyan szag volt, mint a mocskos latrinában. A lány a férfi mellé guggolt, és valami
nyugalmas, de kellemetlen érzésbe merült.

Ébredéskor azonnal imádkozásba fogott, azt ismételgette, hogy könnyörüljél rajtam, kö-
nyörüljél, aki oly távol vagy, és mégis mindenütt.

Miután kicsit megnyugodott, egy új álom sodorta magával. Sötét tóban lebegett valamifé-
le nászi ágyon, testén éjszín palást, fején magas, mélykék jade-korona, apró rubintkövek-
kel megragyogtatva a méltóságosan sötét, hosszú fejdísz, amely úgy ragyogott az éjszaká-
ban, mint egy veres csillagos ég. Holdvilágból szőtt tornyok zárták a kilátást. Fekete ha-
jú, fekete szemöldökű, hófehér arcú, magas, csontos férfi feküdt mellette, nem volt már
fiatal, de szép. Álmodban feleségül vettelek, mondta a lánynak, aki nagyon boldog volt,
hogy szeret és szeretik, bárha fájt neki, hogy épp aludt, amikor a legnagyobb boldogság
érhette. Misztikus nyugalom ragyogott fel a lány lelkében, amikor a férfi hosszú, vékony
ujjait végighúzta a lány ujjközei között.

Nick Cave is csak egy kitaláció, hallotta régebben, a tévében mondta egy férfi. Nick Cave
lehetett éjjel az álomférfi, ezért az álombarlangi sötét és csend, mert Cave barlangot jelent.

Nem lehet végleges kijelentéseket tenni, az álom nyitott, lehet, a férfi nem is Nick Cave,
hanem az ő jegyese, csak hasonlít rá, de nem kitaláció. Újra felidézte a mennyei jegyessé-
gét, és már nem volt benne semmi kétség. Tudta, hogy az a férfi, aki mellett, aki mellette
feküdt, a csendes tóban úszó pallón, nászi ágyon, az ő megváltása.

Marhaság, zárta le végül. Hazug eksztázisba nincs módodom kerülni, magyarázta, majd el-
dőlt, a fejét erősen beleütve az egyik kőbe.

Ütődött, intettek a gyerek, végül otthagyták, semmit nem vettek el tőle, nem ölték meg,
csak megvetették. ■ ■ ■

■ **Brenzovics Marianna** 1977-ben született Beregszászon. Ott tanít magyar irodalmat és esztétikát.
Könyvei a Kalligramnál: *Kilátás* (2010), *Darabolás* (2013), *Hasadás* (2015).

Belenyugvás a csend határaiba

soha többé nem tudom levenni csuklómról Kronoszt
meztelenségem a számlapja
arra ír percer napot
ami él
amíg él
örömtől dadog
ha nem lesz örök az idők haragja
akkor nem lehet a múlás végleges kiutalt poszt

te pontosan tudod Thot írást kitaláló íbisz fejű isten
napbárka örök utasa szemgyógyító támasza halandónak
nincs itt ki halhatatlan lenni nem vágy
mióta nap s hold égen maradtak
mind benne vergődünk e süppedő örök hitben
látszanunk engedelmes szeretőnek hagyd hát
hisz látod sok ezer év homokszem rád omlik kiabálja
az emlékezés betűk miatt lesz erősebb meg soha nem hal
nekem jelen jut
nem panasz ez
így jó
zaja sincs
elmenekültem a csendhatárra
itt az idő már másképpen kerekül

szűk ez a tér itt csak kilátásnyi déli harangszóra ha le
házak fák és földek zilált vonalán siklik a szem
nem is kér többet bele a vágy annál amit elbír
nem tart meg függve egész fát sem egy szem levele
nekem nem kín a kicsiségem sem a rám forrasztott órák
szarkalábat szemhéjra húzó idő vagy Párkák fonala
nekem elbújni falun ez ad még végmenedéket
perc óra nap hét hó év vagy évtized mind új csoda

csattan március hónap szennyes árja pillepalackot ringat
szemetét itt teszi le a fél völgy mocskát itt mosta el a tél
téglák mohát fogtak diólevél alatt barna lett televény
sok havi munkára igazgat szél bokrokat fákat zsindeletet
mordulok hagyja már nem tudom hogy majd meggyőzőm-e mind
de ahogy látom a rügy most már tartja a kéket az égét amibe délben a nap beleül
nyugszom kapkodás semmi csak nézem a gyors csoda bomlást
ezt nem élheti meg mással az ember csendben csak így egyedül

■ Szászi Zoltán (1963): költő, prózaíró. Legutóbbi könyvei: *Belenéz* (Kalligram, 2014, versek), *A szokott helyen, hatkor* (Kalligram, 2015, regény). Kalondán él.

fÜST

Vörös az ég alja.
Szállásom nincsen.
A földön alszom, hálósákban.
Ma üres zsömlét ebédelttem.
Három napja nem mostam fogat.
Egy láthatatlan egérrel beszélgetek.
Borozni úgyse hívnak.
Az utcán megvert egy idegen.
Csak a füstszag vigasztal,
Szeretem.
Mások bagója,
Mások kéménye.
Vörös az ég alja.
Oda mennék, ahova lehetne.

Hasadt vásznak

A művész egész nap a vászon előtt áll.
Remeg. Kezéből kiesik az ecset.
Minden képről ő néz vissza.

Az orvos azt tanácsolja
Ne foglalkozzon annyit magával.
Inkább fessen.

A pszichiáter egész nap az íróasztal mellett ül.
Remeg. Kezéből kiesik a toll.
Minden kórlapról ő néz vissza.

Photoshop

Bármit megszerzel
Azt is amire semmi szükséged
Elhasználnak a használati tárgyak

Hörcsög vagy
Bogyókat zabálsz tekered a kereket
Sietsz de nem jutsz messzebb

A haldoklás a fogantatással kezdődik
Nyüvek kelnek a dögben
A halál életveszélyes

Minden jóban van valami rossz
Túl tökéletes vagy szívem
Retusáld ki magad belőlem

A könyv

Megírom a könyvet
A könyv megír

Megveszem a könyvet
A könyv megvesz

Belelapozok a könyvbe
A könyv belém lapoz

Beleolvasok a könyvbe
A könyv belém olvas

Tanulok a könyvből
A könyv tanul belőlem

Elégetem a könyvet
A könyv eléget

Gulisio Tímea (Marcali, 1989): költő, író. Legutóbbi munkái: *Nekromantika* (vers- és rövidpróza, 2014), *Baszorkányok* (erotikus regény, 2014).

Nézte az ELMENŐ VONATOKat

Az óriás vörös nap fojtó hőséggel árasztotta el a földet, és az egykor kék eget emlékezetlen idők óta pír borította.

Roskadozó háza meleg falának támaszkodva ült. Mozdulatlan, összeráncolt szemmel – jó ideje már nem látott olyan jól, mint fiatal korában – nézte, ahogy a semmiből befutnak, majd az ismeretlenbe eltűnnek a sínek.

Évek óta nézte az elmenő vonatokat. Mindig ült – mint most is –, hátával a falat támasztva, mozdulatlan, hallgatva a síneket énekelni, amikor egy-egy vonat közeledett. Az egyre erősödő dallam erőteljes acélorkán zajába ment át.

Tudta, hogy a vonat egy nagyvárosból jött – bár sosem járt ott –, de azt nem tudta, hová tart. Aztán egy kanyarban eltűnt, és minden elcsendesült, mint azelőtt.

Két vonat közt messzi, idegen tájakról ábrándozott. Honnan érkezhettek a vonat, hová mehet? Száguldó fantáziájával látta az állomásokat, amelyeken a vonat megállt, és az embereket, ahogy a dolguk után futnak.

A háta mögött maga a ház is élt. Egy szobában egy csecsemő kiáltozott, és a sűrűben gyerekek bújócskáztak. A szomszédságból lágy zene áradt, és mindezekről a megszokott neszeztől és a nedves hőségtől egyre elnehezedett a feje. Ezek az egy-egy elszáguldó vonattól félbeszakított végtelen délutánok – ebből állt az élete. Néha egy csillaghajó hangos morajlása megrezegtette körülötte a levegőt és a ház ablakait. Nem látta, ahogy a hajó kiköt messze a horizont mögött.

Egy reggel, ahogy a síneket követve sétált, megdöbent, hogy nem ment el egy vonat sem. Hirtelen érezte, hogy megremegett a föld, aztán a levegő, és a rezgések soha nem hallott mennydörgéssé váltak, és ekkor,

életében először, látott! Megszámlálhatatlan bolygóközi hajó szállt fel teljes gőzzel nyugat felé, az általuk felkavart levegő annyira erőteljes volt, hogy le kellett feküdni. Félt, remegett.

Azóta csend van. Még mindig egyre nézte a síneket, de nem jött többé vonat. Mögötte a ház halott volt, egy lélek sem volt benne. Nem volt csecsemő sírás, sem lágy zene, sem a félig napperzselt bozótban játszó gyerekek.

Ottfelejtették, most megértette. Elmentek, mielőtt a nap felduzzadt volna, mielőtt a pír teljesen elöntötte a földet. Tudta, hogy egyedül maradt, és szomjas volt. Nem jött már vonat... A nap... A szomjúság. Nagy nehezen felállt, és a Föld utolsó kutya eltűnt a házában.

Jakab Edit fordítása

Arthur Z Balogh Pesten született, az 56-os forradalom után elhagyta az országot és Brüsszelben telepedett le, ahol egy politikai folyóiratban (Hors Concours) és több emigráns lapban jelentek meg cikkei. A 60-as években az ex-belga Kongóban élt, részt vett Stanleyville felszabadításában, majd mint könyvkereskedő több üzletet nyitott Kaminában és Elisabethville-ben. Bujumburában (Burundi) a Tanganyika tó partján volt könyvkereskedése. A 70-es években Párizsban telepedett le, azóta ott él. Néhány évvel később fantasztikus és sci-fi novellái jelennek meg Franciaországban, Belgiumban, Olaszországban és Kanadában. Az elmúlt években öt regénye és novelláskötete jelent meg.

Jakab Edit Debrecenben született, első diplomáját a Kossuth Lajos Tudományegyetem magyar-orosz-finnugor nyelv és irodalom szakán kapta. Tanulmányait az Egyesült Államokban folytatta, a Princeton Egyetemen szerezte kettős Ph.D.-jét elméleti és szláv nyelvészetből. Posztdoktorális kutatását a montreáli UQAM-on végezte, és tanított a Concordia Egyetemen is. Volt a MTA Nyelvtudományi Intézetének tudományos munkatársa, valamint a Balassi Intézet kiküldetésében a pozsonyi Comenius Egyetem magyar vendégtanára. Több mint egy évtizede tudósít amerikai kulturális eseményekről a magyar sajtónak, főleg filmről és jazz-ről. Tíz nyelven beszél. Jelenleg újra Montréalban él, ahol a tanítás, tolmácsolás és újságírás mellett fordít is, többek között franciaországi és québec-i kortárs szépirodalmat franciáról magyarra, valamint magyar írásokat angolra.

szabotázs

szabotázs

egy kiszáradt fügefa
az út mentén
zakeus nem figyel
felmászik
letörik az ág
raesik júdásra
mindkettő meghal
mindkettő meghal

feloldozás

feloldozás

arra sétáltam minden nap
padon ült
az eget nézte
vagy olvasott
soha nem izzadt
odaültem hozzá
meggyóntam:
férfiakkal takaróztam este
másnap megint ott ült csuhájában
feloldozott
éjszaka
újra lemosott
hónapok teltek így
eltűnt
nem volt többé gyónásra szükségem
két kötélcsomóval álmodtam
két kötélcsomóval álmodtam

sziámi

műanyag játékokként
egy vászonszatyorban
a nyári melegben
úgy olvadtunk össze
azóta nem látom arcodat
hátad szeplőit
milliószor kötöttem már össze
mindig megvárom, hogy a toll lekopjon
aztán újra
így jó nekem
menstruációkor dagadó melleidtől nehezen lélegzem
meg lehet szokni
ha vendéglőbe megyünk
melyik vécébe menjünk be?

Santa Maria dell'isola

évszázadok óta nyomja a hegyet
tengerre zúdultak a tömjénes zsoltárok
most
fehérkalapos japán nyugdíjasok
csillogó bőrrú miniszoknyás turisták
halad a korral
tudott örülni a falait repesztő gregoriánnak
most is boldog
oldalát nem támasztják imák
a női testek dicsérik a strandon teremtmőjüket

Hajtman Kornél (Párkány, 1985): költő, irodalomtörténész.

Hit-tételek > „Az ékesszólásról” részletei <

I.

Gondolkodtam, lehet-e Isten.
Sóvárogtam, hogy bárha lenne.
Aztán egyszer átjárt az érzés,
igazán van, és utat nyitott
elmémbe a hittételeknek.

II.

Az agyrázkódás miatt néhány dologra
nem emlékeztem. Így a balesetre magára,
arra, hogy ki vezetett, ki volt még a kocsiban,
dohányzom-e az idő tájt, és hogy végül is
mire jutottam: van Isten vagy nincs.

III.*

„Halkabban a víznél, mélyebben a fűznél,
vékonyabban az elrejtett tűznél,
mint péknél a megsodort tészta,
mint perecek alusznak a szentek —
ne zavard álmát az érinthetetlenek.”

IV.

Ágya alá tétette éjszakára
két kicsi kihullott tejfogát,
a fogtündérek ilyen esetben
reggelre ajándékot hoznak —
higgyen-e bennük tovább?

V.

De jó volt, amikor még vallásos voltam.
Bíztam, halálig kitart az alázat,
a kételyek, ha vannak, csak erőt adnak,
és nemcsak az áldozati ostyának,
de Jézus-íze volt annak az életnek.

VI.

Úgy hinni Istenben, mint a Napban:
nem tűnődve sokat, ki ő-mi ő,
egyszerűen csak tudni, hogy ott van,
hogy nagy-nagy hálával tartozom neki,
és földerülni még a gondolatára is.

VII.

Mint amikor egy kép élet, mélységét veszti,
és már csak színes foltok összessége,
sík drapéria,
úgy szürkül el a világ, ha megrendül a hit,
még egy sátánistának is.

* Módosított idézet El Kazovszkij *A szentekről és a szavakról* című verséből, Kemény István fordításából.

Nyilas Atilla (1965) költő, legutóbbi kötete: *„Szerelme-gyer-mek”* (Szoba Kiadó, 2010). *„Az ékesszólásról”* írása idején NKA-ösztöndíjban részesült, a mű Facebook-oldala: <https://www.facebook.com/ekesszolas>.

Én nem

Én nem temetlek, de már
nem tartlak forró felszínen.
Most elengedlek, mint Saul
a vélt fiát. Víz vigyen.

az alkotás

napokig rajzoltalak százhetven grammos
river design naturwhite papírra szeretem
a raszteres felületet először puha ceruzával
a kontúrokat vittem fel lazán a szokott
nagyvonalúsággal majd ahogy haladtam
úgy váltam egyre aprólékosabbá s amikor
a nagyolás megvolt félretettem a négy
bés faber castell ceruzát és a puha színek
finom munkája következett porpasztell
krétával remekül haladtam csupán a száddal
boldogultam nehezen mert az enyhén durcás
mégis erotikus felső ajak sehogy se akart
összejönni majd a szemed kékje volt a másik
itt sokat radíroztam és javítottam mire végül
sikerült a hideg színbe azt a melegséget
bevinnem amit azon ritka pillanatokban éreztem
ha a szemembe néztél csak negyednap döbbsentem
rá amikor elkészült a portréd hogy már őt szeretem
és nem téged

most mondd meg nekem...

...mester (ezt azonnal vissza is szívom, nem mintha nem örülnék, hogy mesteremnek tartalak, de talán neheztelsz e megszólításért, s szinte hallom, ahogy jóízűen kinevetsz), szóval mondd meg nekem gyurikám, mitévő legyek, bár nem biztos, hogy nőügyben jó ötlet épp a te tanácsodat kérni, pedig próbáltam követni néhány módszeredet, de a vodkás megoldás nem jött be, viszont kár volt abbahagyni, talán már megdögölhettem volna legalább; alig párszor futottunk össze véletlenül, mint ahogy a fiaddal is, tetszett, ahogy az akkor huszoneves srác a szerkesztőségbe lépve előhúzta kéziratát a bakancsából, szóval mit is kéne tennem, hogy ez a lányarc eltűnjön a szemem elől, mert mi van, ha az írás nem segít és a pszichoterapeuta sem (*nem kell neked pszichota...pszichotetar... na,* végképp belezavarodott, *szedd össze magad,* ennyi volt minden jótanácsa), hiába, reggelente az első gondolataim róla szólnak, pedig már az összes képét töröltem az elérhető kütyükről, s lám, most is csak kiről pofázok, de vele nem lehet tisztázni semmit, mert sündisznóállásba helyezkedett, a bocsánatkérésemre sem érkezett válasz, ezt inkább nem is minősítem, csak az segít olykor, ha bizonyos lépéseiért gyűlölni kezdem, miközben érzem, nem ez a megoldás, mert nem akarom gyűlölködve élni a napjaimat, ez engem roncsol, jobban, mint az alkohol, de ha leülhetnénk most egy félsötét, koszhadt kocsmában, hol a pincér *votkát* ír a számlára, azt hiszem, a hallgatásod is többet segítene, aztán csak sétálnánk szépen szótlánul a napsütötte sávig.

Isten korbácsai

Hogy ragyognak a csillagok!
Ámulhat e fegyenc világ:
kifényesítette az Isten
a szögesdrót minden bogát.

A csillagképekkel befirkált
ég sima, mint a cellafal,
amelyre egy unatkozó rab
otromba ábrákat kapar.

S én – félig béna nyelv – sajogva
forgok az éj szájüregében,
s láthatatlan, kemény fogakba
ütközve motyogom reményem.

Hogy sorsom úgy sötét – a holnap
árnyéka; és szabad vagyok,
míg földre nem görnyesztenek Isten
korbácsai: a záporok.

1973. július 14. / WM KGY 2015. 37. 1.

Nachtmusik

Gustav Mahler emlékének

Éjszaka a városszéli parkban,
lánc-vacogásban hinták inganak,
a céllövölde zárva, a fatáblán
Mária-szív a rozsdás lakat.

Eső csöpög, halforma lábnyomok
merülnek piszkos pocsolyákba,
a cigarettacsikk – kívándorlólóhájó –
szétázik, fedélközét kihányja.

Cigányzene és rózsaszínű fény
szivárog át a kocsmaablakon,
mint zsírpapíron a hús leve.
Az őrjárat okád az udvaron.

Bádogereszen: cselédlény nyakán
esőcseppek üveggyöngysora,
sárgásfehéret csordít a lámpa, mint
a latrinán onanizáló katona.

A kaszárnya előtt a strázsza
úgy áll, mint majd az emlékműveken,
s a hálóban egymás mellett a háti-
zsákok: domború sírok jeltelen.

K. n. / 1977? / WM KGY 2015. 38. 1.

A nyelv anygali természetével

Baka István *Trisztán sebe* című versciklusáról¹

az „egzisztenciális rettenet” ellen

A *Trisztán sebe* című ciklusnak mint szerepjátek- és szerepváltozatok füzérének a szerepek látszólagos széttartása ellenében megvalósuló poétikai koherenciáját az adja, hogy a nyelv általi én a nyelv performativitásából adódóan szerepkereső mássá válásaiban teremődik, és ezáltal maga is kultúrát, irodalmat teremt. Az *Aeneas és Dido*, a *Fredman szonettjeiből* és a *Trisztán sebe* szerepváltozatok, a Yorickhoz hasonló fiktív alakok sajátta tévisei, amelyek úgy olvashatók, mint *Az Apokalipszis szakácskönyvéből* kozmikus szorongásának egyéni változatai, amelyek a világtörténelem, a világirodalom által egyénített személyek történetét maszkként mondják el. A versek a végzetes szerelem érzéséhez és a halállal való szembenézés tapasztalatához kötve intertextuális utalások szövegterében jelölik ki azt a közeget, amelyben megszólalhat az egyén szorongása, kimondhatja önmagát a szerepként konstituálódott én. A cikluson belüli versenkénti/kisciklusonkénti szerepcserét a beteljesedés elmaradása miatti hiányérzetből fakadó fájdalom magyarázza, és a szenvedés az a teremtő erő, amely szereptől szerepig haladva teremt Baka István későmodern poétikáját. S bár mindegyik maszk más-más kultúrtörténeti kontextust idéz fel és teremt, abban közösek, hogy mindegyik a vég felől tekint a létre. A centrális helyzetben levő *Fredman szonettjeiből* című kisciklusban megfogalmazódó halálközelség tapasztalata kisugárzik a másik két, végzetes szerelem-történetet feldolgozó verstrilógiára, vissza- és előre-

utal arra a szenvedéssel teli szenvedélyre, ami szintén a halálközelség fogalmával rokon. A három(szor három) versben kibontakozó szenvedéslélmény abban is közös, hogy Aeneasnak lehetetlen a párbeszéd Didóval,² Fredmannak a Világ Urával és Trisztánnak Izoldával, és mindhárom búcsúversben az élni akarás drámáját a tiltakozás hatja át, tiltakozás a költői szóval mint egyetlen lehetséges eszközzel a halállal szemben.³

Az *Aeneas és Dido* című szonett-triptichon nemcsak a görög mitológiai történetet idézi meg,⁴ hanem a Baka-költészet szonett-hagyományához illeszkedve, „egy lassúbb, méltóságteljesebb, epikusabb (a prózaírás hozadékát is használó) szonettet teremtve, sajátos mitopoétikai háttérrel és a műforma »emlékeztével« alakítva”,⁵ Joszif Brodskij *Dido és Aeneas* című, Baka fordította versét is parafrázálja, megfordítva annak címét. Míg az orosz költő versében harmadik személyben szólal meg a mitológiai történet, addig a Baka-versben Aeneas szólal meg egyes szám első személyben, belépve a mottóban három ponttal megnyitott („Így hát a nagy ember / elhagyta Karthágót...”) Brodskij-vers idejébe: „Dido, királynőm, nem látlak soha.”⁶ Ezzel a gesztussal egy régi-új mítosz teremtődik újjá, amellyel kapcsolatban az a kérdés, hogy mi-ként alkotja, teremtí újjá az ént.⁷

A Baka-vers mottójából (is) következik, hogy a trójai hős elhagyta Karthágót, az 1-es szonett idejében tehát Dido halott, Aeneas hozzá szólva emlékezik a tengeren, ugyanakkor gondolataiban a haza, a nép

labirintusban élő szörnyetegként metaforizálódik („népem // tán Minotaurusszá változik bús nászunk után”), akárcsak annak oka, a Didóhoz kötődő erotikus-szenvedélyes szerelem, amely gyűlöletet keltett Róma és Karthágó népe között: „hisz labirintus / bejáratául tárult szép öled, / s mi összebogzott, a gyűlölet // fonalaként fog visszagombolyodni / néped kezébe népemnek kezéből.” S bár Aeneas a Didótól való végleges elszakíttottságot egy ígérettel igyekszik felfüggeszteni⁸ („s a vér-iszamos csatatereken / is vágytól síkos öled keresem”), a halált idéző csataternek az erotikus asszociációkat keltő síkos öl képével való összekapcsolása azt sugallja, a testi-lelki egyesülés csak vágyképzet marad.⁹ Ezt támasztja alá a 2-es számú versben Aeneas monológjának ironikus, szenvtelen tonalitása, „érzékelte, hogy szeretet és gyűlölet belső diszkrepanciája feszíti, kiszolgáltatottnak mutatja magát Aeneas, az istenekre hárítja (...) a történeteket”:¹⁰ „Vérünk bárha forr, / jó tudni: fenn, Olimpuzon mi újság; // különben fuccs a bornak és a kéjnek”. Az isteneknek való kiszolgáltatottság ugyanakkor mintha felmentést is jelentene, a vers befejezése azonban inkább önfelmentésnek minősül, a tehetetlenségből fakadó dühöt szenvtelenséggel álcázó közöny fejeződik ki („Máglyára lépsz, ha elhagylak? Na és?! / Nem én akartam – égi rendelés.”), hogy aztán a 3-as szonett magyarázatot adjon az előző két monológ vershelyzetére („Mellettem alszik már Lavinia”), amelyet a mitológiai történet folytatása ké-

pez.¹¹ Baka Aeneasa továbbra is ironikus marad, ami itt új feleségére vonatkozik, folytatva az elérhetetlen beszélgetőtárhoz, Didóhoz intézett monológját, aki előbb számára, mint Lavinia.¹² Blaszfémikus beszéde („keményebb húsú, ifjabb, mint te voltál; / de az a tűz, amely a húsból oltárt / varázsol, benne nem lángolt soha”) egyrészt annak alkalmát, hogy összehasonlításában Lavinia és a jelen értéktelenségét hangsúlyozza, másrészt annak, hogy Didóhoz beszélve megélhesse teljesebb szellemi-lelki énjét. A tercinákban azonban ismét az isteni végzet és az emberi vágy ellentéte válik hangsúlyossá, és kifejezi, hogy mi számára a legfőbb érték: „S bár oldalamról annyian kidőlték, // miért csak azt az egyet – hervatag / szépasszonyt: téged hívlak napra nap? / Dido, királynőm, gyűlölöm e földet.” A vers utolsó sora többértelművé teszi a befejezést: „jelentheti a föld a felső parancs szerint meglett Itáliát, a későbbi Római birodalmat, jelentheti az »eltaszított« szerelem hiányát, de legáltalánosabban (...) e földi létet, a világbavetettséget, magát az életet abban a formájában, ahogy élünk adatik/adattott.”¹³ A költeménynek ez a létértelmező vonása a felöltött maszk, a szerepben megformált sors és az ezzel összefüggő beszédmód okán keretet alkot a *Trisztán sebe* című (szintén) drámai monológgal, amely motívójával Richard Wagner *Tristan und Isolde* című operáját idézi meg („Noch ist kein Schiff zu sehn!”, azaz: „Még nem látni a hajót!”), a teljes mű pedig a középkori mondát¹⁴ és annak feldolgozásait.¹⁵

A mottó a két szerelmes végleges elválasztását megelőző pillanatot jeleníti meg. Mintha fehérkező Izolda hangját hallanánk, aki letagadja a gyógyító szert hozó aranyhajú Izolda érkezését, így szakítva el Trisztánt szerelmétől, ezzel férje halálát okozva. Ez teremti meg az 1-es szonett vershelyzetét. A halokló Trisztán beszél, „lázás képzelgéseiben összefolyik az őt körülvevő mindenség és saját beteg testének képe – így válik a személyiség, az én betegsége, pusztulása világnyi méretűvé”:¹⁶ „Sebemből romlott éjszaka szivárog / s a holdfény gennye; átvérzem a reggel / gézeit”. A képzelgésben nemcsak a betegség ölt kozmikus méreteket, hanem Izolda nőisége is:¹⁷ „Reád köszöntöm – félig már vakon – / Isten borát, mely habzik-forr előttem: // a tengerár sós-keserű vizét, / mely elválaszt és mégis összeláncol / véled, Izolda”. A soráthajlásokkal sodrást és szaggatottságot érzékeltető versbeszéd lehetővé teszi, hogy a szerelmeket elválasztó és összeláncoló tenger Isten bora, tehát Trisztán és Izolda sorsa isteni elrendelés legyen, illetve a tenger (azaz a nyelv dinamikus természetéből adódó metaforizálódás mint az azonosságok és különbségek állandó elmozdulásában megragadható poétikai folyamat) hullámvázának ritmusát követve Izoldává változzék: „tajtékos öled // örvénylik benne, nyílik és bezárul...” Ezzel a metaforikus át-

helyezéssel lesz Isten bora női princípiummá, a tenger a nő megtestesítőjévé. Trisztánnak a halálra mint beteljesülésre való vágyakozása így kap erotikus jelentést, amennyiben a nő öleként megjelenített tengerben válhat eggyé a mindenséggel. A 2-es szonett az előző folytatásaként már olyan látomásként értelmezhető, amelyben a költői kép metatetikus, vagyis megfordítja az 1-es vers első szakaszának képépítkezését, és Trisztán a saját sebéet látja meg a nőben, de ez a seb nem halált hozó, hanem a halál legyőzéséhez segít hozzá:¹⁸ „Öled a halálon ütött seb, rére / nyitott kapu egy más szabásu létbe, / (...), // s nappalnak, éjszakának egy a tétje: / a kéj.” A külön sorba tördelt „kéj” azt az eksztatikus állapotot és időtlenséget jelöli, amely a költészet időtlensége is. Ez, a szerelmi szenvedélyként is értelmezhető alkotói kéj mint a minden-ség iránti elragadtatást megtestesítő költői szó lendíti tovább a verset („Jó kapitányod – valld meg! – voltam én.”), de a vers záró tercínájában mintha megszűnne ez az eksztatikus állapot, és rájönne, hogy elragadtatása csak lázálom volt. Verbálisan megidézi a monda mozzanatait, ami nyomorúságos élete ironikus tudomásulvételének, szerepjátékai kudarcának a kifejeződése. Ez az ironia egyszerre vonatkozatható a mondabeli Trisztánra és önreflexiós eljárás-ként Baka-Trisztánra, Baka szerepjátékos költészetére, amelyben a különféle maszkkísérletek fölött is ítéletet mond: „Voltam teérte belpoklos, lovag, / pojáca, koldus, legvégül halott. / S nincs még hajó a tenger felszínén.” A 3-as szonettben a kudarc felismeréséből fakadó ironikus magatartás a tragikumot létrehozó halálközelség tudatában formálódik tovább: „Ha jössz is, késve érkezel, Izolda.” „Kornwall órája”-nak döccenése a szerelem, az alkotás, az emberi lét idő kiteljesülése meghíúsulásának válik a metaforájává, amely az ember elől rejtőzködve létező Istent és annak sátáni mesterkedéseit feltételezi. Trisztán szavai a halál felől nyitnak perspektívát a létre, szólaltatják meg a hamleti vágyat az idő kizökkentésére, hogy a befejezésben a halál mint a szerelmi egyesülés vágya, az újrakezdés esélye szólaljon meg:¹⁹ „Akárhová is hívsz, követlek önként. / (...) / halálomnak kimondalak.” A halálba készülő Trisztán Izolda hiányát saját halálaként metaforizálja: az én a te kimondásában, vagyis a költői szó révén transzcendentálódik. Itt nemcsak a szerelem, hanem a művészi, a költői tevékenység hatalma is szemben áll a halál hatalmával, ami Baka poétikájának önértelmező reflexiójaként, ars poeticájaként olvasható.²⁰

A ciklusban a halállal való szembenézés, a léttel, költészettel való számvetés és az önértelmezés *betűformáit* a *Fredman szonettjeiből* című verstrilógia artikulálja. A benne megszólaló halálközelség élménye előre- és visszautal a két, végzetes szerelemtörténet feldolgozó verstrilógiára, és bár mindhárom kis-

ciklusban az a szenvedés oka, hogy a megszólított elérhetetlen a beszélő számára, abban tragikusabbnak vélem a *Fredman szonettjeiből* versvilágát, hogy a lírai én magára hagyottabb. Kozmikus árvasága abból fakad, hogy *nem segítik* az emlékek, a hús-vér erotika, a megszólított nem ebből a világból való, de belőle való a világ, felelős (lenne) a világért, az ember és a költő (mint szerep) tőle függ, de nem megfogható, úgy sem, mint isteni nyelv. Jelenléte mégis érezhető, hiszen fölötte áll létnek, költészetnek. Ennek tudatában és a mulandóság szorongatásában Fredman-Baka a létezéssel és költészetével néz szembe, megelőlegezve a kései számvetés típusú versek beszédmódját is,²¹ kifejezve, hogy a költői szó az egyetlen, ami szembe helyezkedhet az elmúlással. Fredman mint Carl Michael Bellman svéd költő alteregója ugyanakkor annak is bizonyítéka, hogy Baka István számára „a műfordítás újabb és újabb költői magatartásforma és kód kialakulásának lehetőségét hordozza magában.”²² Baka műfordító munkája során találkozik Bellman műveivel, amelyeket Villon, Burns és Csokonai verseihez köt,²³ de költészetét utóbbinál frivolabbnak gondolja, és kevésbé tartja filozofikusnak.²⁴ A címben szereplő Fredman Bellman alteregójaként valóban létezett személy, egy elzüllött, alkoholista stockholmi órásmester, aki költőként *jegyzi* Bellman verseit, az életművének csúcspontját jelentő *Fredman episztoláit* (1790) és a *Fredman dalait* (1791). Bellman a bordal hagyományát idéző költeményeiben a részegesbölcs órásmester-költő szemszögéből láttatja Stockholm világát. A kisciklus szerepjátékosa olyan, mint Yorick: Baka előtt mindkettőt *használták* – Fredmant Bellman, Yorickot Kormos István. Az alteregó felöltése egyszerre teszi sajátta a már egyszer voltat, illetve a felöltött maszk távolítja, textualizálja a *Baka István* nevet, leválasztva az életrajziság külső körülményeiről.²⁵ (Fredman színrelépése ilyen értelemben (is) Pehotnij előzménye.)

A szonetthármast a létet átmenetiségként megkonstruáló vendégség-világ alapmetaforán alapszik, és „Fredman világából csupán az örök vendég-léttel mint életfelfogással kapcsolatos elképzelést vesz át”,²⁶ amelyben a végpont dominál: „Vendég vagyok még e világban, ám / a házigazda sűrűn sandít már az / órára;” „későre jár talán, // búcsúzni kéne”. Kosztolányi Dezső *Hajnali részegség* című versének befejezéséhez képest, amelyben a lírai én az otthontalanság létérzéséből ébred,²⁷ Baka versének felütésében a Kosztolányi-költemény végkövetkeztetése premisszaként jelenik meg, és annak visszájára fordításaként értelmezhető: az „otthonos világ elhagyása (...) rémisztő lehetőségként tűnik fel”,²⁸ akárcsak a kései *Gecsemáné* című versében. A frivolság álarca mögé bújt Fredmannak orosz haláltudata van, vagyis annak bizonyossága gyötöri, hogy a halál mindig közel van,²⁹ és nincs lehetőség

megmenekülni. Bellman-Fredman-Baka emberi-költői méltóságát az adja, hogy sajátta téve a bibliai hagyományt, rezignáltan szembenéz helyzetével. A vers alaphelyzete a jézusi példázat (Mt 22, 2–14; Lk 14, 16–24) nagy lakomája, amelyben a költőként definiálható lírai én elhivatottsága és kiválasztottságának tudata (Mt 22, 14) szólal meg, aminél azonban erősebb a halálfélelem, hiszen mivel a példázatbeli menyegző a földi tereumba került át, a búcsú a halált jelenti,³⁰ ezért a költő-alteregő, Fredman búcsúzik, menne is, de nem tud, mert mint embert visszatartja a földi lét gazdagsága („a kerevet meg / az asztalon a sütek, serlegek”), költőként nem engedi őt a költészet mint létforma. A költőként létezés rettenetét – akárcsak Ady Endre *Az ősz Kaján* című versében – a menni vagy maradni bizonytalansága, a költői identitásnak maszkokban való megsokszorozódásából adódó meghatározhatatlansága, az isteni nyelv elérhetetlensége és a beteljesülés hiánya miatti undor adja. Innen vezethető le az Ady-vers mozzanatait átíró Bellman-Fredman-Baka költőszerep öniróniája, az iszákos Fredman nyelvhasználatának biblikus vonásai-ból fakadó blaszfémia is.³¹ Az első szonett végén a házигazdát Istennek látó mámoros Fredman profán versbeszéde monológból dialogikus jellegűvé alakul át, de mivel az Istenhez fordulás egyoldalú marad, a rezignált hangnemet önironikus és vádló hangvétel váltja fel: „megártott óborod: / Te is megháromszorozódsz előttem.” A megháromszorozódás jelentheti azt, hogy a lírai én mámorossága ellenére tudatában van annak, hogy az Úr Szentháromság egy Isten, és értelmezhető az öntudatos lírai én önreflexivitásaként, aki a részek éleslátásával mentegetőzik istenkáromló gondolatai miatt.³² Ezzel a tudatossággal hozható összefüggésbe az a gondolat, amely szerint a mámor Jézus elfogadásának örömet is jelentheti.³³ A „Fiad menyegzőjére jöttem” jelenre vonatkozó kijelentés ugyanis a Szentírásban egy később eljövendő alkalomra utal (Mt 25, 1–13), amelyben a menyegző az éberek, a Jézus eljövételére mindig készek jutalmának az allegóriája, Jézus pedig a vőlegény, akivel bemenni a menyegzőre egyet jelent az üdvözléssel. A világ vége eljövételének időpontját azonban senki nem ismeri (Mt 24, 36), váratlanul következik be (Tessz 5, 1), ezért Jézus állandó éberségre int (Mk 13, 37). Mintha Fredman lenne a lakomán az egyedüli, aki a „Világ Urá”-hoz beszélve részegségében is követi a jézusi parancsot, mámorosságával blaszfemizálva is az Urat. Ez a blaszfémia ugyanakkor a költői tudatosság saját(os) hangja, amely az új költészetet, Bellman-Fredman-Baka *bibliáját* írja, a második szonettben rámutatva, hogy a lakomán³⁴ nemcsak az Úr, hanem a lírai én is megháromszorozódik, újabb evangéliumi, a mennyországról szóló példázatokat (Mt 13, 31–32; Mt 13, 33) vonva be a versbeszédbbe: „Vagyok, akár a mustármag, me-

lyet / szádból kiköptél”, „Vagyok, mint a kovász, mit három mérce / liszthez kevertek”. Harmadikként van a hús és vér szégyenébe hozott ember. Az teszi különössé Baka versét, amiben és ahogyan eltér az evangélium szövegétől: „míg Jézus a mennyek országához keresi a hasonlatot, addig Baka az önmeghatározásához, mely ilyen módon nem nélkülözi a kimondás törvényére épülő költői öntudat kellékeit: az Istenhez hasonlóan szólal meg: »Vagyok«”.³⁵ Amennyiben a lírai én kovásszá válása, üdvösség iránti vágyódása a „Vagyok” költői öntudatának a része, akkor a szonettet záró könyörgés („hadd üljek még terített asztalodnál”) nemcsak a haláltól való menekvés, az élethez való ragaszkodás, az Isten iránti szeretet kifejeződése, hanem az alkotás folytatására, az isteni-költői nyelvbe való eljutásra vonatkozó kérés is. A kisciklus szintézisét jelentő No. 3 szonett indokolja ezt a kérést: az Úrhoz szólva az idő leteltéről, a halál közeledtéről beszél („Virrad már”), ugyanakkor a „meghasadt az égi kárpit” metafora kifejezi, hogy amint Jézus halálakor is meghasadt, és a Megváltó az Atya színe elé lépett, úgy az én is Isten színe elé léphetne, de ezt a reményt megkérdőjelezi a „gyulladt szemed szigoruan világít / reám” kijelentő mondata.³⁶ A lét éjszakájának átvirrasztása a „Világ Urá”-n is rajta hagyta nyoma- it, antropomorf lényé azt sugallja a lírai énnek, hogy Pál apostol korintusiakhoz írt első leveléhez forduljon vigaszért. A vers a költői elhivatottság és kiválasztottság jegyében a szeretethimnusz részleteit (1 Kor 13, 1; 1 Kor 13, 12) mondja újra, átértelmezve Szent Pál szavait: „Te látod lelkemet, Uram, / s nem tükör által, nem homályosan, // de *színről színre*, hogy szerettem én / élni – ha bűnben is! – e sártéken”. A lírai én a szeretetet életszeretetként interpretálja, a teljesség szerint való látást, az isteni nyelv birtoklását pedig az Úrnak hagyja úgy, hogy a kurzívval írt „*színről színre*” megengedi a világ mint színpad, színház jelentést és az egyhangúsággal szembeni színes lét lehetőségét is, a kései *Zsoltár* című vershez hasonlóan rámutatva arra, hogy aki a teljességet látja, annak meg kell látnia, hogy a szeretetben ott van a bűn is.³⁷

A vers befejezése visszakapcsol az előző két szonett vendégség-lakoma képéhez és verszárlatához („Az asztalvégre húzódnék szerényen, / csak még ne küldj el innen, Istenem”), majd határozott kéréssel fordul az Úrhoz: „és bort is tégy elébem! Úgy legyen!” Az imaf formulában a bor képe egyszerre idézi meg a profánt, Fredman kocsmáját és a szentet, a szenvedést és a megváltást szimbolizáló Krisztus vérét. A könyörgés azonban nem csupán a pusztta lét követelése,³⁸ hanem arra vonatkozó kérés is, hogy a költészet mint létforma egyszerre hordozza a földi örömeket és a transzcendens vigaszt, a bűnök megbocsátását és a költészet megtisztító erejét, amely a szerepekben való megszólalásokon keresztül elvezet az autentikus, angyal nyelvbe,³⁹ hi-

szen erre egyedül a szó általi teremtő játék, a művészet képes.⁴⁰ Így juthat el Bellman-Fredman-Baka Jézus szavainak felöltése révén a megbocsátásig, a tiszta esztétikumot teremtő angyali művészetig.

A bor motívum és a költői szó kapcsolatáról, a költői szóba vetett hitről szólva ugyanakkor nem lehet figyelmen kívül hagyni a bor, tehát a költészet dionüszoszi oldalát sem. Bombitz Attila szerint ugyanis Baka poétikájában az apollóni nyugodtságot és lemondást tükröző álarc mögött ott tumbol Dionüszosz fékezhetetlen gyönyöre, vágya, fájdalma és kínja, mert hiába „szétmart és szétzuhant istensége, mégis száz és száz maszkban lép újra elő, és példázza a mindenkori egyetlen, az individuum rettenetét, mert övé a mámor, amelyben feloldódhat a szétzuhant vagy szétesett egykori egész.”⁴¹ A költészetben oldódhat tehát fel a szétesés, a költészet jelentheti a teljességet. Ez a különböző maszkköltések magyarázata, és bár mindegyik más-ként szólaltatja meg a rettenetet és a teljességre való vágyakozást, a maszkok váltogatása arra utal, „a mámor ideje korlátozott, elmúltával annál kínzóbb éhség gyöttri a Dionüszosznak hódolót; makrokozmoszi apokalipszissé változik az individuum rettenete.”⁴² Ez az apokaliptikus rettenet (is) artikulálódik a költői végrendelet következő ciklusában, a *Szturnusz gyermekeiben*, amelyben a *Trisztán sebéhez* hasonlóan a *testamentum* központi fogalom.⁴³ ■ ■ ■

JEGYZETEK

- 1 A tanulmány Baka István *Tájkép fohással* (Jelenkor Kiadó, Pécs, 1996) című gyűjteményes kötete mint a szerzői kanonizációs gesztus révén az életművet lezártnak és véglegesnek felmutató, újraértett költői testamentum recepcióesztétikai alapú interpretációjának egy részlete.
- 2 Vö. FABULYA Andrea: *A szigetekre szánon*, 79.
- 3 Ha nem is a költői szó viszonylatában, de KANIZSAI Dávid is erről ír. Vö. „Éjlik mindörökre”, 101.
- 4 Vö. SZABÓ György: *Mitológiai kislexikon*, 27., 82–83. NAGY Gábor a versben érvényesülő idézéstechnikát Gérard Genette nyomán hipertextualitásnak nevezi: vö. „...legyek versedben asszonánc”, 58.; 60.
- 5 SZIGETI Lajos Sándor: „Te is megháromszorozódsz előttem”, 4.; még in: *Vendégszöveg és vendéglét*, 132.
- 6 Vö. uo.; még in: uo.; *Az erotikus hármassok*, 55–56.
- 7 Vö. NAGY Gábor: „...legyek versedben asszo-

- nánc”, 209. Az én újjáteremtését jelentő Baka-mítosz Brodskijnak a verse megírásához alapvető indítékot jelentő Anna Ahmatova-versciklus idejébe is belép, amelynek címe: *Az elégetett füzetből*. Vö. SZŐKE Katalin: *Baka István Brodskij-fordításai*, 142–143.
- 8 Vö. NAGY Gábor: i. m. 210.
- 9 Vö. SZIGETI Lajos Sándor: „Te is megháromszorozódsz előttem”, 12.; még in: *Vendégszöveg és vendéglét*, 145.; *Az erotikus hármassok*, 56.
- 10 Uo.
- 11 Vö. uo.; még in: i. m. 144.; uo.
- 12 SZŐKE Katalin szerint Baka Aeneas hiába próbálja felejteti egy fiatalabb nő karjaiban árulását, „úgy tűnik, Dido örökre kísérti, hiába tettét közönyt, a karthágói királynőt és máglyahalálát nem képes elfelejteti.” In: *Baka István Brodskij-fordításai*, 142.
- 13 SZIGETI Lajos Sándor: „Te is megháromszorozódsz előttem”, 12.; még in: *Vendégszöveg és*

- vendéglét*, 145–146.; *Az erotikus hármassok*, 57.
- 14 Vö. SZERB Antal: *A világirodalom története*, 199–200.; SZERDAHELYI István (főszerk.): *Világirodalmi Lexikon*, Taa–Tz, 15. kötet, 845–849.
- 15 A legjelentősebb feldolgozások a következők: „Thomas töredékekben fennmaradt költeménye 1170 körülről, Bérout verses regénye 1011 körülről. Ezeket kiegészítve állította össze Joseph Bédier gyönyörű, modern nyelvű Tristan et Yseut-jét.” In: SZERB Antal: i. m. 200.
- 16 NAGY Gábor: „...legyek versedben asszonánc”, 210–211.
- 17 Vö. SZIGETI Lajos Sándor: „Te is megháromszorozódsz előttem”, 13.; még in: *Vendégszöveg és vendéglét*, 146.; *Az erotikus hármassok*, 58.
- 18 Vö. NAGY Gábor: „...legyek versedben asszonánc”, 211.
- 19 Vö. SZIGETI Lajos Sándor: „Te is megháromszorozódsz előttem”, 14.; még in: *Vendégszöveg és vendéglét*, 149.; *Az erotikus hármassok*, 60.

- 20 Vö. NAGY Gábor: „... *legyek versedben asszonánc*”, 213.
- 21 Vö. FÜZI László: *A költő titkai*, 35–36.; még in: *Lakatlan Sziget I–III.*, 284.
- 22 SZIGETI Lajos Sándor: „*Te is megháromszorozódsz előttem*”, 6.; még in: *Vendégszöveg és vendéglét*, 135.; *Az erotikus hármaskok*, 48.
- 23 Vö. BAKA István: *Szekszárdi mise*, 256.
- 24 Vö. BAKA István: *Mámor és didergés*, 86–87.
- 25 A többszörös eltávolítás és közelítés kettősségéről I. FRIED István gondolatmenetét: *Van Gogh szalmaszéke*, 87. SZIGETI Lajos Sándor is idézi: „*Te is megháromszorozódsz előttem*”, 6–7.; *Vendégszöveg és vendéglét*, 136–137.; *Az erotikus hármaskok*, 49.
- 26 FÜZI László: *A költő titkai*, 35.; még in: *Lakatlan Sziget I–III.*, 284.
- 27 Vö. SZIGETI Lajos Sándor: „*Te is megháromszorozódsz előttem*”, 8.; még in: *Vendégszöveg és vendéglét*, 138–139. *Az erotikus hármaskok*, 51.
- 28 NAGY Márta: *Baka István világterei*, 71.
- 29 Vö. NAGY Gábor: „... *legyek versedben asszonánc*”, 201.
- 30 Vö. SZIGETI Lajos Sándor: „*Te is megháromszorozódsz előttem*”, 9.; még in: *Vendégszöveg és vendéglét*, 140.; *Az erotikus hármaskok*, 52.
- 31 Vö. NAGY Gábor: „... *legyek versedben asszonánc*”, 222.
- 32 Vö. i. m. 223.
- 33 Vö. SZIGETI Lajos Sándor: „*Te is megháromszorozódsz előttem*”, 9.; még in: *Vendégszöveg és vendéglét*, 140.; *Az erotikus hármaskok*, 52.
- 34 Vö. uo.; még in: i. m. 141.; i. m. 53.
- 35 I. m. 10.; még in: i. m. 141–142.; i. m. 53–54.
- 36 Vö. uo.; még in: i. m. 142.; i. m. 54.
- 37 Vö. i. m. 11.; még in: i. m. 143.; i. m. 55.
- 38 Vö. uo.
- 39 Ezen az állásponton van FRIED István is: vö. *Van Gogh szalmaszéke*, 87.
- 40 Vö. NAGY Gábor: „... *legyek versedben asszonánc*”, 224.
- 41 BOMBITZ Attila: *Egy Testamentum részei*, 61.
- 42 Uo.
- 43 Vö. BUDAI Katalin: „*E vers megírja azt, aki e verset írja*”, 276.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BAKA István: *Mámor és didergés*, in: *Baka István művei. Publicisztikák, beszélgetések*, Tiszatáj Könyvek, Szeged, 2006, 86–87. A szöveget gondozta és az utószót írta: Bombitz Attila
- BAKA István: *Szekszárdi mise*. Beszélgetőtárs: Dránovits István, in: *Baka István művei. Publicisztikák, beszélgetések*, Tiszatáj Könyvek, Szeged, 2006, 243–261. A szöveget gondozta és az utószót írta: Bombitz Attila
- BOMBITZ Attila: *Egy Testamentum részei*, in: *Szegedtől Szegedig. Tisza hangja antológia*, 1998, 59–64.
- BUDAI Katalin: „*E vers megírja azt, aki e verset írja*”. *Baka István: Sztyeapan Pehotnij testamentuma*, Jelenkor, 1995/3., 276–279.
- FABULYA Andrea: *A szigetekre szánon. Baka István: Sztyeapan Pehotnij testamentuma*, Tiszatáj, 1994/10., 76–80.
- FRIED István: *Van Gogh szalmaszéke. Baka István új verseskötete*, in: Uő: *Árnyak közt mulandó árny. Tanulmányok Baka István lírájáról*, Tiszatáj Könyvek, Szeged, 1999, 81–109.
- FÜZI László: *A költő titkai. Töredék Baka Istvánról*, Kalligram, 1997. április, 27–38.; még in: Uő (szerk.): *Búcsú barátaitól. Baka István emlékezete*, Nap Kiadó, h. n., 2000, rövidítve, 221–224.; I. még részletek: *Lakatlan Sziget I–III. Napló 1997–1999*, Kalligram Könyvkiadó, Pozsony, 2000, 275–290.: 277., 278., 280–283., 284–288.
- KANIZSAI Dávid: „*Éjlik mindörökre*”. *Baka István: Sztyeapan Pehotnij testamentuma*, Kortárs, 1995/2., 99–103.
- NAGY Gábor: „... *legyek versedben asszonánc*”. *Baka István költészete*, Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2001
- NAGY Márta: *Baka István világterei*, in: Bombitz Attila (szerk.): „*Égtájak célkeresztjén*”. *Tanulmányok Baka István műveiről*, Tiszatáj Könyvek, Szeged, 2006, 67–77.
- SZABÓ György: *Mitológiai kislexikon*, Könyvkuckó Kiadó, Budapest, 1998
- SZERB Antal: *A világirodalom története*, Magvető Kiadó, Budapest, hetedik kiadás, é. n.
- SZERDAHELYI István (főszerk.): *Világirodalmi Lexikon*, Taa–Tz, 15. kötet, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1993
- SZIGETI Lajos Sándor: „*Te is megháromszorozódsz előttem*” (*Tükörszonettek és triptichonok Baka István lírájában*), Tiszatáj, 1998/4., A Tiszatáj Diákmelléklete, 52. szám, 1–19.; még in: *Vendégszöveg és vendéglét*, in: Uő: *Verssor(s)ok*, Széhalom Könyvműhely, Budapest, 2005, 129–156.; a 6–19. oldal *Az erotikus hármaskok. Baka István szerelmi triptichonjairól* címmel újraközölve: Új Dunatáj, 2000. június, 48–67.; a 6–11. oldal I. a „*Nem süllyed az emberiség!*” ... *Album amicorum Szőrényi László LX. Születésnapjára* című tanulmány (Megj.: MTA Irodalomtudományi Intézet, Budapest, 2007, 789–802.) 791–798. oldalán
- SZŐKE Katalin: *Baka István Brodskij-fordításai. Dido kontra Aeneas?*, in: Bombitz Attila (szerk.): „*Égtájak célkeresztjén*”. *Tanulmányok Baka István műveiről*, Tiszatáj Könyvek, Szeged, 2006, 135–145.

Borsodi L. László (1976, Csíkszereda) költő, kritikus, irodalomtörténész, a csíkszeredai Márton Áron Főgimnázium irodalom szakos tanára. Kutatási területe: Baka István költészete. *Metaforikus versebszéd, szerepjáték és ciklusképzés Baka István költészetében*. A Tájékp fohásszal mint újrendezett költői *testamentum* című doktori disszertációját a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán védte meg 2015 novemberében. Fontosabb kötetei: *Félemelet* (Hargita Kiadóhivatal, Csíkszereda, 2007, versek), *Feljegyzések a földről* (Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 2012, prózaversek), *Parton* (Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 2013, prózaversek).

A VÉGESBEN

Füst Milán költészete az 1920-as évektől lezárultáig

A VÉGTELENT

Füst Milán válogatott verseinek kötetét 1934-ben adta ki a Nyugat. Ebben a kötetben alakultak ki annak a közlési rendnek az alapjai, amelyet mindmáig követnek a kiadások. A kötetben *Régiek* cikluscím alatt olvasható egy válogatás a *Változtatnod nem lehet* anyagából. Az 1914-ben kiadott könyv 41 verset tartalmazott, és hozzájuk csatlakozott az *Aggok a lakodalmon*. Hét évvel később, 1921-ben jelent meg *Az elmúlás kórusa*. Ebbe a költő 30 verset vett föl, amelyek közül mindössze öt nem szerepelt a hét évvel korábbi kiadásban: *Egy egyiptomi sírkövön*, *Repülj!*, *A kalandor*, *Zsoltár* [Zenét és nyugalmat], *Kántorböjt*.¹ Az utóbbi vers 1913-ban látott napvilágot a Nyugatban *Kántorok* címmel, ez tehát bekerülhetett volna az első kötetbe is. A többi 1920-ban keletkezett. A költő szokása szerint kisebb-nagyobb javításokat eszközölt a korábban már közölt verseken is. A legnagyobb változás azonban az volt, hogy felszámolta a *Változtatnod nem lehet* műfaji alapú közlésrendjét (ódák, epodoszok, kardalok, elégiák), és megváltoztatta a versek sorrendjét is.

Az első kötet műfaji tagolása a későbbi kötetekben nem tért vissza. Az 1934-ben kiadott válogatás a *Régiek* cikluscím alatt tartalmazza az *Aggok a lakodalmon* egyik monológját, továbbá 36 verset. Az elrendezés már csak a számszerű növekedés miatt is megváltozik *Az elmúlás kórusához* képest. A műfaji rend helyét egyfajta tematikus rendezés veszi át.² A kötethez írott előszó – Füst Milánra jellemző gesztussal – szigorú kanonizációs igénnyel lép fel, ami a lírai életmű korábban keletkezett részére terjed ki visszamenőle-

ges hatállyal. A felvett verseket a magáénak vallja, míg a kimaradtak szerzőségét megtagadja.³ Ez tizenhárom vers⁴ kihagyását jelentette, amelyek sem új címmel, sem szövegszerű változtatásokkal nem kerültek be az 1934-es reprezentatív kötetbe. Ezek közül öt⁵ (esetleg címváltozással) később mégis újra felvételt nyert a *Szellemek utcájába* (1948). A maradék nyolc verset az 1969-es posztumusz kötetből kezdve az *Elhagyott versek* között közlik a kiadások. A szerző kanonizációs tevékenysége tehát nem zárult le az 1934-es kötettel, hanem folytatódott 1948-ban, a *Szellemek utcájának* kiadásakor is. Ezt jelzi, hogy vannak olyan versek, például a *Lelkek kórusa* és a *Magyar könyörgés*, amelyek a Nyugat-beli közlések után kötetben először a *Szellemek utcájában* bukkannak fel, holott megírásuk és megjelentetésük ideje (1922, 1923) lehetővé tette volna, hogy már az 1934-es kötetbe felvételt nyerjenek. Ezek mellett 1948-ban, 1958-ban és 1969-ben is bekerülnek a kanonizált korpuszba újonnan írott versek is, 1948-ban szám szerint 11 költemény, 1958-ban újabb kettő, a posztumusz 1969-es kiadásban pedig három vers.

Jól látszik tehát, hogy amikor Füst költeményeinek korpuszáról beszélünk, sajátos filológiai és textológiai problémákkal állunk szemben. Az eddigiekhez hozzá kell tennünk azt is, hogy a kötetekben folyamatosan megtalálható versek közül is jó néhány címe megváltozott az idők során, és még többen tapasztalhatóak a szerzői átdolgozás, javítás nyomai. Füst életében verseinek 1958-as kiadása volt az utolsó, amely az „össz-

szes versek” címet viselte, holott valóságghűen csupán az „egybegyűjtött versek” cím illette volna meg. Ebben az *Újak* és a *Régiék* már ismert verscsoportjain kívül szerepel a *Kísérletek* is, amely az *Aggok a lakodalmon* prológa mellett az 1934-ben kihagyott, de a *Szellemek utcájába* ismét fölvetett költeményeket tartalmazza. Az 1969-es posztumusz kiadás, amelynek előkészítésében még a költő is részt vett, az 1958-as kiadást követi. Az ultima manus tekintélyével kétségtelenül ez a kiadás van felruházva. Lényeges újdonsággal majd csupán az *Összes versek* Zsoldos Sándor által szerkesztett 1988-as kiadása szolgál. Zsoldos tiszteletben tartja az ultima manus elvét, ugyanakkor jól elkülönítve, függelékben közli az elhagyott verseket is. Nem csupán azokat, amelyeket Füst kiostálta a kiadásokból, hanem azokat is, amelyek folyóiratokban még megjelentek, de kötetbe már nem kerültek be. Ezen kívül újra szerepelteti az *Aggok a lakodalmon* teljes szövegét, ami a *Változtatnod nem lehet* óta nem jelent meg, továbbá közöl a kötetben hat versfordítást, amelyek közül kettőt Füst is betett a *Szellemek utcájába*, és helyet kap Szántóné Kaszab Ilona *Szavak az árnyékomhoz* című kötete, amelyet Füst adott ki, miután jelentős mértékben átdolgozta a költő verseit.

Ebben a tanulmányban a Füst Milán-verskorpusz azon részéről lesz bővebben szó, amelyet az *Újak* cikluscím alatt először az 1934-es kiadás foglalt össze. A verskorpusz ezen részét végső teljességében először az 1969-es kiadás tartalmazza. Füst Milán verstermése a pálya indulásától 1914-ig bőnek volt mondható. 1915-ben még megjelent tőle egy vers a Nyugatban, az *Óda*, amelyet egyetlen kötetébe sem vett fel, majd 1920-ig nem publikált verseket. 1920-ban hét verse jelent meg, amelyek közül négy bekerült *Az elmúlás kórusába*. Ekkor zárul le annak a versanyagnak a keletkezéstörténete, amelyből a *Válogatott versekben* majd összeáll a *Régiék* ciklusa. Az *Újak* versanyagának első darabja, *A mélyen alvó* 1924-ben jelent meg a Nyugatban. A következőkben tehát részben az 1924 és 1934 közé eső időszak költészetével foglalkozunk, részben pedig 1935 és 1959 között keletkezett és megjelentetett 17 költeménnyel.

Az *Újak* verscsoportjába sorolt költeményekről mindmáig a legkonceptiózusabb értelmezést Kis Pintér Imrének köszönhetjük. Ez nem is véletlen, hiszen *A semmi hőse* című monográfiájának egész interpretációs munkája az e ciklus kapcsán kidolgozott fogalmi keretbe illeszkedik. Kis Pintér szerint Füst az *Újak* verseiben találta meg a „lírai alkatát legjobban képviselő” maszkot, az aggastyánét, ami hozzájárult a költői pálya szerencsés esztétikai fordulatához⁶. A szövegekben színre vitt magatartás lényegét a Kierkegaard-tól kölcsönzött szabadságfogalom segítségével igyekszik megragadni: „ez a hős (t.i. az aggastyán) már egyenrangú partnere lett az univerzumnak: ismeri annak

»kérlelhetetlen« lényegét, de nem kapitulál, megtalálta önmagát, s kierkegaard-i értelemben önmagát választva, megtalálta a szabadságát is: kérlelhetetlen maga is.”⁷ Az öregség ebben a koncepcióban egyfelől a testi gyengeségnek kiszolgáltatott, de attól független szellemi erő, másrészt az érzelmi ösztönzéseket, testi vonzásokat levetett elfogulatlan szemlélet, „maga az Igazság, Istenség szinonimája, a »tisztá Gondolat« – vagyis olyan, ami ugyan élet nélkül nincs, de nem azonos vele”⁸. Miközben a leírt választásnak az értelmezés etikai értéket tulajdonít, az öregségnek mint állapotnak a magány tapasztalatát, valamint a tudás, vagyis a „valóságnélküliség valóságos öntudatának”⁹ birtoklását felteti meg. Kis Pintér fiktív tudatlíráról beszél, amely a szubjektivitást objektivitásként tárgyasítja, amennyiben „a versvilág azonosul az átokkal, tényeivel képviseli a félig vak öreg igazát, kinek »szava dörgött, szavától megállt a malom, megrendültek a dombok«.”¹⁰

Kis Pintér Imre interpretációjának egyik gyengéje, hogy valójában csak három – kétségtelenül a ciklus és az egész pálya legjelentősebb költeményei közé tartozó – vers, a *Szellemek utcája*, *A jelenés* és az *Öregség* olvasásán nyugszik, holott a ciklusban számos más, e kettőtől eltérő diszpozíciót képviselő költemény bevonható lenne. Ennek következtében az alakzatként értett öregség színre vitelének változatossága nem érvényesül az elemzésben. A másik probléma a filozófiai olvasat megalapozásával van.

Kis Pintér monográfiája egyetlen esettől eltekintve csak általánosságban hivatkozik Kierkegaard-ra. Azon az egyetlen helyen rámutat a *Vagy-vagy* egy konkrét szöveghelyére, amelynek értelmében szabadnak lenni azt jelenti, hogy a természeti meghatározottsággal szemben képesek vagyunk önmagunkat választani.¹¹ Ha azonban nem csupán ezzel az egyetlen szöveghellyel szembesítjük a monográfia értelmezési keretét, hanem Kierkegaard filozófiájának átfogóbb intencióival, nyomban kétségessé válik, mit is kellene értenünk azon, hogy az öregség Füstnél maga az Igazság, az Istenség szinonimája, a „tisztá Gondolat”. Kierkegaard filozófiájában a szabadság aktusa a szabad akaratból adódó lehetőség etikus beteljesítését jelenti. Olyan választásról van itt szó, amelynek esetében az egyén nem ismeri választásának következményét, hogy az jó lesz-e, vagy rossz: „Semmi esetre sem cserélném fel a liberum arbitriumot [a szabad akaratot] az igazi pozitív szabadsággal, mert az mindörökké önmagán kívül bírja a rosszat, még ha csak tehetetlen lehetőség is az, és a szabadság nem azáltal lesz tökéletes, hogy egyre inkább felveszi a rosszat, hanem azáltal, hogy egyre inkább kizárja: ám a kizárás éppen a közvetítés ellentéte.”¹² Az én tehát anélkül válik önmagává, azzá, amivé önmagát teszi, hogy előzetesen pontosan ismerné, mit rejt a választott lehetőség. Olyan ontológiai választás ez, amely nem számolja fel a választás feladatát,

magát a szabadságot. Minden pillanat újabb választást igényelhet. Tehát amennyiben az én választ, mindenképpen önmagát választja, mert az lesz, amivé a döntése következtében válik, viszont az én keletkezése, az önmagává válás folyamata ebben az értelemben nem lehet befejezett. Ellentétben azzal, ahogyan Kis Pintér Imre elgondolja, a szabadság kierkegaard-i értelemben nem állapot, nem kapcsolódhat össze a mozgatlansággal és a rendíthetetlenséggel¹³, sokkal inkább az én folyamatos keletkezésének feltétele és eredménye. Másrészt amivé az én válik, az Kierkegaard számára mind ontológiai, mind etikai értelemben értékelhető, hiszen Isten színe előtt történik. A döntés, vagy a döntés eredménye ilyen módon nem lehet maga az igazság. Már csak azért sem, mert igazságról a Krisztusba vetett hit és a hitet folyamatosan megújító döntések aspektusa nélkül Kierkegaard-nál nincs értelme beszélni, ám éppen a hit ugrása mélyíti el a tudást, hogy az embernek Istennel szemben nem lehet igaza. Ez viszont nem lefegyverző felismerés, ellenkezőleg, olyasmi, ami megszabadít a szorongástól.¹⁴ Ilyen aspektus azonban Füst verseiben nem jelenik meg.

Kis Pintér Imre értelmezése olyan mértékben nyugszik a filozófiai állványzaton, hogy annak lebontásával darabjaira hullik. A másik ok, amiért összességében nem alkalmas arra, hogy Füst költészetének sajátosságait megmutassa, hogy az elemzett verskorpusznak csak nagyon kis hányadát hozzá játékbá. Ennek ellenére a monográfia tartalmaz fontos megfigyeléseket és megállapításokat, amelyek az én megközelítése számára is inspirációt jelentettek. Ilyen megfigyelés már az is, hogy az öregség beszédhelyzetének kiemelten fontos én-konstruáló szerep jut az *Újak* verseiben. Az énkonstruálás érdekeltisége egyébként is igen erős a ciklusban, és elsősorban a megszólítás retorikai alakzatához kötődik, nem csupán az öregségversekben. Ez semmiképpen nem újdonság ebben a költészetben. Az *Egy régi költő műve: Óda a Fejedelembhez* című vers, tehát a *Régiek* egyik darabja kapcsán már vizsgáltam az aposztrophé Füst Milán-i alakzatát. Ahogyan már a *Változtatnod nem lehet* esetében tapasztalhattuk, az *Újak* aposztrophikusan meghatározott szövegei is hagyományos értelemben vett orációk. A beszélő és a hallgató kijelölt pozíciói ezekben nem személyesek, hanem formálisak. A prosopopeia alakzata itt sem idéz fel semmilyen arcot. Nem arcok, nem történettel és individualitással rendelkező személyek, hanem maszkok fordulnak egymás felé, amelyek egyszerre viselik a szenvedés és a nevetés jeleit.¹⁵ A beszédmód lényege is változatlan marad. Kis Pintér Imre vélekedésével ellentétben nem igazolható, hogy fordulat történt Füst költészetében. A megszólítás ironikus módon újra hangot ad egy berekesztett archaikus hagyománynak, leginkább a prófétai beszédnek és az archaikus értelemben vett panasznak. Ez a mű-

velet azonban már nem támaszkodhat a megidézett hagyomány egykori értelmi rendjére, attól történetileg el van választva. Az elválasztottság paradox módon éppen a folytonosságot hangsúlyozó hitelesítő eljárás teszi nyilvánvalóvá, hiszen ha fennállna a hagyomány folytonossága, nem volna szükség a beszédmód ilyesféle hitelesítésére: „De légy türelmes, – szólok hozzád, – vedd a Libanon / Ős cédrusát, e háromezer éves szűzet, – rá hivatkozom, mert onnan vándoroltam erre / (...) / Én prófétáktól származom.” (*A magyarokhoz*) Itt elég annyit megállapítanunk, hogy a hangadás a költői megszólalást hagyomány által feltételezett, de eleven hagyomány által már nem táplált képződményként, és ebben az értelemben mint valami teljességgel művit viszi színre.

E helyütt érdemes azonban bővebben kitérnünk az előbb idézett hitelesítő formulára, amelybe a hagyományszakadás tapasztalata és az idézhetőség, a folytathatóság kétségei kétszeresen is térbeli tapasztalatként íródnak bele. Libanon hegyének említése egyértelműen kifejezi, hogy ha itt bárhogyan szó lehet prófétai beszédmódról, akkor nem elvontan, metaforikus általánosságban, hanem csakis egészen konkrétan, az ószövetségi szentírás prófétai hagyományának örökségeként. Másrészt viszont Libanon térbeli-időbeli távolságának, valamint az elvándorlás mozzanatának hangsúlyos értelemképző szerepe nyomatékossítja a prófétai hagyomány történeti berekesztettségét is. Az Ószövetségben a prófétai beszéd legfontosabb kultikus vonatkozási pontja ugyanis a Sion hegyén épített szentély, az Úr nevének helye. És ez nem véletlen, hiszen a próféta annak a lerombolhatatlan szövetségnek az őrzője, akár a kultusz gyakorlatával szemben is, amely nem szimbolikusan, hanem konkrét tárgyi-térbeli valóságában a frigyládát őrző szentélyben van jelen.¹⁶ Ebből könnyen megérthető, hogy amikor Róma lerombolta a második szentélyt, a központi kultushelyet, miért ért véget egyszer és mindenkorra a próféták kora, és kezdődött Javnéban valami egészen új, a judaizmusé, miközben kétezer évre általánossá vált a galud, vagyis a szétszórás tapasztalata. *A magyarokhoz* című vers ezért az ószövetségi hagyomány felől nézve azt a kérdést veti fel, folytatható-e, újraépíthető-e a szétszórásban beszédmód gyanánt a prófétai hagyomány, a szentély köré szerveződő kultusztól függetlenül, immár nem a szövetség népének, hanem egy másik népnek szóló üzenetek megfogalmazójaként. A megszólított szempontjából pedig az lehet a kérdés, felléphet-e értelmezőként olyan beszélő, aki nem törzsköze ennek a népnek, még konkrétabban felléphet-e a magyar nyelv védelmében egy „zsidó”¹⁷, akit 1942-ben személyesen is elmarasztalt a barátja, Fülep Lajos, amiért *A feleségem történetében* idegen hangzású, zsidós nyelvet ütött meg.¹⁸ A szétszórásban átélt idegenségtapasztalatról világos szavakkal beszél

a *Copperfield* Dávid című vers¹⁹. A magyarokhoz mindkét kérdésre igennel felel, de a kétségeket ez aligha oltja ki. Hogy igennel felelhessen, az alighanem annak is köszönhető, hogy az ószövetségi beszédmodok, köztük a prófétai intelmezés hagyománya a tizenhatodik századtól kezdve mélyen beépült a magyar irodalmi kultúrába, a nemzettudati konstrukciókba és a politikai nyelvbe. Másrészt a költemény természetesen előhívja a Berzsenyi-vershagyomány emlékeztétét is, anélkül, hogy a vers szövege mélyebb intertextuális kapcsolatokat teremtenne vele.

Szemléletes lehet Füst imént idézett hitelesítő formulájának összehasonlítása Ady költészetének hasonló helyeivel. Az elképzelt leszármazásra utaló kijelentések nála nyilvánvalóan az újdonság bejelentéséhez járulnak, mintegy az új magyarságát és kikezdhethetlenségét begyökerezettségét hangsúlyozandó. Ezzel kapcsolatban mindenekelőtt a *Góg és Magóg fia vagyok én* idézhető, míg a *Dózsa György unokájának* hasonló formulája a plebejusi megszólalás hitelesítésére szolgál. A fikciónak mindkét esetben fontos eleme a hagyomány folytonosságának gondolata, amit a versek mintegy meg is képeznek. Amikor pedig Ady az ószövetségi hagyományhoz nyúl, például a *Sion hegy alatt* című versében, szabadon használja fel a biblikum elemeit, kiszakítva őket eredeti kontextusukból. Minden elemet szubjektivizál és átalakít. Isten alakját antropomorfizálja, nem kevés érzelmességgel egyfajta vigasztaló, megbocsátó apafigurává egyszerűsíti, felszámolva az ember számára elgondolhatatlan másságát. Ady a kultusz eredeti formáiról nem vesz tudomást, a hitet teljességgel magánjellegűvé teszi. Így azok a problémák, amelyekkel Füst Milán esetében találkozunk, és amelyekre neki poétikai válaszokat kellett adnia, Ady horizontján kívül maradnak.

Füsttől a hagyományok minden Adyra jellemző szubjektivizálása távol áll. Már Rába György észrevette, hogy a *Változtatnod nem lehet* valamennyi görög műfaji megjelölése, amelyek a kötet szerkezetét alapozzák meg, „közösségi rendeltetésű beszédhelyzetre utal”²⁰. Az *Újak* verseiről is elmondható, amit a *Régi*ekről mondtunk. Füst versei ebben a korszakban is hangsúlyosan nyúlnak vissza a költés vallásos modelljének hagyomány szerinti eredetpontjaihoz, elsősorban az Ószövetséghez, de a görög kardalköltészethez is. Ám az eredet mint berekesztett történet szükségszerűen a „stílus-maskarádék” játékaként jelenik meg.²¹ Így e költészet a mondás és a hallás értelmes kapcsolatainak megszakadását érzékelve egyszerre enged utat a hagyományba való belépés mindkét oldalának, a pátoznak és az iróniának. Az irónia és a tragikus pátoz alakzatának egymásmellettisége és az irónia alakzatában benne foglalt kettősség meglepő pontossággal olvasható ki a *Szózat az aggastyánhoz* első négy sorából:

*Bandzsítani kezd a szemed, mert itt az időd, küszöbödön
már az öregség
S te két szempontból nézed majd a végtelent: szögben
töröd.
S ha tombol is az éjjel majd körüléd, meg se moccansz,
ami kérlelhetetlen, nem alkuszol vele,
Mert az vagy rég magad!*

A költői megszólalás maszkyszerűségének, iróniájának itt azonban egy olyan aspektusa is elmélyíthető, amely a *Régi*ek esetében talán nem volt ilyen világosan látható. A maszkyszerűség egyik aspektusa mindenképpen az egyénföltreiség, amiről Füst objektivitása kapcsán már sokat beszélt a szakirodalom. Egy másik aspektus azzal függ össze, hogy ez az egyénföltreiség csakis a hagyományok közvetítettségében jelenhet meg. Olyan hagyományokéban, amelyek történetileg berekesztődtek, és csupán közvetlenül átékelhető belső realitás nélküli emlékeik, romjaik érhetőek el. Így tehát a szembesülés a Füst által megidéztet hagyományokkal magában foglalja halottságuk érzékelését is, ami nem törli el a hagyományok vallásos jellegének nyomait, vagyis azt, hogy Füst olyan nyelveket idéz, amelyek valaha egyénföltre módon a transzcendencia megszólíthatóságának lehetőségét hordozták. Így a költői megszólalás művisége, ami mögött a hagyomány általi feltételezettség és a hagyomány történeti berekesztettségének paradoxona húzódik meg, azt is jelenti, hogy az ironikus törés nem csak az időbeliségben húzódik, hanem mintegy megkettőzve az időbeli végeesség és az időtlen végtelenség között is. Az utóbbi mozzanat nyomban kirajzolódik, amint szembeállítjuk egymással az *Önarckép* című vers kezdetét és végét:

*Horgas elméjű s szikár
Aggastyán akarok én is lenni, olyan, mint maga az Úr.
S ha majd számonkérnéd tőlem a gyermekeimet,
Megvetéssel fordítom el akkor a fejem...
Mert nincsenek gyermekeim
(...)
Négy izzó ful mered reám csupán, –
Az Úristennek vörhenyes haragja, –
Majd bólogatva, lassan elmegyek.
S mint ki régen hordja már szívében a halált, –
Kárvalott számadó, megbántott, régi szolgál
S ki bírót ment el keresni, de nem talált.*

A gyermektelenség nem csupán életrajzi tény Füst esetében, hanem az idő folytonosságának megszakítását is jelenti. Berekesztődést, ami itt az átlépés akarásával párosul, mégpedig az elgondolhatatlan időtlenségbe, amiképpen az emberi lét feltételei között elgondolhatatlan az Úr aggastyánsága. A kezdősorok középpontjában tehát valójában egy katakrézis áll, olyan alakzat, amely az elgondolhatatlant, ebben az esetben a léten túlit formálja meg nyelvi tapasztalatként. A nyelv itt többet fog fel, mint amennyit befogadni képes²². Az időbeli felfüggesztettségnek és az időtlenségnek ez az

egyszerre patetikus és komikus, tragikus és ironikus megragadása a magyar költészetben páratlan erővel válik a „vallásos” időtapasztalat összetettségének megfelelő nyelvi eseménnyé, mégpedig anélkül, hogy a magyar irodalomtörténeti gondolkodás nyelvhasználatára szerint „istenes költészetről” kellene beszélnünk.

Miféle nyelvi esemény kerül itt a szemünk elé? Annak a tapasztalata, hogy a végtelen lét a kezdetek, megszakítások, berekesztődések, folytatódások és újrakezdések soraként alakuló időben áll elő. De esztünkben nem úgy, mint ahogyan ezt Lévinas elgondolja. Füst verse ugyanis az idő végessége fölött aratható minden diadal nélkül tekint a léten túlra, a végtelenre. „Az apaságban”, írja Lévinas, „melyben az Én az elkerülhetetlen halál véglegességén keresztül a Másban meghosszabbodik, az idő szakaszossága, öregedése és sorsszerűsége révén diadalmaskodik”.²³ Füstnél ez a lehetőség nem adott. A léten túli, a végtelen és a halál feloldhatatlan ellentmondásként feszül egymásnak. Nincs másik alkalom, nincs megújulás, nincs bocsánat.²⁴ És Pilinszky költészetével ellentétben ennek a költészetnek nincs tudomása a messiási diadalról sem, a halál krisztusi legyőzetéséről, ami az idő bevégeződésének pillanatában a messiási időbe helyezi át a létet. Miképpen állíthatja mégis elő e költészet a végesben a végtelent, miképpen tekinthet rá, miképpen szólíthatja meg? A kérdés kapcsán nem véletlenül kerül előtérbe az aposztrophé alakzata. Ugyancsak a lévinasi filozófia bizonyítja számunkra, hogy bár sok dolog, esemény és létező van, ami így vagy úgy különbözik az éntől, tehát más, de csak egy társzubsjektumhoz, vagyis a másik az, akihez odafordulva ez a különbség valóban meghaladhatatlan mássághoz vezet. Márpedig a lét és a léten túli különbsége kizárólag ilyen meghaladhatatlan másságként gondolható el, amiből az is következik, hogy a zsidó-keresztény kultúrában a léten túlinak személyességet kell tulajdonítanunk.

Az *Önarckép*²⁵ című vers sajátosan negatív bizonyítékot szolgáltat erre a megállapításra. Elmarad benne a megszólítás alakzata, és az utolsó kép, a kárvalott számadóé, a régi szolgálé, aki bírót ment el keresni, de nem talált, világosan utal egyrészt arra, hogy az isteni funkciók közül az ítélet volna²⁶, ami a végesség pozíciójából egyáltalán még elgondolható és elérhető lehetne, másrészt arra, hogy a végtelen időbelisége itt nem jöhet létre. Ezért ha arra vagyunk kíváncsiak, miképpen állíthatja elő a költő a szöveg a végesben a végtelent mint másikat, a válaszáért vissza kell térnünk az *Öregség* című vershez. Az istenséget itt nem az elsődleges beszélő szólítja meg. Ő a megszólítások által a szerelem, a lét erotikus viszonyainak emlékeztében csupán önnön végességének szemléletéig juthat el. Csak hogy a vers első sorai az *Énekek éneke* szöveghagyományát is felidézik, amelynek jól ismert a szak-

rális allegorézise. Füst azonban e szöveghagyományt ironikusan idézi meg, hiszen nem a menyasszony dícséretét, hanem az elveszett ifjúság panaszát halljuk:

Hol vagytok szemeim, kik oly áldottnak véltetek egy arcot?

S hol vagy ó csodálatos fülem is, amely oly hegyes lett, mint a számáré valamely édes-bús nevetéstől?

S hol vagytok fogaim, ti vérengzők, kiktől felsekert nemcsak a számóca, de az annál duzzadtabb és pirosabb ajak is?

S hol vagy te mellemnek oly irtózatossá dalolása?

A vers beszélője az ifjakhoz fordul, és mintegy tanúként, panaszának megerősítőjeként visz színre egy öreg görög bölcsét. Az istenséget a görög bölcs szólítja meg, a vers és annak beszélője csupán idézetként közvetíti a megszólítást. Ezáltal a költemény a görög költészeti hagyományhoz vezeti vissza a vallásos idő- és tértapasztalat ellentmondásait:

*Hallgass rám oh ifjúság. Volt egy öreg görög egykor
Ki felemelte két kezét, mint a szobor s az ifjúságát
visszakövetelvén*

*Mondott aiszkyhoszi átkot arra, ki tette, hogy így meg
kell az embernek öregedni.*

A végtelen rá van utalva a végesre, amennyiben az emberi szemlélet számára létet tulajdonítunk neki. A végtelen megjelenése a végesben, ha erre egyáltalán van lehetőség, a nyelvben, az esztétikai szférában válik szemlélhetővé. A végtelen azonban lényegét tekintve egészen más, mint a véges, ezért végső soron csak a nyelv retorikai teljesítménye által mutatkozhat meg, miközben tudjuk, hogy ami megmutatkozik, az nem a tulajdonképpeni végtelen lesz. A problémának az irodalmi, esztétikai szférában nincs feloldása. Az idézhetőségnek, a palimpszesztjellegnek, a műfaji hagyományokhoz való kapcsolódás lehetőségének, röviden tehát a vers mediális természetének köszönhető, hogy a végesben előállítható lesz a végtelen, a léten túli, mint nem azonos azonosság. De ugyanezeknek a lehetőségeknek köszönhető az is, hogy az, amit léten túlinak nevezhetünk, csak retorikailag megformáltan jelenhet meg, vagyis eleve megformáltan és értelmezetten. Nem meglepő – hiszen már korábban is nyilvánvalóvá vált Füst költészetében az ironizált allegória jelenlétének fontossága –, hogy amit itt felismertünk, az az allegorikusság működése, természete, anélkül, hogy az allegória mint trópus lokalizálhatóan megjelenne valahol a szövegekben.

A vers tehát olyan materiális valóság, amely egyfelől lehetőséget kínál arra, hogy az időbeliben megjelenjék az időtlen allegorizációja, a végesben a végtelené, másfelől azt is elmondhatjuk, hogy ez anyagszerűség éppen e folyamatnak köszönhetően jön létre. A vers ebben az elgondolásban nagyon hasonló funk-

ciót tölt be, mint amilyen szerephez Benjamin allegóriaelméletében, annak teológiai utalásaiban a holttest jut. Azért éppen a holttest, mert a benjamin filozófiájában a halál radikálisan szétválasztja a phüsziszt és annak bármilyen jelentését, és így megteremti az allegorikus értelme kialakulásának szükségszerű lehetőségét. „A test is csak akkor jut legmagasabb jogaiba, amikor a szellem szellemként szabad lesz. Hiszen magától értetődik: a phüszisz csak a holttesten keresztül fejeződhet ki energetikusan. A szomorújáték szereplői azért halnak meg, mert csak így, holttestek formájában léphetnek be allegorikus hazájukba.”²⁷ A holttest természete így kettős: egyszerre nyilatkozik meg benne a testi és a szellemi, az időbeli, lebomló és az időtlen, a halál befejezettsége és az átlépés folyamatának nyitottsága. Ez a kettőség az, ami az alakzatok közül az allegória teljesítménye, és aminek a jelenlétére Füst Milán költészetében ezúttal is rámutathatunk.

Rába György emlékeztetett arra, hogy Füst poétikai gondolkodásának alakulásában fontos szerepet játszhatott Johann Georg Hamann filozófiája.²⁸ A Hamann-olvasás legkorábbi nyomait a *Napló* 1937 tavaszáról őrzi, de korántsem lehetetlen, hogy Füst már ezt megelőzően is olvasta őt. Mindenesetre ekkor másolja ki a következő sorokat: „Reden ist übersetzen – aus einer Engelsprache in eine Muttersprache, das heisst Gedanken in Worte, – Sachen in Namen – Bilder in Zeichen, die poetisch oder kyriologisch, historisch, oder hieroglyphisch und philosophisch, oder charakteristisch sein können.”²⁹ Ugyanez a részlet szerepel a *Látomás és indulat a művészetben* lapjaiban is, és ott Füst nemcsak lefordítja³⁰, hanem kommentárral is ellátja: „Az a tétele (t.i., Hamann-nak) pedig, hogy beszélni annyit tesz, mint valamely anyagi nyelvről emberi nyelvre lefordítani valamit, kifejezi e nagy gondolkodónak azt a véleményét, hogy minél közelebb van a bennünk lévő eredeti érzéshez, annál hatalmasabb ez a kifejezés, annál jobban magában hordja lényünk mélyén rejlő kvalitásait – talán mert ősmivoltunk idézi vissza élénk, a paradicsomi, a bűnbeesés előtti kort, mikor még olyan volt életünk, mint az angyaloké, és szólni se kellett, nem kellett fogalmazással, durva szavakkal semmit se megmagyarázunk magunkból, mert az érzés bennünk szívüinktől szívig röppent a másik felé, vagy a szemünk sugara útján.”³¹

Füst e helyütt alkalmasint félreérti Hamann, és nem biztos, hogy a maga legjobb szükséglete szerint. Hamann filozófiájában ugyanis ehhez az anyagi eredetiséghez a szenvedély közvetlen kifejeződése, a zene és a tánc áll a legközelebb, és – ahogyan később Nietzsche is – ebből eredeztette az archaikus és a görög költészetet. Ez a gondolat a magyar költészet történetében Weöres Sándornál vált igazán termékennyé³², aki éppen ezért különös figyelmet tanúsított a görög drá-

mák kardalait iránt, amelyekben együtt van jelen a szó, a dallam és a tánc. Füst korai költészetében az objektív kórusok ezt a hagyományt idézik, de az *Újak* verseiben a kórusok kísérletei nem térnek vissza. Ezáltal még inkább elmélyülnek nála a vallásos tér- és időtápasztalat nyelvszemléleti ellentmondásai.

Ennek megértése érdekében érdemes tovább időznünk Füst Hamann-olvasatának részleteinél. A *Látomás és indulat a művészetben* előadásaiban idéz ugyanis egy másik helyen is a filozófustól: „Érzékeink és szenvedélyeink se mondani, se megérteni nem tudnak egyebet, mint képet. Képekből áll minden kincse az emberi megismerésnek és boldogságnak. A teremtés első kitörése s történetírójának első benyomása; – a teremtés első jelenése és gyönyöre egyesül ebben a szóban: legyen világosság! A dolgok jelen idejének érzete evvel a szóval kezdődik.”³³ Hamann számára a görög kultúra elsődleges megnyilvánulása a zene és a tánc volt, és szerinte az archaikus költészet is a zenében, a táncban kifejeződő szenvedélyből született. Amíg tehát a zeneiséget a szenvedély fogalmával kapcsolta össze, a vizualitást az „ízlés” fogalmához kötötte. Kocziszky Éva szerint „ezzel a komplementer viszonyítással nemcsak azt állította, hogy a látás összefüggésben van a racionalitással, hanem azt is, hogy ez a racionalitás egyszersmind kritikán innen is. Hiszen még nem veszi tudomásul, hogy az, amit lát, nem evidencia, hanem mindig már értelmezett látvány, vagyis kulturálisan, történetileg meghatározott.”³⁴

Füst Milán az előbbi idézetet kommentálva az időtlenség és az időbeliség ellentmondását dolgozza ki,³⁵ amely nála is a kimondáshoz, a nyelvi performanciához kötődik. E Hamanntól ihletett elképzelés szerint tehát a nyelv lépteti át a dolgokat az időtlenségből a jelen időbe, ami csak úgy lehetséges, ha mindkettővel kapcsolatot tart, ha mindkettő természete áthatja. Olyan nyelvszemlélet nyilvánul itt meg, amely tud a nyelv heurisztikus erejéről, hatalmáról, amit azonban nem a nyelv zeneiségéhez, hanem képiségéhez köt. Ez az utóbbi mozzanat azonban a nyelv másik aspektusát világítja meg, retorikusságát, azt, hogy már eleve megformált, tropológiai fogások és eljárások eredménye. Ebben az antinómiában egymás mellett áll a költői műalkotás két sajátosságának tartott szenvedély (Füst szóhasználatában: indulat) mint a kifejezés eredete és a retorikusság mint a kifejezés megvalósulása. Ugyanez megragadható az eruptív fantázia és az intellektualitás, az ironia kettőségeként is. Jól ismert, hogy az allegorikusság egyik sajátossága éppen ez, az antinómiák összekapcsolódása anélkül, hogy a szembenállás felszámolódna, hogy az ellentétes minőségek feloldódnának egymásban.³⁶

Ez a sajátosság az *Öregség* című vers dramaturgiájában is megnyilvánul. Az istenségre aiszchylloszi átkokat szóró görög figurája és idézett beszéde idézet-

ként illeszkedik a vers elsődleges beszélőjének panaszába, amely az ifúságot kívánja vissza, az ifúsággal a szerelmet, az erotikát, az élet megnevezhetetlen csodáit, kint és áldást, a mohóságot, a nevetést, a törekvést azonosítva. Ebben a dimenzióban e sor, „Úristen, hol a nevetésem és a tárgyaltan zokogás is”, grammatikailag és formálisan Isten, a léten túli megszólítását tartalmazza ugyan, de szerintem helyesebb ezt a helyet a veszteség nagyságát kifejező indulatszóként értelmeznünk. A léten túli elzárt, közvetlenül nem megszólítható szféra marad az elsődleges beszélő számára. Az átkokat szóró görög idézetként beépített figurájában, nyelvében mint idegenségben és másságban viszont megmutatkozik, hogy voltaképpen sokkal többről van szó, mint amit az ifúság elvesztésének panasz ki tud fejezni. A görög az ifúságot követeli vissza az istenségtől, és azt, hogy töröltessék el az öregség. Vagyis az idő visszafordítását követeli, az időtlen ifúságot kéri számon az istenségen, az idő romlásának való kitettség eltörléséért, azaz egyfajta isteni jussért perel. Ez olyasmi, ami a lét emberi feltételei között abszurdum, és mint ilyen szörnyűséges és kommunikálhatatlan. Olyasmi, ami elnémítja és sírásra kényszeríti az istenséget. A költemény végső soron ennek a szörnyűségesnek (unheimlich) és kimondhatatlannak az elsajátítására tesz kísérletet, ami egyet jelent a szent elsajátításával is. A szent ebben az értelemben a kimondhatatlan isteni szféra, ahová csak az emberi feltételekből kitörve lehet eljutni. Ennek a kitörésnek, vagy még inkább áttörésnek a lehetősége, esélye benne van a nyelvben is, a költészetben. A nyelv áttörése ugyanakkor, mint már hangsúlyoztuk, mindenképpen retorikus természetű, tehát magában viseli a szofisztikusság negatív aspektusait is. Teátrális, szó szerinti értelemben képmutató.

Az itt vázolt, rendkívül összetett, nyelvszemléleti, teológiai, retorikai és metafizikai vonásokat egyaránt tartalmazó problémakör egységes megragadására nem szerencsés és semmiképpen nem kielégítő fogalom a „lírai alkat”, amely Kis Pintér Imre megközelítésében kulcsszerepet játszik. Ez a fogalom végső soron a költői alkotásokban kifejeződő személyes tulajdonságokra egyszerűsíti mindazokat a tendenciákat, amelyek éppen a személyes végtelen meghaladásának igényével teszik próbára a nyelvet. Értelmezésemben igyekszem elkerülni az ilyen leegyszerűsítéseket, és ezért az öregséget sem a „lírai alkat” objektív megfelelőjeként, nem szerepként kívánom láttatni. Sokkal inkább alakzatként, amely projekciós felületet kínál olyan antinómiáknak, mint amilyen az időbeli és az időtlen, valamint a nyelvi áttörés és a retorikusság ellentéte, továbbá a hagyomány általi feltételezettség és a hagyomány berekesztettségének tapasztalata.

Mondanunk sem kell ugyanis, hogy Füstnél az öregség nem biografikus tény. Habár természetesen

teljességgel szubjektív dolog, hogy ki mikor és hogyan érzi magát öregnek, mikor érzi közel a befejezést. Így aligha volna nyomós érv az életrajzi szemlélettel szemben, hogy az első öregségversek megírása után Füst még több mint három évtizedet élt. Az öregséghez és a halál közelségéhez azonban olyan összetett én- és létszemléleti rendszerek, képi asszociációk tartoznak, amelyek lényegében bármikor lehívhatók a hagyományból, bármikor aktivizálhatók, függetlenül a beszélő, az operátor életkorától. Ha például egy meglett író egy gyerek tudati nézőpontjából ír meg egy történetet, eszünkbe sem jut azt feltételezni, hogy az író valamiképpen mégis egy gyerek volna. Hasonló a helyzet az öregséggel, akkor is, ha többnyire nem így gondolunk rá. A halálközelség mint küszöbhelyzet pedig mindenképpen általánosabb érvényű az öregségnél, hiszen Heideggerrel egyetértve olyan lehetőségként fogadhatjuk a lét halálhoz való viszonyulását, amelyhez előrefutva az egzisztencia feltarulhat maga előtt.³⁷

Érdemes viszont megnézni, hogy a magyar irodalom hagyományrendszere milyen énszemléleti tartalmakat tárol az öregséggel kapcsolatban. A legfontosabb mintát minden bizonnyal Arany János teremtette meg, műfaji, hangnemi értelemben pedig az elégia, az elégikusság. Az öregség ebben a hagyományban az erők fogyásával, és ezzel összhangban a megtalált nyugalommal, szemlélődő mérséklettel, a szenvedélyek és vágyak csendesedésével, a búcsúzás rezignációjával kapcsolódik össze. A halálközelség pedig az összegzés, a számvetés munkáját hívja elő. Ha a számvetés munkájának elvégzését nem az öregség írja elő, mint József Attila utolsó verseiben, azt tragikusnak érezzük. Az öregségtapasztalat mélyén ebben a hagyományban egy, az emberinél nagyobb erő, nagyobb hatalom által diktált természeti szükségszerűség elfogadása húzódik meg, és ez az etikai alapmozzanat írja elő a belenyugvás retorikai kifejezéseit.

A *Panasz* a lét végtelenségének érzetével szembesíti a halál közelségének tapasztalatát, miközben tudatosítja hatástörténeti ráutaltságát az Arany János-i öregségképre, ami itt azért különösen érdekes, mert maga a költemény úgy idézi meg a *Letésem a lantot* jelenre utaló sorát („Kit érdekelné már a dal”), hogy az Arany-vers panaszának ellenkezőjét bizonyítja. A Füst-vers odafordul a költésztörténeti előképhez, meghallja sorait. Ebben az odahallgatásban és odafordulásban, ami lehetővé teszi saját panaszának megszületését, a költészet történetiségében rejlő palimpszesztjelleg és az idézhetőség szempontunkból talán legfontosabb következményére nyílik rálátás. A költésztörténet kontextusában az egyes költészetek elkerülhetetlenül végesek, befejezettek, mégis képesek arra, hogy folytatódnak, átíródnak egy másik költő alkotásaiban. Ez a tapasztalat hasonlóképpen ragadható meg, mint

Lévinas „apaság”-gondolata. Füst Milán *Panasz* című verse e költészettörténeti tapasztalatot tudatosítva önmagával lép párbeszédbe:

*Ha ki pedig odaállna füled mellé s énekelne néked
S bár úgy dalolna lantja lázas pengetése közben, hogy
majd megszakad...
(...)
Mindez mivégre van?
Vagy én sem értem már az életet? Minek van hangom,
nem tudod?
Mint aki kincses zsákkal jár és folyvást elveszít belőle –
s mindhiába...
Senkinek se kell a kincs... így jártam én. Oh végtelen
a lét és tárgyitalan!*

Az Arany-utalások az *Újak* egész ciklusát átszövik. Az *Álom* az ifjúságról rezignációja emlékeztetheti az olvasót az *Epilógus* rezignációjára: „Egy öreg úr vagyok, akinek nincs neve / S ki bottal jár ugyan, de nem suhint vele.” Arany-allúzióknak tekinthetjük azt is, hogy a vers e két sora páros rímű felező tizenkettesben, Arany egyik sokat használt sorfajtajában íródott, amire Füstnél nincs több példa. A következő sorok viszont a *Visszatekintés* jól ismert soraival szemben jelölik ki az öregség pozícióit:

*Álmaim is voltak, voltak...
Óh, én ifjú álmaim!
Rég eltűntek, szétfoszoltak,
Mint kőd a szél szárnyain.
(Arany János: *Visszatekintés*)*

*Csak még álmaimat nem adom.
Hogy adnám? Óh nem adhatom. Az még enyém.
A régi lázról álmodom.
(Álom az ifjúságról)*

Füst az *Újak* ciklusának egy másik pontján még nyilvánvalóbb intertextuális kapcsolatot létesít a kései Arany-líra egyik fontos versével, *A tölgyek alatt*-tal. Ez az a költemény, amelyben az *Őszikék*-ciklus egészét tekintve talán a leginkább egyértelműen van jelen a viszszafelelő, magányos kontempláció kliséje, ami hangélményként a zajtalanságban, képi élményként pedig abban fejeződik ki, ahogyan a tölgy lombja egyszerre és egymáshoz kapcsolva megeremti az égbolt és a rét festői látványát³⁸: „A tölgyek alatt / Szeretek pihenni, / Hova el nem hat / Város zaja semmi. / Zöld lomb közeim / »Áttörve« az égbolt / S a rét mezein / Vegyül árny- és fényfolt.” A költemény képi logikájának fordulópontja az utolsó szakaszban található, ott, ahol a korábbi esztétizáló tájfestés, a megpihenés szemlélődő nyugalma a végső pihenéssel, a halál perspektívájával szembesül. E perspektívaváltás a verset szervező szimbólumot is átváltoztatja, a tölgyfából fejfa lesz. Így a megidézett gyerekkort és a végső pihenés-

sel szembesülő öregkort – az égbolt és a rét látványához hasonlóan – egymás felé fordító teljes élet egyetlen szimbólumhoz rendelt egységként képes megjelenni a szemlélődő előtt.

A vers utolsó szakaszának két sora („Ha csontjaimat meg kelljenek adni”) Füst egyik költeményének címeént tér vissza. Az intertextuális utalás ebben az esetben ellentétként értelmezhető. Füstnél az öregség nem szemlélődő nyugalommal és elvonulással párosul, hanem a vad szárguldas képzetével, ami az emberek között ver zajt. A rét és a tölgyfa látványával az emberek erdejének metaforája áll szemben. A mediális viszonyok is éppen ellentétesek. A vers megidézett világát a szárguldas zaja uralja, ami eltompítja a hallást. A látásról pedig maga a beszélő mond le:

*Vad iramban fut a vad fogat.
És mintha biztos célba vinné, jó föld felé:
Befut az aggság, kórság, a foghíjasság öveibe
S majd a nemlétboldog őslakói közt megáll.
Nem baj, nem sírok. – Oh fussatok vad lovak
S úgy szárgoldjatok vélem, hogy az emberek erdeje zúgjon,
Se lássak, se halljak.*

A látás elutasítása egyszersmind a számvetés helyzetének elutasítását is jelenti. Ennek egyik változata azt feltételezi, hogy az öregség nem csak elvontan szembe-síti az embert egy, az övénel nagyobb erő és nagyobb hatalom által diktált szükségszerűséggel, a halállal, és kényszeríti arra, hogy végigtekintve életén felmérje saját létezését, amikor mindenképpen küszöbön áll önmaga számára.³⁹ A szembe-sítés a zsidó-keresztény hagyományban lehet konkrétabb is, mintha választ várna egy léten túlról hangzó kérdésre. A kérdező ebben a hagyományrendben az egyedüli teremtető, Isten. Füst Milán beszélője a vele való kommunikációt tagadja meg, mintegy a személyiség benső és lényegi tulajdonságává téve az idő rohanásának vadságát:

*Csupa vadság legyen a szívem, mint a vadászé,
Ki ölni megy el, nem fél, – nem tekint fenn a teremtető,
Nem lesi arcát, borús-e s hogy mint itél, mikor kirepül
majd ama golyó?...
De így szól: ez a rend! – Meg kell hoznom az áldozatot,
meg kell halnom,*

A léten túlival kezdeményezett kommunikáció és a számvető ítélkezés elutasítása a panaszról, az elégtelen hangütesről való öntudatos lemondást is maga után vonja. Füst verse azt az egész beszédmódbeli hagyományt opponálja, amelynek mintaadó változatát a magyar költészetben Arany lírája teremtette meg. Ez az elutasítás a létezésnek egy olyan diszpozícióját viszi színre, amelyet a rezignáció és a számadás kérdésére adott felelet hagyománya elfedett, nem tett hozzáférhetővé. Arról a diszpozícióról, léthez fűződő viszonyról van szó, amelyet Nietzsche Zarathusztrája szólal-

tat meg. Ő azokhoz beszél, „akik számára a régi isten meghalt, és még nem fekszik nekik új isten a bölcsőben és a pólyában”⁴⁰. Az ilyen emberek mintapéldája maga Zarathusztra, akit Nietzsche műve szép szentálcának is nevez. Fontos azonban megjegyeznünk, hogy Nietzsche itt a Larve szót használja, ami nem a maszkosságot, hanem az álca biológiai jelentését hozza játékba, vagyis a pillangó kifejlődésének közbülső állapotát. Zarathusztrát tehát egy ilyen szentségében még kifejeletlen, közbülső állapotban lévő figuraként kell elgondolnunk, aki egyszerre tekinthető igazság-szabadítónak („der Wahrheit-Freier”) és az igazságtól száműzött hazugnak, költőnek és bolondnak, aki egyszerre akarja széttegni az emberben Istent és a bárányt. Ez utóbbi vonása jelenik meg Nietzsche-nél a vadász sas allegóriájában⁴¹ A félelem nélkül gyilkoló vadász, mint láttuk, Füstnél is a Teremtővel, nietzschei értelemben véve a régi Istennel minden kommunikációt felfüggesztő én kitüntetett metaforája lesz. De vajon mi annak a diszpozíciónak a lényege, amely a halálközeliség küszöbhelyzetében a vadász metaforikus figuráját idézi fel? Nietzsche az előző hivatkozásban idézett versrészletben hangsúlyozza, hogy a sas a sajátjának tekinti a mélységet (Abgrund), mintegy birtokba veszi, nem adja át fölötté senkinek és semminek a felügyeletet. Ez nyilvánvalóan egyfajta emancipációt is jelent, mégpedig a keresztény morál által létesített értékfogalmakkal szemben, hiszen Isten és a bárány, akiket széttepi magában, szimbolikusan az áldozat fogalma köré szerveződő keresztény morál alapjait jelöli. A szakadék birtokba vétele nem más, mint a lét egészéért vállalt felelősség, ami egyfajta kölcsönösséget is feltételez, hiszen amint a *Túl jön és rosszon* egyik sokat idézett bekezdésében mondja: „Aki a szörnyűséggel küzd, óvatosnak kell lennie, hogy közben ne váljék ő maga is szörnyűséggé. Ha sokáig nézel a szakadékba, a szakadék is beléd tekint.”⁴²

A szörnyűséggel folytatott küzdelem a szörnyűséges elsajátításának módja, amely különös veszélyeket tartogat, és amennyiben e harc során a küzdő nem változik maga is szörnyűséggé, de ennek elkerülésével a szörnyűséges elsajátítása, mint fentebb láttuk, a szent elsajátításának módja lehet. A *Zarathusztra* olvasásakor mindehhez Füst szellemében azt tehetjük hozzá, hogy a szent, vagyis az igazság szabadítója mindig egyszersmind bolond és hazug is. Úgy vélem, Füst öregség-versei ebbe a fogalmi körbe helyezhetőek el, feloldhatatlanul tartalmazzák a hamanni előzményekre visszatekintő ellentmondásokat. Vagyis ezek a versek nem az öregségről szólnak, hanem a létező és a léten túli, az időbeli és az időtlen kommunikációjáról a létezés mindenkor küszöbhelyzetében, és maga a kommunikáció is ellentmondásos, hiszen egyszerre határozza meg az igazság szabaddá tétele és a hazugság, a nyelvi áttörés lehetősége és a retorikusság.

Ezek a tartalmak természetesen nem szorítkoznak az öregség-versekre. A ciklus szinte minden darabja hozzájuk tesz valamit. Ilyen például *A névtelen iszik* című vers, amely egy zsidó szokást idéz.⁴³ Pészáchkor, a széderesti vacsora alkalmával üresen hagynak egy széket Elijáhu próféta számára. Amikor a szertartás az utolsó pohár kiürítéséig jut, neki is töltenek a borból, és kinyitják az ajtót, hogy beléphessen, ami a megváltás fogadását is jelenti. A vers beszélője így szól a prófétához:

– *S te második Éliás,
Az ajtó mögött ki ott leselkedel és rajtamütnél onnan, állj elő!*
*S ha sánta volna netán: tudós püpos, aki mindig fázik,
egyre didereg...*
*Ülj le tehát a kályha mellé. Csend van ott.
Hamvába hull a tűz ugyanis, már lobbanása sem zavar
S mi meg se moccanunk a némaságban: kortyod is hogy
hallható legyen...*
*S lehúnyja szempilláinkat, mert tudjuk azt, hogy mi
a szenvedés.*

*Igyál hát értünk Láthatatlan, örök bolygó, kinek neve
sincs !...*
*S tág sátozt vonjon fölénk e képzelt látomás, hogy
megvédjen a kínoktól – igyál!*

Ez a vers éppen az ellentéte a „*Ha csontjaimat meg keltetik adni*” címűnek, amely után következik a ciklusban. A két vers afféle komplementer párost alkot. Itt létrejön a kommunikáció az időtlennel, a láthatatlan-nal. A megszólítás megteremti a megszólítottat, nevet ad neki, ami nem lehet más, mint a Láthatatlan. Feltelesen testet is kölcsönöz neki, és ezáltal létrehozza az időbeli és az időtlen egységét, ami abban nyilatkozik meg, hogy az elképzelt vendég, az időtlenből visszatérő próféta, az örök bolygó, ismeri az emberi szenvedést. A nyelv, a megszólítás által megteremtett létező ugyanakkor nem válik valóságossá, megmarad a képzelet síkján. A neve, ami létezővé teszi, megvonja a látás, a közvetlen megtapasztalás és a percepció lehetőségét. Tehát az időtlen és az időbeli kommunikációja is az imagináció, a retorika terméke marad, miközben maga a megszólított kívül marad a láthatóság, az elképzelhetőség körén.

Hasonló tapasztalatokat tartogat az *Este van* című vers is. A költemény első fele az időbeli gyors múlását állapítja meg visszatekintő jelleggel, tehát ezúttal is a halálközeliség küszöbhelyzetében, majd az elmúlás gyorsaságát szembeállítja a halál után következő nyugalom időtlenségével:

*Mire rám mutatnál: nem vagyok.
Akár a csillag, mely lefut a tétovák előtt: olyan volt életem.
Oly hamari volt csakugyan, oly gyors és hebehurgya ez
a lét...*

*Bizony én el se tudom hinni, hogy e kuszaság,
E hegýén-hátán bennem tornyosuló összevisszaság most
nyugalomra tér.*

Nem bizonyos azonban, hogy a nyugalom egyszerűsége meghozza az időbeliség káoszának elrendeződését. A vers ezen a ponton megszólít valakit, de a szöveg semmilyen utalást nem tartalmaz arra nézve, hogy ki a megszólított. Biztosan nem az olvasó, hiszen a feltett kérdésről az olvasó nem rendelkezhet tudással, és senki más sem, aki él. A megszólítás tehát a léten túlra irányul. A kommunikáció azonban hiányos marad, nem érkezik válasz, és a vers éppen a hiányt, a kérdés megválaszolhatatlanságát evokálja. A hang a vers médiumán keresztül sem éri el az időtlent. Ahogyan az elképzelt Elíziumot is, amelynek költői módon a földrajzi helyét is közli, végső soron mégis a semmiben helyezi el:

*S elrendeződik-e? – felelj rá, hogyha tudsz.
(...)
A messzeségben, ott, hol domborul a Csendes Óceán
S mint óriás cet csillog a tenger háta,
Ott képzeltek el zöld szigetet és zöld árnyékaid, –
Hol többé semmi sincs. Ott ferdén fordul el
A föld a semmiség felé. Vigyél el még oda.
Még hazát is találok ott a vég előtt, én hontalan. Jöttöm
hírére tán
Akiről álmodék, élémbe fut. Már várnak ott... s ez jól
esik.
Igy lesz-e, mondd? – Felelj rá, hogyha tudsz.*

A költői alkotás Füst számára a természet, az emberi élet mindenkor halálközelségének határhelyzetében a létező és a léten túli, az időbeli és az időtlen kommunikációjának helyévé válik. A probléma tudatosulásának egyik kiemelkedő alkotása a *Tél* című vers, amely azért érdemel a részünkről különös figyelmet, az *Újak* kapcsán taglalt kérdéseket visszahelyezi a *Régiék* értelmezésekor felvázolt kontextusba.⁴⁴ Eképp bizonyítékként szolgál arra is, hogy az 1934-es kötetben kialakított két ciklus keletkezésének folyamán valóban nem történt fordulatszerű változás Füst Milán költészetében.

A versben bemutatott kommunikációs szerepek és a két különbözőképpen értelmezhető megszólítás három világosan szétválasztható idődimenziót vázol fel. Az első megszólítás címzettje egy személyességgel és képzelettel felruházott entitás, amely az újszövetségi Szentírás hagyományában is járatos. Az aposztrophé színre vitt médiuma itt a hang, amely az idők végezetének képeit állítja a megszólított elé. A képleírás mint esemény megtörténik a versben. De a vers intenciói szerint itt arra volna szükség, hogy a másik, a megszólított elsajátítsa a képeket, a személyes imagináció és az érzékszervi percepció által hitelesítse

azok valóságát. Miért? Azért, mert a kommunikáció megvalósulásának idején, amikor a megszólítás célhoz ér, a megszólító már nem él. Az első megszólított ugyanis az apokaliptikus idő szubjektuma („itt harsog fölötted az apokalipszis száraz kőfürgetege”), míg a beszélő a világ idejének valamelyik pillanatából fordul hozzá. A megszólító hangját az írás anyagszerűsége őrzi, mintha sírfelirat volna. Mégsem sírfeliratról van szó. A sírfeliratok klasszikus műfaji szabályai szerint a hagyatkozó a saját életének rövid történetét, vagy az abból leszűrt tanulságokat hagyja örökölni az élőknek. Itt viszont egyfajta imaginatív jövődőlést tartalmaz a szöveg arról az időről, amelyben a megszólított él. Ezeknek a képeknek csak a megszólító nézőpontjából van funkciójuk. Életének emlékeztétét kívánja áthelyezni az apokaliptikus időbe, hogy annak kontextusában más értelmet nyerjen. A megszólított valójában semmi más, mint ennek az apokaliptikus időnek az arca:

*Fagyos és sötét a föld. S egyre ridegebb lesz, meglásd,
amint majd lassu ütembe' fordul
Az Orion-csillagzat közepe felé. Tapintsd meg göröngyeit
is, azok is porosak, ridegek
S képzelj el: még egyre porosabb lesz minden. Mindéig
szürkébb lesz a világ, – mintegy a ridegség
Elönti majd a dolgok leglényegét, lehatol s a por is itt
fenn
Mindegyre elhatalmasodik...
(...)
S képzelj el ezután, hogy itt jártam én, vedd szívem
melegét,*

A másik megszólítás az örökkévalóság felé fordul, amit a szöveg szintén felruház a képzelet képességével. Hangsúlyoznunk kell, hogy a zsidó-keresztény kultúrában az apokaliptikus idő és az örökkévalóság ideje nem lehet azonos, hiszen az apokaliptikus idő is mulandó. Éppen ezért nem elégséges az időbeli létet csupán az apokaliptikus időbe áthelyezni, mert annak az értelemkonstruáló ereje nem különbözik alapvetően az időbeliség bármely pillanatának értelemkonstruáló erejétől. Az örökkévalóság megszólításának célja tehát az, hogy a beszélő mintegy az élet befejezettségének állapotából, a emlékezés sírfeliratokra jellemző diszpozíciójából elsajátítsa ezt a perspektívát is. Amint ez megtörténik, nyilvánvalóvá válik, hogy az időbeli létnek az örökkévalóság perspektívájából nézve nem tulajdonítható értelem.

*Vedd, hogy itt voltam egykor, énekeltem s mily
dallamokat! Földnek fekete göröngye felszállottam
Mélyes éjszakámból sáppadt arccal, fel a nap felé,
a fény alá...
S himnuszaimat zengettem feléd! – és harsogtam
S rajtad feledtem szomorú szememet: vigasztalan
örökkévalóság!*

A *Tél* időbelisége rendkívül bonyolult szerkezetű, és bizonyára sokféleképpen értelmezhető. A szempontunkból különös figyelmet érdemel, hogy az időbeli és az időtlen, a létező és a léten túli határhelyzetekben megvalósuló kommunikációját médiumként megszólaltató versekben a beszélő időbeli pozíciója elveszíti rögzítettségét. Ezáltal semmilyen külső vonatkozás által nem azonosítható. Az értelmezőnek le kell mondania minden ilyen kísérletről.⁴⁵ A versek a beszélők azonosíthatóságát nélkülöző hangok, megszólítások tereként állnak előttünk, amelyekben értelmes, sokféle költői hagyományt játékba hozó viszonyok uralkodnak. A magyar irodalomban ennek a poétikának számomra nem látszanak az előzményei, sokkal inkább világirodalmi rokonai, például Kavafisz költészetében.

Aligha véletlenül jegyezte meg róla Wolfgang Kaiser, hogy egy alexandriai görög számára a történelem talán nem is lehet más, mint ironikus, mert sem a győzelem, sem a vereség nem lehet benne autentikus.⁴⁶ Kavafisz Füst-höz hasonlóan vonzódott az antik görög irodalom episztolákban és sírversekben testet öltő kommunikációs formáihoz. Ezek nála is idézetek, az intertextualitás képződményei, amelyek sokszor konkrét szöveghelyekhez kapcsolódnak, kommentálják őket, vagy hosszabb homéroszi és más szövegfolyamokból kiemelve alkotnak önálló elbeszélést. Az intertextualitás Kavafisznál a verset lelet- és dokumentumjelleggel tárja az olvasó elé, így Füst költeményeinél erősebben, filológiai is pontos alapokon kapcsolódnak a történetiséghez. Kavafisz költészete tehát a nietzschei értelemben vett antikvárius tudat eszközeit használja, látszólag hűséggel és szeretettel pillant vissza oda, ahonnan jön, hogy éppen ezáltal váljék nyilvánvalóvá, mennyire idegen tőle a kegyelet. Kavafisz „puszta szükség-szerűségnek, vagy egyfajta kombinatorikus rend megnyilvánulásainak érzékeli a történelmet, melyben az ember lényegében a nyelv, a retorika, illetve a rituális szerepjátszás által létezik (például *A barbárokról várva, Egy kisázsiai községben*)”⁴⁷.

A magyar Kavafisz-kiadás kezdete, amely nyolc évvel megelőzte az Edmund Keeley 1976-ban kiadott monográfiájával meginduló és később egyre gazdagodó európai recepciót, Papp Árpád mellett két olyan költő, Somlyó György és Vas István nevéhez fűződik, akik számára Füst hatása megkerülhetetlen volt. Jól érzékelhetően mindketten a Füst-líra esztétikai tapasztalatain keresztül értelmezték és fordították Kavafiszt, ami történetileg is helyes döntés volt, még akkor is, ha az első magyar Kavafisz-fordítások így klasszikusabbra, dekoratívabbra sikerültek az eredeténél.⁴⁸ Ez az eltérés a Füst Milán-i és a kavafiszi líra különbségeiből fakadt. Egyrészt abból, hogy Kavafisznál nincs nyoma a Füstre oly jellemző szecessziós nyelvhasználat stílusrétegének, másrészt abból, hogy az alexandriai költő

történelemszemlélete Füsténél is mélyebben sztoikus, minden drámai színt nélkülöző volt.

A Füst-hagyatékban egyetlen olyan bizonyíték sem lelhető fel, amely alátámaszthatná, hogy költőnk az 1940-es, ötvenes években ismerte Kavafisz líráját. Az persze nem elképzelhetetlen, hogy Somlyó György beszélt neki róla. De nem szükséges közvetlen hatást feltételeznünk, amikor megállapítjuk, hogy az 1958-ban megjelent *Egy hellenista arab költő búcsúverse* rokonságot mutat a kavafiszi poétika indítatásaival. A költeményt *Összes verseinek* kiadásakor Füst az *Újak* ciklus végére helyezte, tehát egész költészete záró darabjának szánta. Annál is inkább, mivel a ciklus utolsó négy versének (*Végrendelet a feleségemnek, Barokk elégia: Búcsú mesterségemtől, Emlékezetül, Egy hellenista arab költő búcsúverse*) intencióját egyértelműen a búcsú, a hagyatkozás és az emlékhagyás gondolata szervezi. Tudjuk, hogy a magyar költészeti hagyományban – a Petőfi-kiadásoktól kezdve, valamint a József Attila- és a Radnóti-kultusz által is támogatva – milyen nagy a költői hagyatkozások, testamentumok hermeneutikai ereje. A ciklusépítésnek ez az akcentusa nyomatékosítja, hogy az *Újak* egészét a halálközelség határhelyzetének referenciális körében kell értelmeznünk. A hagyatkozás helyzete azonban erősen személyes, vallomásos hangvételt szokott előírni, hiszen az élettől való búcsúzást a modern európai filozófiai-művészeti hagyomány maradéktalanul személyes sorseseeményként teszi elgondolhatóvá.

Az említett négy vers közül ennek a modalitásbeli hagyománynak messzemenően megfelel a *Végrendelet feleségemnek* című vers. A *Barokk elégia: Búcsú mesterségemtől*, különösen pedig az *Egy hellenista arab költő búcsúverse* azonban aláássa a magyar irodalmi tradícióban is mélyen gyökerező elvárást. Mindkét költemény az európai költészet történeti képződményének közvetítésével viszi színre a búcsúvétel és a hagyatkozás eseményét. Az *Egy hellenista arab költő búcsúverse* címével magát a szerzőséget is egy ismeretlen költőre ruhazza át, a költeménynek pedig dokumentumjelleggel kölcsönöz. Füst azonban Kavafisszal ellentétben sem filológiai, sem más eszközt nem használ fel a fiktív idézet hitelesítése érdekében. A vers éppen arra a kulturális közegre utal, amely Alexandria költője számára oly otthonos volt. Mégsem látom okát azt feltételezni, hogy Füst versének mélyebb filológiai vagy költészettörténeti köze volna a kései hellenizmus korának arab költészetéhez, amikor a görög filozófia és tudomány szövegei átkerültek az arab nyelvű közösségekhez, és ott befolyásolni kezdték a szellemi életet. Mindazonáltal annyiban fontos lehet számunkra ez az utalás, hogy világosan ellenpontozza a berekesztett, archaikus hagyományok megszólaltathatóságának Füst költészetében jelen lévő problémáját. A középkori arab világban ugyanis nem szakértők kezd-

tek foglalkozni a klasszikus görög szövegekkel. Élő és széleskörű befolyást gyakoroltak arra, hogy mit gondoltak az emberek az őket körülvevő világról, a jog és a teológia kérdéseiről, a társadalom berendezkedéséről.⁴⁹ A modern magyar irodalmi kultúra perspektívájából nézve azonban a hellenikus arab hagyomány semmiképpen sem átélhető közvetlenül, gyakorlatilag a romjai sem kitapinthatóak. A maszkyszerűség így olyan zónába húzódik, ahol visszhangtalanná válik a megszólalás, mert a kultúra nem hordozza azokat a kódokat, amelyek a maszk énkonstruáló jelentésségét értelmezhetővé teszik. A költemény témája éppen ez. A tájtól való búcsúzás a nyelv elnémulását jelenti be. Ehhez ebben az esetben is egyedül a sírfelirat kölcsönözhet alkalmas műfaji hagyományt. A vers így mintegy a halál állapotából képes megszólalni, eltörölve az emlékezet lehetőségét is, ezen a ponton is utalva a hellenikus arab kultúra pusztulásának tapasztalatára, aminek nincs eleven emlékezete:

*Én elmegyek, én elmegyek, búcsúszom,
S nincs gyermeki báj, mely kicsalna síromból
S barna lánynak édes panasza, mely mosolyra készítetné
ajakam,
Mert néma lettem, mint a föld,
S néhány évszázad múlva felszánt a földművelő
S csontjaim porát a szél összekavarja.*

Az *Egy hellenikus arab költő búcsúverse* valóban alkalmas záródarabja Füst Milán költészetének. E költészet, mint láttuk, az *Újak* ciklusában a halálközelségének határhelyzetében a létező és a léten túli, az időbeli és az időtlen kommunikációjára tesz kísérleteket. A problémakörhöz sorolható versekben a beszéd medialitását meghatározó egyik legfontosabb alakzat a megszólítás, a léten túli megszólítása, ami általában véve a vallásos költészetnek is az egyik legfontosabb alakzata. A költői alkotás retorikus sajátosságai miatt, a katakézisre való képessége miatt lehet alkalmas erre a közvetítésre. De ugyanezen tulajdonság teszi egyszerre alkalmatlanná is erre a feladatra. Referencialitása ugyanis visszafordul saját nyelvisége felé, és a válasz nélkül maradó kérdés formáját öltve a kommunikáció hiányosságát, kudarcát mutatja meg. A Füst-költészet záró darabja pedig a kommunikáció kísérletének felszámolásaként, egyfajta visszavonásként értelmezhető, és így valóban a búcsút jelenti be. ■ ■ ■

Schein Gábor (Budapest, 1969): költő, író, irodalomtörténész. Az ELTE Modern Magyar Irodalomtörténeti Tanszékének tanára. Legutóbbi kötetei a Kalligramnál: *Megölhni, akit szeretünk* (2013), *Svéd* (2015).

JEGYZETEK

- Az 1988-as összkiadás és a későbbi kiadások számozása némileg következetlen. A *Változatnod nem lehet* esetében önálló versekként tünteti fel a verssorozatot (*Őszi sötétség, Bukolika, Objektív kórus*) egyes darabjait, míg *Az elmúlás kórusa* esetében nem. Az általam megadott számok ezeket a darabokat külön tartalmazzák.
- Somlyó György szerint a kötet ezúttal is zártkompozíciót alkot. „A legelső versek egymás után villantják fel a számára (t.i. Füstnek) alapvető témákat. A *Szellemek utcájával* kezdődik, amely a »rejtélyes elmúlás«-sal szembenezés, mint a sorsának alapvető mondanivalója. A második a *Szózat az aggastyánhoz*, az öregség és az emlékezőkölteménye, amely Füst Milán költészetének másik alapszituációja. A következő a *Tél*, az emberi világon túl a kozmikus világhoz való kapcsolódás; és ezután jön rögtön *A jelenés* mint ellen-, illetve másik pólus – a társadalomhoz és a történelemhez való viszony.” Somlyó György, *Megíratlan könyvek*, Szépirodalmi Kiadó, Bp., 1982. 154–155.
- Füst Milán, *Összes versei*, Magvető, 1988. 7.
- Szőlőhegyen*, Ülvén (Alkonyi számadás), Epigramma (Elnyugszik már. . .), Elégia: Búcsú mesterségemtől (Barokk elégia: Búcsú mesterségemtől), Gyertyafénynél, *Egy hegedűművészhez!*, *Egy úri hölgyhöz!*, *Virágvasárnapi ballada*, *Gyász*, *Epigramma*, *A téli hold*, *Halotti szoltár*, *Tanító vers*
- Szőlőhegyen*, Ülvén (Alkonyi számadás), Epigramma (Elnyugszik már. . .), Elégia: Búcsú mesterségemtől (Barokk elégia: Búcsú mesterségemtől), Gyertyafénynél
- Kis Pintér Imre, *A semmi hőse*, Magvető, Bp., 1983. 159–160.
- Uo. 165.
- Uo. 166.
- Uo. 175.
- Uo. 173.
- Søren Kierkegaard, *Vagy-vagy*, Gondolat, Bp., 1978. 839.
- Søren Kierkegaard, *Vagy-vagy*, Osiris, Budapest, 2001. 591.
- Kis Pintér Imre, i.m., 165.
- Søren Kierkegaard, i.m., 618.
- Id. Schein Gábor, *Nevetők és boldogtalanok*, Akadémiai Kiadó, 2009. 56.
- Érdemes idéznünk ezzel kapcsolatban Martin Bubert, aki Ézsaiás próféta dühét így magyarázza: „Bármily hevesen küzd is Jesája a szándékát veszített kultusz ellen, és bármilyen dühös szavakkal kéri is ki magának Jesája Istene, hogy a nép, amely csak »ajkával dicsóítja. . . de szíve

- távol van« töle (Jes, 29 :13), (...) mindez még-
is a templom szentségének meggyalázása ellen
irányul. De ez a meggyalázás (...) nem fosztja
meg a szentélyt alapvető szentségétől, és ép-
pen ezen a szentségen alapszik a szentély érint-
hetetlensége. Az országot is sújthatja ugyan
a nép vétke miatt szenvedés, de a tűz, melyet
JHWH gyújtott Sion hegyén (Jes, 30 :9), nem
aludhat ki, a helyet, ahol Isten »lakik«, »nevé-
nek« helyét (Jes, 18 :7) nem rombolhatják le,
és mindazok a népek, amelyek a hegy ellen
támadnak, ízzé-porrá törnek (Jes, 29 :5), mert
maga JHWH száll le Sion védelmére (Jes, 31 :4).
Martin Buber, *A próféták hite*, Atlantisz, Buda-
pest, 1991. 189.
- 17 „Oh jól vigyázz, mert anyád nyelvét bízták rád
a századok” – szól a vers első sora, aminek
különös tartalmakat ad, ha felidézünk, hogy
Füst Milán anyja a fiához feltehetőleg jiddisül
beszélt, amit Füst a naplófeljegyzéseiben né-
mettől stilizált.
- 18 Id. Fülep Lajos levele Füst Milánnak 1942. április
20-án, in: Kis Pintér Imre (szerk.): *Szelleme-
k ut-
cája*. In memoriam Füst Milán, Nap Kiadó, Bp.,
1998. 147-149.
- 19 „A sértődöttség vonatott dallamát hagyták
rám örököül: semmi mást! / S miből a zsidónak
oly bőven jutott ki minden időben: gúny és ma-
gány: – e kettő volt örökrészem e földön! / Ide-
gen vagyok én itt, idegen nékem ez a Föld s ide-
gen minden népe!”
- 20 Rába György, *Indulat* le képezet, It 1981. 2. 163.
- 21 Rába György emlékezett rá, hogy a görög drá-
maírók és költők belső realitásnak élték át a mí-
toszt, nem volt szükségük olyan poétikai elvek
alkalmazására, amelyek étellel telíthették a tör-
ténetet. Vö. Rába György, i.m. 164.
- 22 Emmanuel Lévinas, *Nyelv és közelség*, Jelenkor,
Pécs, 1997. 93.
- 23 Emmanuel Lévinas, *Teljeség és végtelen*, Jelen-
kor, Pécs, 1999. 242.
- 24 „A termékenység megszakított ideje abszolút fi-
atalságot és újrakezdést tesz lehetővé, jóllehet
az újrakezdődött múlttal való viszonyt meg-
hagyja az újrakezdésben, a szabad – az em-
lékezetéhez képest másfajta szabadság szerint
szabad – visszatérésben a múlt felé, meghagyja
a szabad értelmezésben és a szabad választás-
ban, egy, úgy mond, teljes egészében megbo-
csátott létezésben.” Emmanuel Lévinas, *Teljes-
ség és végtelen*, 242.
- 25 Füst a verset első megjelenésekor (Nyugat 1932.
II. 33-34.) Csontváry emlékének ajánlotta.
- 26 Ugyanebben a funkcióban teszi elgondolhatóvá
Isten létét *A Mississippi* című vers is: „Én, lásd, ha
meghalok / s szívemre teszi majd kezét a föl-
döntűli, jó bíró / S jutalmam kérdezi tőlem,
megillető igényemet, hogy szívszakító mun-
kám béreként mit gondolkodok?...”
- 27 Walter Benjamin, *Gesammelte Werke*,
Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1997. I.1. 392.
- 28 Rába György, i.m. 164.
- 29 Füst Milán, *Teljes Napló*, Fekete Sas, 1999. Buda-
pest, II. 429.
- 30 „Beszélni annyit tesz, mint valamely anyagi
nyelvről emberi nyelvre lefordítani valamit, más
szóval gondolatokat szavakká – (igazi) dolgo-
kat e dolgok neveivé – (igazi) képeket e ké-
pek (szóbeli) jeleivé átváltani, s e szavak, ne-
vek és jelek aztán költőiek vagy kírológikusok (a
szó eredeti értelme szerint valók), továb-
bá: történetiek vagy hieroglifikusok és vé-
gül filozófikusok vagy karakterisztikusok, te-
hát részletesen jellemzők lehetnek.” Füst Milán,
Látomás és indulat a művészetben, 130.
- 31 Uo.
- 32 Id. Bartal Mária, *Áthangzások*, Kalligram, Buda-
pest, 2014. 63-103.
- 33 Füst Milán, *Látomás és indulat a művészetben*,
131.
- 34 Kocsis Éva, *Klasszikus és orientális antikvitás
Winckelmann, Hamann és Herder műveiben*,
Holmi 2003. 9. 166.
- 35 „Kezdjük a végén avval a nagyszerű mondat-
tal, hogy „a teremtés első jelenése és gyönyö-
re egyesül ebben a szóban: legyen világosság! A
dolgok jelen idejének érzete evvel a szóval
kezdődik” – ez utolsó mondat oly sokértelmű,
hogy alig is tudunk itt a végére járni. Jelenti
mindenekelőtt, hogy a jelenés legfőbb gyö-
nyöre ennek a világnak. További értelmezése
kétféleképpen lehetséges: a »Gegenwart«-szó
ugyanis kettős értelmű, jelenthet jelen időt, de
jelenlétet is. (...) De mi úgy érezzük, azt fel-
tételizzük, hogy e szónak itt inkább a jelen idő
értelmét kell adni, annál is inkább, mert éppen
Hamann a sokat jelentő szavak mesterének is-
merjük. Akkor pedig többféle értelme van, pél-
dául az is, hogy elképzelhető egy olyan fajta lé-
tezés is, amelyben nincs is jelen idő, illetve an-
nak érzete nincs meg a létezőben, s talán volt
is már ilyesmi – de mihelyt megjelent az el-
ső kép a sötét vizek felett ige formájában, mi-
helyt elhangzott a világosság kiáltása a káosz
zűrzavarában: ennek a rettenetes képnek ege-
ket rázó hatalmától jelenvalókká lettek a dol-
gok. Vagyis ezzel a kinyilatkoztatással revelá-
lódik számunkra a dolgok jelene s annak tudo-
- máslétele. Ennek a gondolatnak pedig talán
azért is van ilyen nagy érdekessége, mert eb-
ben az elképzelt, biblikus és gigantikus képben
bizonyos, a létezésnek, a léleknek őseredeté-
ről szóló rege is foglaltatik. S ez az időtlenség-
ről szól, s az ilyen rege nagyon érdekelt minket.
Mert hiszen, ha jól meggondoljuk, akkor meg
kell állapítanunk, hogy voltaképp lelkünknek ez
az időtlenség az igazi hazája, minthogy mindaz,
amit önfeledtségnek, sőt boldogságunknak ne-
vezünk: időtlen.” Füst Milán, *Látomás és indulat
a művészetben*, 131-132.
- 36 Kocsis Éva, *J. G. Hamann és a modernizmus kri-
tikája*, Hermeneutikai Kutatóközpont, Budapest,
2000. 82.
- 37 Martin Heidegger, *Lét és idő*, Gondolat, Bp.,
1989. 429.
- 38 *Magyar irodalom*, Gintli Tibor (főszerk.), Akadé-
miai Kiadó, Bp., 2010. 493.
- 39 „A halállal a jelenvaló lét a maga legsajátabb
létképességében áll küszöbön önmaga számá-
ra.” Martin Heidegger, i.m., 429.
- 40 Friedrich Nietzsche, *Werke in vier Bänden*, Caesar
Verlag, Wien, 1980. I. 549.
- 41 „Oder dem Adler gleich, der lange, / Lange starr
in Agründe blickt, / in seine Abgründe: – / O
wie sie hier hinab, / Hinunter, hinein, / In immer
tieferen Tiefen ringeln! – / Dann / Plötzlich,
gerade Zugs. / Gezückten Flugs, / Auf Lämmer
stoßen.” Friedrich Nietzsche, i.m. 551.
- 42 Friedrich Nietzsche, *Werke in vier Bänden*, IV. 202.
(jenseits von Gut und Böse, 4. Hauptstück, 146.)
- 43 Tudjuk, hogy Füst Milán életének egyetlen idő-
szakában sem volt vallásos. Tudjuk azt is, hogy
1938-ban megkeresztelkedett, de ez sem ját-
szott lényeges szerepet az életében. Nincs róla
adatunk, hogy ő maga bármikor részt vett vol-
na széder estén. Nem valószínű, hogy számára
ez a hagyomány megélt, elven lett volna.
- 44 Schein Gábor, Egyik névben a másikat, Al-
föld, 1999. 9. 46-64.
- 45 A későbbi magyar költészetben hasonló esettel
találkozunk Nemes Nagy Ágnes *A Föld emlékei*
című prózaversében.
- 46 Wolfgang Kaiser, *Review of C. P. Cavafy*,
Collected Poems and Robert Liddel, Cavafy,
a Critical Biography, The New Republic, 1975.
aug. 30.
- 47 Cseh Zoltán, *Legalább két Kavafisz*, Jelenkor
2006. 7-8. 813.
- 48 Cseh Zoltán, i.m., 815.
- 49 De Lacy O’Leary, *Arabic Thought and its Place in
History*, London, 1922, 3.

VÁROSOK és TÖRTÉNETEIK

KÉT VÁROS TÖRTÉNETE

Az első egy mérnök által megrajzolt terv szerint jött létre. Az alkotó az ész által diktált elveket követte, és azokat azonnal mértani formába öntötte. Az igényből, hogy a város egy biztonságos, kívülről áthatolhatatlan egész legyen, arra jutott, hogy kör alaprajzon kell állnia, amelynek peremén fog húzódni a városfal. A várost ezzel egyszer s mindenkorra leválasztotta a környező világtól, és külső területének olyan formát adott, amely megfelelt úgy a hadászatnak, mint a filozófiának a tökéletességről alkotott felfogásainak. Eme képződmény középpontjába egy, a fontos intézmények épületei által szegélyezett teret helyezett; és e középpontból egyenes utcák sugarai futottak szét, amelyeket összekötőutak gyűrűi szeltek át. Miután a terv elkészült, talált egy síkságot, amelyet alkalmasnak tartott a megvalósításához, és amelyen úgy tűnt, hogy csak néhány öreg fa kivágására, egy-két bucka kiegyenlítésére és pár csavargó elűzésére lesz szükség.

Ez alapján joggal lehetett remélni, hogy e helyen az ész, a nyugati ész városa jön létre, egy olyan város, amelyben a nyugati metafizika magára ismer. Roland Barthes számára japán útja egy olyan távolságot adott, amely révén összefüggésre lelt a nyugati gondolkodás mozgása és a nyugati városok alapvető elrendezése között: „A négyzetes, hálószerkezetű városok (mint például Los Angeles) állítólag erőteljes szorongást okoznak. Bántják a városhoz kötődő szinestetikus érzékenységünket, amely megköveteli, hogy a városi térnek legyen egy központja, aho-

vá be lehet menni és ahonnan vissza lehet térni, hogy legyen egy önmagában teljes hely, amelyről álmodozni lehet, amelyhez közeledhetünk vagy amelytől távolodhatunk, egyszóval, ahol létrehozhatjuk önmagunkat. Számos (történelmi, gazdasági, vallási, katonai) okból, a Nyugat túlságosan is jól megértette ezt a törvényt: városai mind koncentrikusak. Összhangban a nyugati metafizika mozgásával, amely szerint minden középpont az igazság helye, városaink központja mindig **teljes**: egy kijelölt hely, itt halmozódnak fel és összpontosulnak a társadalom értékei: a lelkeség (a templomok), a hatalom (a hivatalok), a pénz (a bankok), az áru (az áruházak), a szó (az agorák: a kávéházak és a sétaterek). A városközpontba menni egyet jelent a társadalmi »igazsággal« való találkozással, a magasabb és teljesebb »valóságban« való részvétellel” (Barthes 1993 : 44, R.B. kiemelései).

Mérnökünk a város tervezésekor olyan követelményeket tartott szem előtt, amelyekben a gazdaság és a hadászat egybekapcsolódott a vallással és a metafizikával. A munkáját vezérlő szempontok között egyszerre volt jelen a befektetett pénzösszeg megtérülése és az ágyúk hatótávolsága, és az az öntudatlan, ám hathatós késztetés, amely arra ösztönözte, hogy az élet bizonyos változékony és összefüggéstelen megnyilvánulásai számára tartós támasztékot találjon. A városi tér geometrizálása mindezt közvetíti: a körző és a vonalzó szilárd támpontot nyújtanak a kezének. A város könyve a geometria képeivel van telerajzolva.

Az eddig elmondottak nemcsak az első, de a második városra is érvényesek. Ez utóbbi saját történelme akkor kezdődött, amikor kiderült, hogy a terepre-

dezés nem lesz olyan egyszerű, és elvégzése után módosítani kell az eredeti tervet. A városfal nem követi pontosan a körző nyomvonalát, a középpontot át kellett helyezni, az utcák egyenesei és körvonalaik kis- sé elgörbültek. Ez azonban csak a kezdete volt annak a torzulási folyamatnak, amelyen a későbbi korokban ment át e város: háborúk, járványok, tűzvészek, bevándorlási hullámok, a kereskedelmi útvonalak áthelyeződése, mindez és számos egyéb, gyakran teljesen lokális jelentőségű esemény tükröződött a város eredeti formájának meg bomlásában. A második város túlnőtt a városfalon, kívülről már alig hasonlított a körre; és a belsejében zajló átépítések következtében az eredeti alaprajz e település távoli múltjává vált.

Mindeme változások nyomán módosultak és elmosódtak a város eredeti körvonalai, ám nem tűntek el teljesen. Aki e második városba belépett, azonnal megérezte az első jelenlétét: nyomban tudta, hogy egy múlttal bíró városban mozog. És e környezet az első lépéseitől fogva figyelmeztette a múlt és a jelen közti távolságra.

A VALÓSÁGGÁ VÁLT ÉSZ VÁROSAI

Az első város egy olyan képződmény, amelyet Descartes az észhez kapcsol. Egy kartézianus város: mértani formáival megfelel az egység, a zártság és a szabályosság követelményeinek. Jó néhány várost ismerünk, amelyek létrejöttükkor legalábbis megközelítették ezt az eszményt, és vonásaik minden esetben a terv egységét tükrözték, amely az alaprajz zárt és szabályos elrendezéséből indult ki. Figyelemre méltó, hogy számos ilyen, egy alapító elgondolás alapján kialakított város éppen a tizenhatodik és a tizenhetedik században jött létre.

Itáliában a tizenhatodik század második felében több olyan város épült, amelyekben a reneszánsz eszmények megvalósítására törekedtek. Így keletkezett például Sabbioneta és Palmanova – mindkettő szabályos mértani alakzatot formáló alaprajzzal.

Amikor Richelieu bíboros elhatározta, hogy egyházi és világi hatalmát demonstrálandó új várost épít családi birtokán, és XIII. Lajostól engedélyt kapott egy „falakkal és árkokkal körbevett, vásárjoggal bíró város” alapítására, Jacques Lemercier-t bízta meg a feladattal, aki udvari építészként a Louvre átalakításakor és a bíboros kegyeltjeként a Sorbonne megépítésekor is kitüntette magát. A várost, amely a bíboros nevét volt hivatott viselni, Lemercier egy derékszögű négyszögben helyezte el – elvégre így is meg lehet felelni a szabályosság és a zártság követelményeinek. A város belsejében ez a derékszögű utcarendszerben fejeződik ki, amely két teret foglal magában.

Az így létrejött képződményt Isaac Joseph nem hajlandó városnak nevezni, ehelyett állítólagos városról beszél. Joggal állapítja meg: „Richelieu a két tér ellenére is csak egy állítólagos város, mivel túl van feszítve, csak a hatalom helyei kerültek benne elosztásra, és dualitása kizárólag a hatalom szimbolikus regiszterén belül van elgondolva (Joseph 1998 : 47). Ebben a hivatalnokok és a bíboros pártfogoltjai számára épült „városban” hiányzik az, ami egy igazi város lényege: a köztér. Utcái és terei csak színlelik, hogy közterek.

Egy város szabályos alaprajzon való kialakítása azonban nem minden esetben a hatalmi pozíció demonstrálására irányuló törekvés kifejeződése. Ahogy arra Marcel Roncayolo figyelmeztet, a geometria e téren sokféle szándékot és mechanizmust közvetít (Roncayolo 1990 : 96). Így például katonai szándékokat, amelyek megvalósításaként erődvárosok keletkeznek.

Számos ilyen város közül említsük meg Érsekújvárt. Ez a török elleni védelmi rendszer központi elemének szánt szabályos hatszög alakú erőd tervezésekor a reneszánsz eszmények által inspirált városgeometria katonai szolgálatba lépett. Ahogy egy korabeli metszet tanúsítja, a város belsejében ez esetben is a derékszögű utcarendszer érvényesült.

A városgeometria nyelvén megszólaló építmények egyszerre árulkodnak az egyháziak világi hatalmáról és a hadvezérek katonai indítékairól. Ez a geometria szabályos formáival mintha felkészítené az embereket egy változatlan rend elfogadására, amely alkalmazásaiban egyszerre lehet az ünnepi szertartások, az imádságok, a munka mindennapi kötelességei, a vásárok és a katonai gyakorlatok rendje. A házak és az utcák valamely szabályos mértani alakzatba rendezése által leküzdhető az az elbizonytalanító érzés, amelyet a rendezetlen utak kanyargása válthat ki; az egyes építőelemek, a házak, az utcák és a sétányok engedelmesen illeszkednek az átlátható egészbe, keretet adva egy olyan térnek, amelyben, mivel azt az egyenes és a körvonal szabja meg, a mozgások iránya mindig kiszámítható. Mindenki tudja, hogy mi vár rá a sarkon túl; hogy hol kell befordulnia, ha a központba akar jutni; hogy meddig mehet el, ha a városban akar maradni. Mindenki tudja, hogy hol vásárolhat, és hogy hol tud győnni; hogy hol mozognak a gazdagok és az előkelők, és hol verődnek össze a szegények. Mindenki a maga helyén, együtt a városban.

Ez a geometria, amellet, hogy érvényre juttatja a zártság és a szabályosság követelményeit, különböző módozatokra ad lehetőséget: ha a városi tér zárttá tétele a cél, a körvonalon kívül a négyszög, vagy akár két mértani forma egyesítése is megoldást kínál. Amikor pedig az utcák szabályos elosztásáról van szó, a körgyűrűs szerkezet mellett derékszögű elrendezés is lehetséges, amely a városi teret szimmetrikusan egy fő-

tér és egy főutca köré szervezi. De még az a követelmény sem tekinthető megkérdőjelezhetetlen dogmának, amely szerint a várost egyetlen mérnöknek kell megterveznie. Richelieu főutcáját, amely az Északi kaput köti össze a Déli kapuval, Jean Barbet tervezte. Végig ugyanolyan házak sorakoznak rajta, így megjelenésében illeszkedik a város egészének koncepciójához. Vagyis nem az a lényeges, hogy a várost egy személy tervezte-e (elvégre Érsekújvár is két olasz mérnök, Ottavio és Giulio Baldigara tervei szerint épült). Az a fontos, hogy az alkotók közreműködése egy egységes, zárt egész eredményezzen. Az említett követelmény csak azt kívánja, hogy a mű egyetlen szándékot testesítsen meg, valamint, hogy a számára kialakított alapokon álljon, nem pedig olyanokon, amelyeket a korábbi építők hagytak hátra. Látható, hogy mindaddig, amíg az eredmény nem bolygatja fel a legfontosabbakat, a zártság elvét, mindhárom elv érvényesítése teret enged a rugalmas megoldásoknak, sőt ösztönzi azokat.

A kartéziánus városnak zártnak kell lennie. E követelmény többféle módon és többféle mértani forma által érvényesíthető. A létrejött műben azonban mindig egyetlen észnek kell kifejeződnie, amely vonalat húz, hogy ezáltal megkülönböztessen, megosszon, kiszámíthatóvá tegyen és elébe menjen a véletlennek.

A VÁROSOK, AMELYEKBN ÉLÜNK, A NEM-ÉSZ VÁROSAI

E helyütt nagyon közel jutottunk azokhoz a kritériumokhoz, amelyek segítségével Descartes a ész megbízható tartalmait azonosítja. A megbízható gondolatok két közismert ismertetőjegye áll előttünk: a világozottság és a körülhatároltság.¹ Eközben még mindig a városról beszélünk, pontosabban a kartéziánus városról, amely nem csupán egy tervezet és elképzelés, hanem egy születő valóság is volt.

Ehhez azonban nyomban hozzá kell fűzni, hogy bár Descartes korában valóban épültek olyan városok, amelyek megfeleltek az újonnan születő ész követelményeinek, és amelyeket ily módon joggal nevezhetünk kartéziánusnak, filozófusunk, városlakó kortársainak túlnyomó többségéhez hasonlóan, élete nagy részében olyan városokban élt, amelyek egy hosszú múlt nyomait viselték. E hosszú múltból szükségszerűen következtek a szándékok megszakításai, a foly-

tonos át- és újjáépítések és a városi térbe való véletlenszerű beavatkozások. Azok a városok, amelyekben a tizenhetedik század elején Nyugat- és Közép-Európa városi lakosságának többsége élt, ez utóbbi típusba tartoztak. Az utcákra pillantva egyértelmű volt, „hogy inkább a véletlen helyezte el őket így, mintsem ésszel bíró emberek akarata” (Descartes 2000 : 25). E városok hosszú időközön át különböző hatásoknak és sokféle szándéknak voltak kitéve. A városi ember környezete egy olyan konfliktus színtere volt, amelyben az ész nap mint nap korábbi kudarcainak anyagi emlékeivel és ellenfele eljövendő győzelmeinek előjeleivel szembesült.

A korújkorban így az ész és a nem-ész szembenállása befészkelte magát a városi tér belsejébe. Az egyetlen ésszerű szándék megvalósításainak rövid történelme és a véletlenszerű torzulások és átépítések megszakításokkal teli hosszú történelme közti feszültség mögött több rejtőzött, mint egy elméleti megalapozás a filozófus abbéli meggyőződéséhez, hogy az ész képezi a biztos megismerés egyetlen forrását és biztosítékát. Az ész és a véletlen ellentétének filozófiai kifejtésében, abban a törekvésben, amely a lényegileg emberit az ész oldalán igyekezett elhelyezni, a differenciálás emegesztusa egy átfogóbb jelentőséggel bíró elmozdulást tükröz, amely nyomán végső soron a város válik a modernitás küzdelmeinek színterévé.

A város belsejébe való elmozdulás a modern racionalitás egészét érinti, mivel olyan meghatározottságokat teremt, amelyek a kirekesztés, az elzárás és a kiszáritás stratégiájának sajátosan modern alkalmazásaihoz adnak keretet. Ahogy már említettük, noha ezek a stratégiák a racionalitáshoz mint olyanhoz konstans módon hozzátartoznak, konkrét alkalmazásuk eltéréseket mutat, ugyanis tárgyukat, ti. az idegen elemet, minden korszak más-más szférában és más-más módon azonosítja.

Ez idáig ez az elem mindig ott bukkant fel, ahol az emberi ész a nem-emberi valósággal találkozott. Gondoljunk az antik színházra, ahol az első színben a természet törvényeivel szemben a község törvényei úgy vannak beállítva, mint az ember belépése az elkerülhetetlen események világába. A második színben Antigoné tragikus sorsa azután teljesedik be, hogy az ellenség holttestét kitiltják a község területéről, és ezáltal az istenek és a község törvényei szembekerülnek egymással. Hegel híres értelmezésében Antigoné története a szellem fejlődésének azon szakaszába illeszkedik, amelyben az erkölcs felbomlik, hogy átengedje helyét a jogállapotnak. Az ezt előmozdító konfliktust Hegel az emberi és az isteni törvény közti törésként jellemzi. Az isteni törvény mögött, amelyre oly hevesen hivatkozik a bátyja eltemetéséért küzdő Antigoné, a családi kapcsolatok felsőbbrendűségéből kiinduló „egyetiség lázadó elve” áll; ezzel szemben az emberi törvényt az általánosság érvényesítésére törek-

* „Elkülönítettnek pedig azt nevezem, ami annyira körülhatárolt, és az összes többitől különálló, hogy csakis azt foglalja magában, ami nyilvánvalóan jelenik meg annak az embernek, aki a kellő módon veszi szemügyre őt” (Descartes 1996 : 48).

vő község képviseli. Hegel így fogalmaz: „Az állam azonban csak az egyénisége szellemének elnyomása által tarthatja fenn magát és, mivel e szellem lényeges mozzanat, az állam éppígy létre is hozza azt, mégpedig olyképpen, hogy elnyomó magatartást tanúsít vele mint ellenséges elvvel szemben” (Hegel 1979 : 245). Az egyénnek a társadalmi egészbe való beilleszkedése akadályokba ütközött, és a kettő összecsapásának helyén megjelentek az ellenállás kísértetei, hogy az észbeli általánosság erejével a természeti, családi és vérségi viszonyokat, illetve az isteni parancsokat állítsák szembe. A községnek azt a törvényt kell ellenük alkalmaznia, amely egy idegen és nemritkán ellenséges közegben általános megalapozást ad saját tartós autonóm létezésének. Aki fegyverrel fordult a község ellen, halála után is ellensége marad, és holtan sem léphet területére. Az isteni törvény hangja, amely a lázadó egyénen keresztül szólal meg, ugyan behatol e területre, és a községen belül konfliktust idéz elő, de ez a hang a külső világ üzenete marad, amely túlmutat az emberi lények közösségén.

Végül jegyezzük meg, hogy ez a határvonal, amely mentén a község a környezetével szemben védelmezi önállóságát, a középkorban egy újabb dimenzióval bővül, amely őt mint evilágít, múlandót és pusztulásra ítéltet Isten községével állítja szembe. Mindkét esetben a középkori város-község azzal áll szemben, ami rajta kívül áll: a városfal védi a külső ellenségtől, és egyúttal emlékezteti evilági erőfeszítései hiábavalóságára és arra a távolságra, amely elválasztja a mennyi béke országától. Ezen a kettős határon játszódnak le azok a találkozások, amelyekben a középkori város-község megtagasztalja identitását.

A modern racionalitás két egymást követő lépéssel igazolja modernségét és racionalitását. Az első lépésben a konfliktus mindkét oldalát a városon belültre helyezi. A konfliktus a város belső ügye, ott lép színre az ész ellenfele, ott fogalmazódnak meg az ellentétek, és ott zajlanak ezek küzdelmei. A város egységét veszélyeztető idegen elemek már nem sehonnas érkező betolakodók, hanem a város saját rendezetlen mozgású elemei, amelyek eltávolodtak az eredeti észszerű szándéktól, a világra szabadították a véletlen démonát, kiszolgáltatva neki a rendet megalkotó alapító művét. Ezentúl, a saját területén lejátszódó találkozások során a városnak próbára kell tennie racionalizáló stratégiáit, adott esetben pedig újakat kell kialakítania.

A modern racionalitás így módon teszi bensővé azt a határvonalat, amely mentén lefolytatja majd döntő küzdelmét integritása megóvásáért; a hadszíntér, ahol beveti fegyvereit, immár a város területén belül fekszik; az ellenfél nem kívülről érkezik, mint egy természeti vagy emberi, dühös és romboló erő; a veszély, amely minden evilági törekvését fenyegeti, nem egy magasabb rendű lény parancsaira hivatott figyelmez-

tetni. Azonban abból, hogy a konfliktus saját teritóriumára tevődött át, korántsem következik, hogy e harcban a modern racionalitás egy olyan ellenség ellen vethetné be pusztító fegyvereit, amely el lett vágva hátszágától, reménytelen helyzetbe került és az ész túlereje által körülveve már csak apró kártevésekre képes. Épp ellenkezőleg, ez az ellenség egy végzetes természeti erő minden jellemzőjével rendelkezik. A modern racionalitással szemben álló ellenség egy saját tehetetlensége által hajtott hatalmas testre emlékeztet.

A második lépésben a racionalitásban tudatosul az, amit ebben a helyzetben az ész sugall. Ám meg kell jegyezni, hogy az ész parancsai nem egyértelműek. Mindig csábítást fog érezni, hogy a történelem tépázta régi helyett egy új alapokon álló várost építsen, egyúttal azonban a kisajátítás stratégiája által kínált lehetőségeket is keresni fogja. E racionalitás egyik szélsőséges megnyilvánulásában folyamatosan felbukkannak egy olyan város tervei, amely egy zöld mezőn épül fel, és elrendezésében az ész örök érvényű megtestesülése lesz, így területén sohasem kell konfrontálódnia idegen elemekkel. A modern racionalitást egy, a totalitást megvalósító zárt közösség látomása fogja vonzani, amely minden elemét tökéletesen magába illeszti, és amely működésének anyagi és szellemi feltételeit saját alapjain állva saját erőforrásaiból képes újratermelni. Másik szélsőséges formájában e racionalitás azoknak az építményeknek a módosításában, kijavításában és kisajátításában nyilvánul meg, amelyekben a történelmi folyamatok – beleértve a véletlent és az egyes elemek heterogén eredetét – megannyi nyomot hagytak. Menni vagy maradni, rombolni vagy újjáépíteni, alapítani vagy kibővíteni – a modern racionalitás történelmének állomásait akár úgy is meg lehet ragadni, mint egy-egy kilengést eme lehetőségek valamelyike felé.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Barthes, Roland (1993): *L'empire des signes*. Genf, Éditions d'Art Albert Skira.
 Descartes, René (1996): *A filozófia alapelvei*. Budapest, Osiris.
 Descartes, René (2000): *Értekezés a módszerről*. Budapest, Műszaki Könyvkiadó.
 Hegel, Georg Wilhelm Friedrich (1979): *A szellem fenomenológiája*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
 Joseph, Isaac (1998): *La ville sans qualités*. Aubenas, Éditions de l'Aube.
 Roncayolo, Marcel (1990): *La ville et ses territoires*. Párizs, Casterman.

Miroslav Marcelli (Zsolna, 1947): szlovák filozófus, fordító, a pozsonyi Comenius Egyetem tanára.

Németh Ádám (Pozsony, 1984): műfordító, képzőművészeti kritikák szerzője.

MIROSLAV MARCELLI ÉS A TÉR FILOZÓFIÁJA

Miroslav Marcelli (1947) neve talán nem ismeretlen a magyar olvasó számára, hiszen a közelmúltban két filozófiai tárgyú könyve is megjelent a Kalligram Kiadó gondozásában, magyar nyelven. Az egyik egy Michel Foucault-nak szentelt tanulmánykötet, amely *Foucault, avagy Mássá lenni* címmel jelent meg 2006-ban, a másik a 2011-ben kiadott, Roland Barthes szemiotikájával foglalkozó és azzal polemizáló *A Barthes-példa*. Az említett két köteten kívül érdemes megemlíteni, hogy előkészületben van Marcelli tér-filozófiai trilógiájának kiadása is: *Filozófusok a városban* (2008, 2009), *Város a filozófiában* (2011) és a *Tér, idő, ritmus* (2015).

A szlovák filozófiai diskurzus egyik legismertebb és legelismertebb alakja, Miroslav Marcelli a pozsonyi Comenius Egyetemen szerezte diplomáját filozófia és történelem szakon. Egyetemi éve alatt többször megfordult a bécsi egyetemen, Oxfordban és a Sorbonne-on is.

Marcelli szemiotikával, filozófiatörténettel és kortárs francia filozófiával foglalkozik, előadásokat tart Európa számos egyetemén, főleg Csehországban és

Franciaországban, mindemellett az egyik legfontosabb szlovák filozófiatörténeti és elmélet folyóirat, az *Anthropos* főszerkesztője. Neki köszönhetően jelent meg elsőként szlovák nyelven Jean Piaget, Gilles Deleuze, Bruno Latour és nem utolsósorban Michel Foucault jó néhány írása.

Jelen tanulmány kísérletet tesz arra, hogy röviden összefoglalja Miroslav Marcelli munkásságát, mégpedig legutolsó kötetének segítségével, amelynek címe *Tér, idő, ritmus*, mely Marcelli tér-filozófiai trilógiájának harmadik kötete. A három kötet az ember térben való létével és annak történetiségével foglalkozik, az emberi szubjektum térben levését, az ember térhez való viszonyát tárgyalja, illetve e viszony jellegzetességeit, attribútumait és tulajdonságait, amelyek az évszázadok folyamán alapvetően meghatározzák az embert és a közösséget, amelyben él, és amelynek létét köszönheti.

Marcelli legfontosabb fogalmai a tér, az idő, a transzcendens, a szubjektum, a hatalom és a történetiség. Ezen fogalmak mentén bontja ki tér-elméletét. Elmélete alapján az ember mint szubjektum megtalálja önmagát a térben és időben, amelyben létezik és létezhet.

* *Filozófusok a városban* (2008, 2009), *Város a filozófiában* (2011) és a *Tér, idő, ritmus* (2015) kötetek címei közül az első fordítása Németh Ádám munkája, a második és harmadik cím saját fordítás. A harmadik kötet címében szereplő 'miesto' kifejezés (*Miesto, čas a rytmus*) a szlovák hely szónak felel meg. A fordításnál figyelembe vettem a magyar filozófiai terminológia sajátosságait, amelyben a hely kifejezés helyett legtöbbször a tér fogalom szerepel.

Az itt felsorolt fogalmak természetesen össze-kapcsolódnak, sőt összefüggenek, jelentésük egymáshoz képest válik e tér-filozófia meghatározó értelmezőjévé, melynek a következő elgondolás az alapja: a szubjektum világhoz való viszonyát alapvetően befolyásolja a tér, amelyben van, de ahhoz, hogy legyen, létezzen, a teret is meg kell határozni, ti. körül kell határolni, reflektálni kell rá, a térre, amelyben önmagát meg akarja találni. A térben való lét pedig időhöz kötött: múlthoz, jelenhez és jövőhöz.

A *Tér, idő, ritmus* című kötet nagyrészt a tér és a térhez tartozó idő fogalmával foglalkozik: a szubjektum térérzékelésének és észlelésének a történetét meséli el. A kötet azt a folyamatot ábrázolja, amelyben a szubjektum évezredek alatt lassan elveszíti vagy inkább felismeri, hogy nem létezik valamiféle teljes, hiánytalan egész, valami esszenciális szubsztancia, amely téren és időn kívüli, hanem csupán valóságtöredékek vannak, esetlegesség és szétartó igazságok.

Minden felismerést és észlelést valamivel szemben határoz meg, ezért jöhet létre a kötetben a kettősség, az egymással szemben meghatározható kettős terek és a kettős időben való lét ellentéte. A címben foglaltak szerint két helyen, kettős időben lehet meghatározni a szubjektum létét. A teret horizontális, az időt vertikális tengelyen értelmezi és ábrázolja (Marcelli 2015: 97).

A kötet felépítése lineáris szerkezetű: a szubjektum létérzékelésének első vizsgálódási metszéspontja az antik kor, majd a barokk kor és a felvilágosodás következik. A horizontális és vertikális síkok metszéspontján helyezkednek el a tárgyalt szerzők és műveik: megemlíti Szent Ágoston, Comenius, Goethe, Leibniz, Voltaire, Kant, Hegel, Marx és végül Heidegger és Sartre munkásságát.

Talán helyes a felvetés, hogy a kiválasztott szerzők és műveik mintegy sűrítve, esszenciálisan tartalmazzák az új vagy megváltozott tér-érzékelést, tér-értelmezést. Pontosabban a tér-érzékelésben meglévő kettősség természetének megváltozását, azt, hogy az ember mikor milyen módon viszonyult a világhoz és szűkebb környezetéhez, hogyan reflektált a transzcendensre, illetve a Másik világ jelenlétére saját életében. Milyen módon értelmezte a számára megfoghatatlannak tűnő és értelmezhetetlen valóságelemeket, hogyan viszonyult a számára hozzáférhetetlen igazsághoz.

A szemléletesség, de még inkább az egyértelműség kedvéért Marcelli az amerikai science fiction író, Ray Bradbury egyik elbeszélésével kezdi a tér kettőségének természetét leíró fejezetet, amelyben egy telefonkészülék segítségével teremődik meg a térbeli és az időbeli már többször emlegetett kettőssége. A te-

lefon köti össze ugyanis a két teret, az elképzelt másik teret a test terével, olyan módon, hogy a telefonáló a saját valóságában létezik, de a telefonvonal túlsó végén egy másik világ található. A beszélgetés alkalmával néhány pillanat erejéig a telefonáló átlép a másik oldalra, valósága a másik világ valósága lesz. Nagyon fontos, hogy a hangok, a saját hangja és a másik világ hangjai kötik össze e két világot, a két valóságot. A címben szereplő „egyszerre lenni vagy létezni egy helyen” a telefon segítségével lehetséges. Azonban Marcelli még egy nagyon fontos dologra hívja fel a figyelmet: valójában nem lehetséges a párhuzamosság, pontosabban a lét, az egzisztálás nem lehetséges egyszerre két helyen, a főszereplő elveszíti a kapcsolatot a telefonban megjelenő világgal, amint a saját valóságában bekopognak az ajtaján.

Marcelli tehát az első példában megkérdőjelezi az egyszerre két helyen való egzisztálás lehetőségét. De miért tartja fontosnak az erről való beszédet? A válasz talán az, hogy egyik nem létezik a másik nélkül. Ahhoz, hogy lehetséges legyen meghatározni a létet, szüksége van valamire, amivel szemben meghatározható.

A transzcendens fogalma valójában ezért kerül az értelmezés körébe. A transzcendens fogalma és a transzcendenshez való viszony változása határozza meg ugyanis a szubjektum, az ember meghatározódását térben és időben. Az ember, mondja Marcelli, meghatározza vagy érzékeli önmagát a saját valóságában, és megalkotja a másikat, a Másik valóságot, amely elérhetetlen, megfoghatatlan és önmagában tökéletes. A Másik ennek okán a transzcendens fogalmával köthető össze, a másik lét, amely fent van. A transzcendens lét, létezés tökéletes és időtlen, ezért helyezkedik el feljebb, ehhez képest a létező véges és időhöz kötött, így szorul a lenti világba (Marcelli 2015: 22).

Az évszázadok folyamán a transzcendens helye és tere is némiképp átalakul. Az egységesen elképzelt fenti szféra helyett gyakran a tökéletes, zárt egész jelenik meg, amely a bent, a benne-lét.

A két világ nem teljesen átjárható, mondja Marcelli. A barokk irodalom és a barokk kor filozófiai gondolkodása számtalan kísérletet tett arra, hogy a világok közötti átjárhatóság lehetővé váljon, hogy az ember megérezzen és tapasztaljon valamit az isteniből. A katarzisélményt kiválthatja egy hang, mint Szent Ágoston vagy az amerikai sci-fi író történetében, mondja Marcelli, illetve a fény, amely Szent Teréznek jelent meg, de a létra vagy a szárnyak is mind betölthették a közvetítő szerepét. A barokk irodalomban az átjárók gyakran rendkívül telített allegóriaként jelentek meg.

Az európai irodalomban gyakran szerepel a hang és a fény mint csatorna, mint motívum. A barokk irodalom, teszi hozzá Marcelli, bővelkedett az ilyesfajta motívumokban, melyek toposszá váltak, majd az európai kollektív tudatban kövültek meg.

A barokk kor gondolkodásában a két tér azonban mindenhol úgy jelenik meg, mint a világ, amely egy egység, és ennek a része, kihagyhatatlan eleme a szubjektum. Rendkívüli fontossággal bír, hogy az ember saját magát ennek a világnak a részeként értelmezi (Marcelli 2015: 41). A zárt egységként való elgondolás mellett a rendkívüli bonyolultság és összetettség jellemző a barokk gondolkodásra. Marcelli szerint ezt a fajta komplexitást legszebben Comenius 1623-as, *A világ útvesztője és a szív paradicsoma* című műve fejezi ki. Megtalálható benne a hang, a világosság mint a két világot összekötő erő, továbbá Comenius a két-szintű világ mindkét típusát ábrázolja. Egyrészt megjelenik benne a földi–túlvilági ellentétpár, de az életgépezet is, amely a külső–belső egységesség allegóriája. A gépezet, amelynek szíve a végső mozgató, a tökéletes egységesség. A mű főhőse, a zarándok e szintek között keresi önmagát és helyét a világban, vagy, ha úgy tetszik, a terét a világok között.

A felvilágosodás gondolkodásában bomlik meg először az egység. A centrum, amelyek köré a barokk korban a világ szerveződött, kimozdul a helyéről, vagy legalábbis már nem egységes, habár még tökéletes. Az ember által vágyott tér a továbbiakban nem a Másik világ, hanem a világ, amelyben él. A világ az ember otthonává és terévé válik (Marcelli 2015: 61). A transzcendenshez való viszony természete először lesz kérdés tárgya.

Az 1755-ös lisszaboni földrengés, amely minden-szentekkor érte el a luzitán fővárost, döntő törésvonal, tartja Marcelli. Voltaire *Candide*-jában épp úgy helyet kap, mint ahogy Kant több értekezésében is, vagy Goethe visszaemlékezéseiben. A mai számítások szerint 8,5-ös fokozatú földrengés rendkívül pusztító volt. Goethe ezzel kapcsolatban bevallotta, hogy megingott benne az a leibnizi gondolat, mely szerint Isten nagy, és szeretete mindenképpen felett áll, mindentől megvédi az embert. Természetesen az emberekben éppen úgy, ahogy a korabeli újságok hasábjain, rövid időn belül felmerült, hogy isteni büntetésről van szó. A büntetés gondolata azt a feltételezést és elképzelést erősítette, hogy létezik egy ítélőszék, amely dönt jóról és rosszról, amely fenntartja az isteni egységet, és amely biztosítja az egyensúlyt jó és rossz között.

Marcelli szerint azonban ez a pusztító kataklizma rendkívüli fontossággal bírta a tapasztalatlanság élményének tekintetében, amely szerint az isteni akarat nem

akadályozta meg a pusztítást. A föld remegett meg, a biztos tér és biztos életterület.

Kant három értekezése is ekkor születik, amelynek középpontjában a földrengés és annak megítélése áll. Eltérően attól, amilyen módon Európa nagy része az említett természeti katasztrófához állt, Kant a földrengést tisztán természeti eseménynek tartja, amelyet a tudomány tengelyén kell elhelyezni, a tudás horizontján, és nem a hit terében.

Voltaire *Candide*-ja a térkeresésben arra a megállapításra jut, hogy az ember rezignáltan tudomásul veheti a végességet és Isten érdektelenségét, de ha gondoskodik egy kis földről, a kertről, a föld gondoskodik majd róla.

A kert allegóriája rendkívüli fontosossággal bír. Marcelli szerint a fallal körülvett kert a bekerített teret jelöli, az életteret, másrészt a metafizikai illúziók elvesztését is szimbolizálja. A kanti kritika szintén kiűzi a megismerés és tapasztalás teréből a metafizikát. Immanuel Kant a *Válasz a kérdésre: Mi a felvilágosodás* című művében a szabadságot tekinti a legfőbb eszköznek arra, hogy az ember megszabaduljon a metafizikai teherrel. A szabadság viszont a fennálló rend, társadalmon belül valósul meg. Marcelli szerint Kant ezzel a gondolatával megteremt a modern értelemben vett kettős teret, a magánteret, amelyen belül szabadon gondolkodhat, és a közteret, amely a hatalomhoz kötődik, és amely alapvetően befolyásolja a szubjektum mozgását és akaratát.

Marcelli Hegel dialektikájának térrel és idővel mint történeti idővel kapcsolatos megfigyeléseit is részletezi, mint a filozófiai gondolkodás történetének Kant mellett másik lényeges reflexióját. A jogállamiság átveszi a test fölötti ítélkezés jogát és önmagába zárja a szubjektumot. A hegeli filozófiából kiemeli a szellem helyvesztését, a transzcendenstől való leválását. A metafizikai tökéletességtől való eltávolodás eredménye azonban a kétségbeesés és a mulandóság megtapasztalása. Másrészt viszont, mondja Marcelli, szembesül az a kínzó felismeréssel, hogy a léte evilági, most és itt létező megismételhetetlen végesség. Otthona a jelen, vagy inkább a múlt és a jövő. Nem örökkévaló, nem időtlen, hanem materiális és valóságos. A szubjektum ezzel az aktussal válik a közösség mulandó részévé, a történetiség elemévé. Azt is hozzáteszi, hogy a veszteség mellett a szellem a történetiségbe való integrálódásával a nagy egészhez is csatlakozik. A történetiség egészéhez, az egységhez, a közösséghez.

A modernség tekintetében Martin Heidegger ateista egzisztencialista filozófiája és Jean-Paul Sartre gondolkodása közt hasonlóságot vél felfedezni, mégpedig abban, hogy az ember a tapasztalat útján megvált attól az elképzeléstől, amely szerint létezik valami megfoghatatlan, időn és téren kívül teljes egész. Ennek folytatásaként pedig az ember ma, mondja Mar-

cell, úgy léphet be saját terébe, ha elfoglalja a kommunikációs térben való szerepét és helyét, a szubjektum így létezik ma két helyen és időben egyszerre (Marcelli 2015: 98). Marcelli pontosítja a fent említett fogalmat: az ateista egzisztencializmust inkább egyféle új transzcendencia, új formájú transzcendencia névvel illeti. Nem kísérli meg Heidegger művének interpretációját a tér vonatkozásában, csupán a temporalitás felől megközelített létet próbálja meg integrálni saját létértelmezésébe.

Marcelli korábbi munkáihoz jól illeszkedik a három, térrel foglalkozó szöveg. A hatalom térhez és időhöz köthető viszonyrendszere és működése a Barthes szövegeivel folytatott vitában, de még inkább a Foucault-nál gyakran előforduló fogalom, a hatalom mindenkori szerepével kapcsolatban mutatkozik meg. A *Foucault avagy Mássá lenni* című monográfiájában részletesen foglalkozik a test, tér, hatalom és idő foucault-i értelmezésével. Ebben a könyvben is megjelenik az a gondolat, hogy a felvilágosodás filozófiai gondolkodásában alapvető változás ment végbe. A tér és a tér határai megváltoztak, a szubjektum pedig rövid időn belül új helyzetben találta magát. Szükséges pontosítani, hogy milyen térről, terekről van szó. Marcelli terei egyrészt vonatkoznak a konkrét fizikai térre, amelyet fallal lehet körbevenni, és amelyet ki lehet jelölni. Ilyen terek például városok. A másik tér az időhöz kötött tér, a közösség tere, amelyben a szubjektum önmagát keresi. A felvilágosodás korában mindkét tér új lehetőségeket hozott, helyesebben: új helyre kényszerítette az embert.

A címben szereplő Másik fogalma siet a szubjektum segítségére. A szubjektum ebben a helyzetben olyan személy, aki a társadalom szélén helyezkedik el. Ebből a pozícióból reflektál önmagára mint másokra. Marcelli arra hívja a fel a figyelmet, hogy a Másik mindig a határon helyezkedik el. A *határ-attitűd* pedig lehetőséget nyújt arra, hogy kilépjen a kívül-belül alternatívájából (Marcelli 2006: 34). A hegeli önmagába zárt-ság képze önkényes börtön, korbát, amely a határon

létezéssel írható csak felül. „A valódi megismerés feladata megtalálni a politikai földrajz felszíne alatt a lényegi, természetes és éppen ezért ésszerű alapok szilárd rétegét, amelyre felépíthető evilági székhelyünk, otthonunk, a maga természetes horizontjával.” (Marcelli 2006: 38). A módszer pedig a múlt felé való fordulás, amely alapjaiban rendíti meg a biztosnak hitt fundamentumot, felbontja az egységet, amelyet a metafizika és a transzcendenciahoz való viszony változtatott mozdíthatatlan és megközelíthetetlen tökéletességgé.

Miroslav Marcelli a tér és az idő kettősségének vonatkozásaival, illetve annak hatásával foglalkozik az említett három műben. Más írásaiban is rendszeren foglalkozik az ember világban való elhelyezkedésével és ennek kérdéseivel. Ennek alapján határozza meg a szubjektum helyét, de ez a hely folyamatos változásban van, nincs nyugvópont, mivel a szubjektum folyamatosan felülírja saját reflexióit a tapasztalat útján. A folyamat rendkívül összetett és szerteágazó lehetőségeket nyújt az értelmezésre, de a megközelítés is változatos képet mutat. Marcelli a történetiség felől közelítette meg a kérdést, és nem hagyta figyelmen kívül a foucault-i hatalom problémáját sem, amely alapvetően befolyásolja a szubjektum önmeghatározódását.

■ ■ ■

IRODALOM

- MARCELLI, Miroslav, *Foucault avagy Mássá lenni*, Budapest, Kalligram, 2006.
 MARCELLI, Miroslav, *Priklad Barthes*, Bratislava, Kalligram, 2001.
 MARCELLI, Miroslav, *Filozófi v meste*, Bratislava, Kalligram, 2008.
 MARCELLI, Miroslav, *Mesto vo filozofii*, Bratislava, Kalligram, 2011.
 MARCELLI, Miroslav, *Miesto, čas, rytmus*, Bratislava, Kalligram 2015.

VIDÁM APOKALIPSZIS

„elégge befagyott a magyarság” (523.)

Térey János *A Legkisebb Jégkorszak* című legújabb könyve az *Asztalizenében* és az utána következő Térey-kötetekben megismert szereplők sorsát fagyasztja bele egy negatív utópia fantasztikusan dermesztő formájába.

Az *Asztalizene* legutolsó szerzői utasítása a következőképpen hangzik: „Zene. Az ablakon túl szakad a hó. Oda-bent teljes sötét”. Alábbi olvasatomat ebből a belső sötétségből és ettől a hőeséstől indítanám, hiszen az új regény ezt a hőesést növeszti világméretű fagygyá, mellyel, ironikus módon, meteorológiai jelenséggé írja át a szereplők (és a kötetbeli magyar társadalom) lelkiállapotát, és vice versa.

Senki sem gondolhatja komolyan, hogy a regény írója egy romantikus művész lendületével azonosítja a pszichét és a természetet a fagy metaforájában. Senki sem gondolhatja komolyan, hogy a kortárs, polgári (verses) regény reanimált műfaja a negatív utópia későmodern gondolatiságában meggyökerezhet. Senki sem gondolhatja komolyan, hogy ezek a svábhegyi yuppiek képesek mérvadó magyar polgársággá, a kisszerűség és a haszonlesés magyar „poszt-jobbágai”¹ (ahogy Szilasi László fogalmaz) pedig tökök, veszélyes terroristákká válni. Közben mégis ezt teszik, illetve ezt teszi (velünk) a szöveg. Ettől viszont az olvasó, aki ráhagyatkozik a fokozatosan kibontakozó események sodrására, zavarba jön, nem tudja, sírjon vagy nevéssen, ezért jobbára sír is, meg nevet is az ironia szabad játéka fölött.

Az alábbi idézettel szeretném jelezni, hogyan látom a regény tartalmi-formai szerkezetét, melynek fraktálszerű leképződését a XII. kerületi Medgyaszay-ház (Kiss János altábornagy utca 55–59.) leírásában fedezhetjük fel: „a nagy háznak, amiben Almáék laknak, íves záródású, / Intim Loggiái vannak. A védettség ér-

Térey János:

A Legkisebb Jégkorszak
Jelenkor, 2015

zését keltik, / Mint a masszív természet lábait is; / Viszont a falusi témájú falfestmények, / A rovátkolt, halszállás vakolat, / S a pávaminta a kovacsoltvas lépcsőkorláton / Az egyensúlyozó szeszélyt képviselik, / És termékeny közöttük a feszültség”² (577.). Külön hangsúlyoznám az „egyensúlyozó szeszélyt”, mely „termékeny feszültséget” szül.

Egy ironikus olvasatban ekként látom én is Térey új regényét, melyben vérfagyasztóan vidám haláltáncot jár parvenü és hajléktalan, keresztény-polgári „mérészkelt jobboldal” (539.) és szocdem, gyerekrabló „főku-kás” és protokollfőnök, Lana del Rey és az Anarchitecture³ (298. Lanczkor Gábor & co.), és mindehhez kellemesen fagyos hangulatot biztosít az Eyjafjallajökull, valamint európai kollégája, az Etna. Kisebb-nagyobb viskozitással, de legalább ugyanekkora szeszéllyel kavarnak a regényben az abszurd dráma lírai betétei a meteorológiai jelentésekkel, a Svábhegy történelmi múltjába fűrődő „időfolyosók” (350.) élménye egy „letisztult vonalú minipláza” (293.) luxusfogyasztásra csábító élményével. Az olvasó azonban találhat kalandregény-elemeket, (anti)terrorista cselekményelemeket, szőlész-borász hagyományokat, politikai pamfletet, negatív utópiát, építészeti és zenetörténeti eszmefuttatásokat, sgraffito-elemzéseket, lányrablást, gyerekszülést és elnökyilkosságot.

Valahogy úgy képzelem, hogy, épp eklektikussága miatt, a regény nagyon sok olvasó érdeklődését és tetszését kiválthatja: olvasható, sodró, izgalmas, pillanatra sem esik vissza a feszültség, fordulatot fordulatra halmoz, és ezzel előbb vagy utóbb megszerzi olvasóit, nem tudod letenni, nem aka-

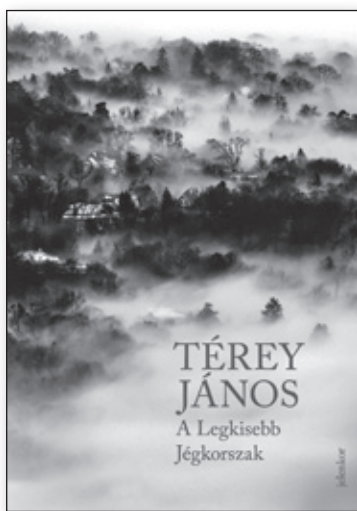
rod, hogy vége legyen, és a 600 oldal kezdetben esetleg nyomasztónak vélt súlya olvasás közben ajándékká válik. Már amennyiben az egyszeri olvasó képes még valamivel megbirkózni. Ez pedig nem más, mint az, ami igazán újszerű Térey hangütésében, mégpedig a regény éles politikai hangoltsága, mely sokszínű kultúra- és társadalomkritikai megjegyzésekkel keverve azt az aggodalmat jelzi, melyet az írástudó a közeljövő Magyarországaért érezhet. És amit magyarországi írók műveikben nem igazán tettek ennyire explicitté. Ezért is fogalmaztam kissé erősen, amikor azt állítottam, hogy ezzel a kortárs magyar irodalom olvasójának meg kell birkóznia.

A kultúrákritika mint diszciplína épp az ilyen művészeti jelenségek tanulmányozásában látja a kortársi lét megértésének lehetőségét. A kortárs művészet értelmezése mindig nehézségeket támaszt a befogadóval szemben, amikor az aktualitás, a jelen maszatos, áthallásos, zavaros, egyidejűségekkel és párhuzamosságokkal átszőtt közegében szólal meg. Nehéz viszonyítani, fő áramlatokat, tendenciákat kiragadni, minden egyszerre létezik. A kultúrákritika viszont a művészet megértésével közvetetten azt a kulturális közhangulatot próbálja értelmezni, mely egy adott társadalmat egy bizonyos időszakban jellemez. A rendszerváltás utáni magyar irodalmat ebből a szempontból sokáig a depolitizáltság jellemezte, és a színházon (drámairodalmon) kívül, mely közvetlenebbül tud reflektálni az aktuális társadalmi-politikai viszonyokra, a prózairodalom a textualitás nyelvközpontúsága felől kívánta megvalósítani önmagát. Ez egyet jelentett azzal, hogy a nyelv referenciális szerepe, a mű társadalmi, kulturális vagy éppen politikai kontextusa kevésbé volt mérvadó szempont egy-egy mű befogadási folyamatában. Magyar olvasóként nem szoktuk meg, hogy a politika „bemászik” az irodalmunkba, és nem tudjuk eldönteni, hogy akarjuk-e ezt. Arról nem is beszélve, hogy miként tudnánk ezt értelmezni. Koszos lesz-e a politikától az irodalom. Ráíródnak-e a napi híradók pártpolitikai aktualitásai egy irodalmi szövegre, amely veszi magának a bátorságot, hogy szóvá tegyen ezt, azt.

Nos, Térey regénye veszi magának a bátorságot, és – jóllehet mégsem egyértelműen a kortárs világba, hanem egy elképzelt, nem is olyan távoli jövőbe helyeződve – nem hagyja ki a játékból a nyelv referenciális erejét, sőt olyan erős jelölőkkel is mer operálni, melyek prózáját aktuálpolitikai szerepet betöltő figurák („Itt van egy vonalban Áder, Orbán... Bajnai.” 585.), események (terrorizmus) és gondok (hajléktalanság, katasztrófavédelem) felé közelítik. Az olvasó pedig vagy elfogadja ezt a játékot, vagy letezi a könyvet.

Érdekes volt e tekintetben Radnóti Sándor kritikáját olvasni a revizoron.⁴ Radnóti azzal kezdi kritikáját, hogy hosszan idéz aktuálpolitikai passzusokat a műből, melyeket azonban többnyire „közhelyes nézeteknek” tart. Valamiért mégis fontosnak tartotta a 600 oldalas kötetből „összegereblyézni” őket. A továbbiakban Térey korábbi műveinek sorába illeszti bele a *Jégkorszakot*, és arra a következtetésre jut, hogy a regényben túlsúlyba kerül a természeti perspektíva a társadalmival szemben, Térey túl sok költői energiát visz rá a természetre, és nem dolgozza ki a..., kiemelném még egyszer a szót, a társadalmi *perspektívát*. Ami érthető úgy is, Térey nem ad perspektívát a társadalmi *hogyan tovább* kérdéskörében. És csak picit torzítok szerintem, amikor így fogalmazom át Radnóti véleményét, aki egészen pontosan a következőket írja: „Mindannyian tanácsstalannok vagyunk, a magyarság boldogtalan, benuult és apatikus. Térey formát és hangot ad ennek a tanácsstalanságnak (mert ugye azt senki nem hiheti, hogy az olyan mondatok mögött valamiféle perspektíva áll, hogy ágyazódjunk be az „európai térbe”, különösen, hogy mindjárt azt is megtudjuk, hogy „a nyugati demokráciák halódnak”). De ez a forma mindjárt formátlanságnak mutatkozik, az európai tél csak külsőleg abroncsolja össze a történetet, amelynek laza epizódjai széttartanak, a szereplőknek alig van közük egymáshoz, s kölcsönös közönyük és érdektelenségük – ellentétben az *Asztalízene* nagyszabású megoldásával – itt csak tematikus adottság, amely megbontja a regény egységét”.

Ha jól értelmezem – és én vagyok a legjobban meglepve az értelmezésemtől –, Radnóti elvárásai akkor teljesültek volna, és *A Legkisebb Jégkorszak* akkor tartozhatna a szerző „főművei” közé, ha a magyarság aktuális tanácsstalanságát olyan társadalmi perspektívába helyezné, vagy pontosabban fogalmazva, olyan társadalmi perspektívát dolgozna ki a magyarság számára, mely kivezetné őt a jelen meghasonlottságából és tanácsstalanságából. Van ebben egy nagyon erős olvasói-kritikusi elvárás, mely az *utat mutatás* prófétai szerepkörét ítéli oda az irodalmi műnek. Legyen erős, okos, bátor, és mutasson

valamiféle perspektívát. Mondja meg, hogy mit csináljunk. Mit csinálhatunk.

Lehet, hogy hirtelen túl sokat látam bele a perspektíva szóba, játszunk el most inkább azzal a gondolattal, hogy a „társadalmi perspektíva” elhanyagolása alatt Radnóti egyszerűen azt érti, hogy nem elég kidolgozottak a figurák. Odavetettek, elnagyoltak, nincs mögöttük élő figura, életérzésük és spleenjük üres, „tematikus adottság”. Más kérdés, hogy akkor az *Asztalízene* mint a *Jégkorszak* előtörténete, amelyből képet formálhatunk magunknak a Labancz Győző et co. 12 évvel ezelőtti profiljáról, miért nem tekinthető olyan alkotói megoldásnak, mely motiváltta teszi az új könyv szereplőinek *Jégkorszak*beli megjelenítését? Elvégre az *Asztalízene* cinikus Győzőjéből egy meghasonlott, vélhetően súlyos beteg, középkorú férfi lett, aki már korántsem hőzöng akkora

gallérrel, mint korábban, amikor még a White Box nevű szórakozóhely tulajdonosaként volt élet és halál ura. Illetve miért nem látja Radnóti az így értett társadalmi perspektívát az epizód-szerűségben és az egymás iránt alapvetően közönyös szereplőkben? Miért érzékeli ezt „a regény egységének” meg bomlásaként? Meg bomlott világban miért vár egységes regényt, ha már társadalmi perspektíváról beszélünk? Ha viszont valamiért mégis ezt várja el, akkor visszatértünk a perspektíva szó először fejtegetett jelentéséhez, és valóban egy olyan kritikusi elvárás szószólójává válik Radnóti Sándor, melynek értelmében akkor és úgy lehetett volna a regény egységét megteremteni, ha előáll valamilyen perspektíva a tanácsstalan magyarság számára.

És erre csak azt tudom mondani, hogy nem az irodalom feladata ezt előállítani. Nem a Térey János feladata, és nem *A Legkisebb Jégkorszak*é. Én már azt is örömmel vettem, hogy az *Asztalízene* zsidóbasztóan fagyos cinizmusa után *A Legkisebb Jégkorszak* szereplőinek (ha egymáshoz nem is igazán, de) legalább önmagukhoz van valamiféle emberi viszonya,⁵ még ha ez legerőteljesebben az (ön)íronia legkevésbé sem egyértelmű hangfekvésében jelentkezik.

Összefoglalásképpen ehhez annyit tennék még hozzá, hogy a kultúrakritikai nézőpont irodalmi művekben való megjelenését egyfelől üdvözlendőnek tartom, ugyanakkor nem látom rezonábilis befogadói elvárásnak azt, hogy az irodalomtól várjuk kortárs társadalmi, kulturális, politikai patthelyezeteink megoldását, vagy legalábbis az erre irányuló perspektívák kidolgozását. Az irodalom mégis inkább legyen az élet értelmező műfaja, ne pedig a társadalmi-politikai dilemmák megoldásához szükséges elvi-eszmei infrastruktúra.⁶

A regény láthatóan nem is kíván ez lenni, kihagyásos-fragmentált jellege viszont valóban felvetheti azt az agályt, hogy nem kellett/lehetett volna jobban motiválni az egyes eseményeket. Gondolok például a sámánista-rovásírásos Nemzeti Cserkelők fundamentalista csoportjának társadalomlélektani kórismeként való bevezetésére. Miért jelenhetett meg a 2019-es évek

re ez a „káoszparazita” (127.) terrorcsoport egy olyan Magyarországon, melyben „dualizmus, agyó! Nincs botránybaloldal és maffiajobb, / Mint pár éve” (324.)? Hogyan sikerülhetett a Radák miniszterelnök által sokszor és sokféleképpen felemlegetett „nagykoalíció” (121.) „a keresztény polgári középpárt” (586.) és a szociáldemokraták között? És mi vezetett oda, hogy olyan hangozat hallani, miszerint „a koalíció rohad. A jobbközép elunta” (121.)?

A regény nem szentel különösebb figyelmet a politikai folyamatok ok-okozati értelmezésének, megelégszik azzal, hogy jelzi a törésvonalakat, melyek az általa mozgatott figurákat az elbeszélés jelen idejében meghatározzák. Erre egyrészt a negatív utópiák világépítő eljárásmodja ad felhatalmazást, ugyanakkor a verses regény sűrítései megoldásai sem zárják ki a lehetőségét. Ha mindeddig nem igazán tudtuk volna a regény verses formáját értelmezni, ez a szerkesztő elv némiképp megmagyarázhatja, miért kellett sorokba tördelni ezt a szöveget, mely csak elvéve működött a vers-, illetve gondolatrítmus lírai megoldásait. Ilyen szempontból tehát mindenképp rentábilis (ter-

mészetesen e tekintetben csak és kizárólag művésziileg) a verses forma.

A fent említett kihagyásos szerkesztés ellenére sem tűnik motiválatlanak, hogy a regény csúcspontjában, azon a bizonyos „örvénylő bálon” (555.) Győző egykori alkalmi partnere, a pultoslányból lett szuperhősnő, Laura, aki a történet ezen pontján egy James Bond-sorozatba illő szereplővé avanzsál, a hobbiterroristák tehetetlenkedését megunva sikeresen végrehajtja a tervezett elnökgyilkosságot, és egy pisztollyal mellbe lövi a 35 éves Radákot. Magyarország befagyott, az elnök halott, „Európa halott, Európa beteg, / Prostituált föld” (86.). Térey senkit és semmit nem kímél apokaliptikus iróniájában. „Nincs kilátás új életet kezdeni” (87.). A regény azonban nem fullad önsajnálathoz, nyoma sincs benne a katasztrófák bekövetkeztét kísérő apátiának, noha nem mondhatjuk azt sem, hogy megcsillanna valamiféle remény. Ne adj isten, katarzis. A *Legkisebb Jégkorszak* ugyanis azal ér véget, hogy az apaság örömeinek élvezetében megpihenő Mátrai Ágoston visszatér diplomata-karrierjéhez, és kézhez veszi új igazgatói ki-

nevezését. „A MAGYAR KULTÚRA HÁZA DUBAJBAN!” (607.) – szedi nagybetűkkel Térey. És ennél nagyobb abszurditással nem igazán lehetett volna berekeszteni ezt a frappáns, szellemes, (noha helyenként és okkal) nagyon keserű pamfletet a közeljövő Magyarországról.

JEGYZETEK

- 1 Szilasi László: *Tényleges Tusculanum* In: Élet és Irodalom LIX. évfolyam, 42. szám, 2015. október 16.
- 2 Ld. még 128-129.
- 3 Bár honlapjukon nem találtam A Legkisebb Jégkorszakban, „sistergő” *Torture Porn* című számot (298.) Azért idemácsolom a weblap címét, ha bárki kíváncsi lenne a stílusra. <https://anarchitecture.bandcamp.com/> (Letöltve: 2016. január 29.)
- 4 Radnóti Sándor: *Most tél van és csend és hó és...* Online letöltés: http://www.revizononline.com/hu/cikk/5812/terey-janos-a-legkisebb-jegkorszak/?label_id=204&first=0
- 5 Bár Mátrai Ágoston – jóllehet leginkább a gyerekvárás lelkesültségéből fakadóan – szinte egy újfajta emberi hang megnyilatkozásának alakzataként értelmeződik Térey regényében.
- 6 Ugyanakkor Radnóti véleménye, melyben a társadalmi perspektíva hiányát panaszolja fel, szintén nagyon erősen jelzi az írástudó aggodalmát, aki a magyar kultúra kortárs helyzetét kilátástalannak, a magyarság társadalmi kohézióját pedig a negatív értéktartományban látja.

■ **Darabos Enikő:** kritikus, egyetemi oktató.

MOHÁCSI ÁRPÁD

A BUDAI VARÁZSHEGY

Térey új regénye az elmúlt évek – talán Péterffy *Kitömött barbárja* mellett – legérdekesebb irodalmi vállalkozásai közé tartozik, bár verses formája és különleges nyelvezete kétségtelenül nehezen megközelíthetővé teszi. A verses elbeszélés a szerzőnél bevett forma, a kötet elejére emelt Anyegin-idézet pedig világossá teszi a szerző műfaj iránti elkötelezettségét is. Egyébként furcsa ez a verses jelleg, hiszen egy nagyon laza formáról beszélhetünk, inkább csak egyfajta szándékról, hogy a szerző versbe tördeli a szöveget. A magyar olvasónak elég, hogy a sorok nem futnak ki az oldal végére, máris versként ol-

Térey János:
A Legkisebb Jégkorszak
Jelenkor, 2015

vassa a szöveget, nem kéri számon sem a rímeket, sem a hexametert, sem az Anyegin-strófát. A szöveg tehát versként akar megszólalni, így is olvassuk. Hogy a szerző keze mégse legyen a fogalmazást illetően túlságosan megkötve, a versbeszéd közelít a beszélt nyelvhez, nem állandó a szótagszám, és csak kivételes esetben rímel. Tapasztalatom szerint egyes olvasókat eleve el-

riaszt a verses forma, talán modorosnak érzik, nekem egyfajta artisztikusságot jelent, igényel ugyan valamiféle sznobériát az olvasása, mintegy kivételes lehetőségként kínálkozik fel a szöveg, de talán – ha szabad így mondani – a „kiválasztottaknak” szól. És ez annyiban illik is a témához, hogy a bemutatott hősök mindig az elithez tartoznak, vagy az elit nézőpontjából ismerjük meg őket. Mert a regény a Hegyvidék regénye. Ez a Hegyvidék – ha valaki nem tudná – Budapest legerősebb negyede, a budai oldal földrajzilag jól körülhatárolható része, ahol a magyar elit már a történelmi korokban is lakott. Manapság ezt az elitet politikusok, közszereplők, sztárok, művészek, sportolók, orvosok, magas beosztású tisztviselők alkotják családtagjaikkal egyetemben. Ez régebben kiegészült – mint ezt a regény bemutatja – vallatósztisztekkel, katonákkal, királyokkal. Ők a regény hősei. A Hegyvidék lakói kü-

lönös módon nem rendeződnek a regényben hierarchiába esztétikai szempontból. Nincs igazán főszereplő, csak többször vagy kevesebbszer megszólaló emberek. Sőt, bizonyos tekintetben még a vaddisznók is egyenrangú hősök, van nevük, történetük, sorsuk, rokonszenvesek és taszítóak egyszerre, mint a legtöbb szereplő. Szóval a hősöket tekintve egyfajta társadalmi tablót látunk, ahol a Hegyvidék lakossága – mint régebben egy haláltáncban – felvonul előttünk. Nincs változás a jellemükben, különböző életképekben látjuk őket, sorsuk előbb-utóbb összefonódik, és a regény végére összeáll a generáltabló, ahol mindenkinek lehet egy villanása. Hangsúlyosan nem a magyar társadalom egészéről van szó, hanem annak egy szegmenséről, a Hegyvidék elitjéről, ahol még a koldusok is más-hogy koldusok, ahol az emberek tudatában vannak a gazdagságuknak és kiválasztottságuknak. A lakóhelyük pedig nem pusztá személyes adat az igazolványukban, hanem tudatos kiemelkedésük szimbóluma, társadalomfelettségük jelképe.

Téreyt régóta foglalkoztatja ez a közege, Márai nyomán valahogy úgy fogalmazta ezt meg, hogy *Budán lakni életforma*. A regény többszólamú, a hegyvidékiség bemutatása az egyik fontosabb téma. További elem a regénycímbe kiemelt klímaváltozás és ennek várható következményei. Mint a most zajló lipcsei könyvvásáron kiderült, erre a témára a német irodalomban külön kategória jött létre, az ún. klímaköltészet, ebben a vonatkozásban tehát a magyar irodalom szorosán felzárkózott a világelithez. A regény egyúttal egy politikai indíttatású merénylet története is. Ez a politizáló hajlam a maga szatirikus hangvételével fokozatosan eluralkodik a könyvön. Érteni vélem a dühöt és az indulatot, ami ezt a fordulatot indukálja, de sajnálatosan leegyszerűsíti a történetet, ami így egyszerű szatíra lesz, szinte elfelejtődnek az egyéb szálak, ugyanakkor bekapcsolja az írást a *Bolond Istóktól* Márton László *A mi kis köztársaságunk* című regényéig ívelő sorba. A regény indítása és közepe hallatlanul változatos: a különböző hősök különböző helyszínekről jelentkeznek be, jellemzően középkorúak, minden-

ki a saját válságával küszködik, esetleg a gyerekeik nemzedéke kerül még szóba. Ilyen értelemben kifejezetten nemzedéki a könyv. A cselekmény bonyolítása szigorú dramaturgia szerint halad: ahogy a sikeres tévésorozatokban, hogy ne mondjam, szappanoperákban megszokhattuk, egy-egy jelenet felvilágosítja a szereplő mindennapi életéből ellesett problémáját, ő saját maga mindig elemzi, kommentálja is a helyzetét, majd továbbadja a szót a következő szereplőnek, akinek a sorsa összefonódik majd a többi szereplő sorával. Az egyik jelenet főszereplője epizodista a következő jelenetben, majd egyből kimarad, de beszélnek róla, aztán megint visszatér. A szappanoperát nem esztétikai minőségben értem, abszolút kimagasló írásnak tartom Térey könyvét, hanem egyfajta szerkesztési eljárásnak, a jelenetkezés és az egyes jelenetek felépítése a teleregények receptje szerint történik. Totális mellérendelés érvényes: egy részletező leírás, két diáklány vagy két babakocsit tologató anyuka dialógusa éppen olyan fontos, mint valamely főszereplő filozofálása, mert ezek a dolgok voltaképpen mindig ugyanakkor a jelenségnek a magyarázatai különböző nézőpontokból. A szappanopera-jelleget erősítik a túlságosan is hétköznapi témájú dialógusok, amelyek különös ellenétben állnak a rendkívül részletgazdag, rendkívüli tájékozottságot feltételező leíró és elbeszélő részekkel. Széldületes, a szerző mindent tud, mindenben tájékozott, mint valami lexikon. A jelöléses fájdalomcsillapítás mikéntjétől kezdve a vulkáni por összetételén át a budai bortermesztés múltja és jelene kimerítő részletességgel szóba kerül, mert mindez az élet része, akkor pedig érdekes, a legutolsó információig. Az elitirodalom időről időre megpróbálja meghódítani a populáris műfajokat, olyan érzésem van, mint ha itt is valami ilyesmire történne kísérlet. A televíziós élőshow-k semmitmondó dialógusai, a teleregények architektúrája a verses regény kissé ódivatú műfajának megújítását szolgálja. (Magyartanárként szinte látom a kamaszokat, akik már el is aludtak az órán, mire kimondom, hogy verses regény.) A verses forma és az elitirodalomra jellemző beszédelemek külön-

nös kontextusba, mintegy idézőjelbe helyezik ezeket a fókusz nélküli párbeszégeket. A különböző elemeknek állandó váltakoztatása pedig különös feszültséget kelt a szövegben nyelvi értelemben is. A szóhasználatot egyszerre jellemzi az irodalmias választékoság és a vulgaritás, a régies kifejezések („a hétszázát”) és a legújabb, még mókásan ható nyelvi fejlemények. Ezek éppen úgy nem kerülnek el a szerző figyelmét, mint a trendi női gumicsizmák. A szöveg időnként szentencia-szerű, néhol akár közhelyes („... a kín nemesít”), máskor meghatóan értelmes és irodalmi.

Az egész regény egyfajta különös tobzódás a nyelv sokféleségében. Például az idegen nyelvű betétek hatása is nagyon különböző. A kimondhatatlan izlandi vulkánnevek egyszerre félelmetesek és megmosolyogtatóak. Ki ne emlékezne a félelmetes kitörésre, amely miatt légtérzár volt, és káosz a fél világban napokig. És ki ne próbálta volna kiejteni, hogy Ellaf ... Az internet népe ráadásul bőven tanulmányozta az autentikus kiejtést, amin viszont nem lehet nem nevetni. A bennfentesség érzetét kölcsönzi az olvasónak, ha egy angol nyelvű dalszöveget világosan megért egy magyar regényben a megfelelő kontextusban. Az egy nyelven beszélünk érzését. Térey jó dramaturgiai érzéssel rendkívül alaposan, olykor kissé tudálékosan kiaknázza a szituációban rejlő lehetőségeket. A vulkán kitörésekor leírja, hogy működik ez a gyakorlatban, hányféle vulkán van, mikor mi potyog az égből, mi hol folyik, hogy van ez Pannóniában megkövülve, mit írt erről Plinius, az Etna hogy csinálja. A kitörés hogyan hat a klímára itt és más helyeken. A klímaváltozás hogy hat az emberek életére a Hegyvidéken. A sokasodó viharok egyike pedig konkrétan milyen fennakadást okoz az egyik hős életében, aki történetesen éppen vajúdik.

Ha már a vajúdásnál tartunk: a regény felfogható egy terheesség kihordásának történeteként is. A pozitív min-tát mutató terheességi tesztől a gyermek megszületéséig eltelt időt tárgyalja úgy, hogy bemutatja a tágabb környezetet. Térey úgy bánik a földrajzzal, ahogyan mindig is kellene. A földrajz ugyanis nem azt jelenti,

hogy hol vannak köszénbányák, és hogy mikor képződik Lovasi kedvenc gomolyfelhője. A természeti jelenségeket mindig azokkal az emberekkel együtt mutatja be, akiknek a sorsa az adott térséghez kapcsolódik. Szóval ember és környezete egyfajta szimbiózisban él, és a klímaköltészetnek éppen az a legfőbb mondanivalója, hogy bár szeretnénk nem tudomást venni a dologról, de a környezet változása óhatatlanul megváltoztatja az életünket. Mindenki életét. Visszatérve a terhes nő motívumára, nyilván mindenkinek eszébe jut a Tragédia, hogy bármi is történik, a kocka el van vetve, élni fogunk, mint emberi nem, mert „Éva”, aki itt Fruzsina néven szerepel, terhes. Csak nem egészen mindegy, hogy hogyan fogunk élni. Az a mi felelősségünk, hogy ennek az utódnak milyen sors jut. És az a szép Térey könyvében, hogy ahogyan én ezt most leírtam az közhely, ő meg úgy írja le, hogy mindez hitelessé is válik. Ilyen értelemben egyfajta jövőkutató könyv is, bár a válaszok a saját korunka vonatkoznak.

A történet valódi főszereplője tehát a Hegyvidék. Ennek a sorsát tárgyalja a könyv a klímaváltozás tükrében. Térey kijelölt egy számára érdekes mikroközeget, mert ez a területi elhatárolás szükséges volt, hogy ne váljon parttalanra az elbeszélés, ami így mindig a Hegyvidékkel ér véget. A Hegyvidék a magyar meseföldrajz része is, különös legendák kaptak szárnyra róla a városban, itt lakni, ide tartozni a helye különös jellegének és kitüntetett történeti múltjának a felvállalását is jelenti. A történeti múlthoz hozzátartozik a Költő utca. Milyen különös, hogy a legmenőbb budai negyedben a nagypénzű hatalmasok ilyen nevű utcákban sétaltatják a Gucci táskájukat! Jókai villája miatt kapta a nevét az utca. Ő az egyik első kiköltöző volt. A ház maga már nem áll, csak a kert. Viszont a „költő”, a hálás Hegyvidék már csak így tartja számon Jókait, keze munkája jelen van mégis, a kert fáit ő ültette. Egy kirándulóút közepén tábla áll, hogy vadaskert, ki másnak, mint Mátyás királynak a vadaskertje. És a vad nem feltétlenül szimbolikus értelmű, időnként vaddisznók vonulnak csapatostul, én sem hittem

ezt különben, míg a saját magam bőrén nem tapasztaltam, hogy milyen féltelmes is egy ilyen konda csörtetése. És minden háznak, vagy inkább villának külön története van. (Mint Uwe Tellkamp *A Torony* című regényében a drezdai „Rózsadomb” villáinak.) Az egyik belügyes villa volt, ahol ávosok tépkedtek ki az emberek körmét. Egy másik kirándulóösvényen mécseség a kitöréskor elesett magyar katona emlékére. Térey megírja röviden az ő történetét is. Szóval a Hegyvidékben benne van egy kicsit az egész ország, az egész nemzet története. És persze a jelene. A vízilabdázók, a vízilabdázásról szóló bonmot-k, a velük kapcsolatos előítéletek és történetek. És az itt élők: a béna politikusok, a házasságtörők, a lányukat féltő apák, a barátok, a nincstelen csavargók, akiknek szintén megvan a maguk története, az erőszakos bűnözők, akik mindenhol jelen vannak.

A modernitás minden elemében fontos, mintha bizonyítani akarná a szerző, hogy irodalom nem csak a távoli múltban elképzelhető, ahogy azt a gimnazisták olykor hinni szeretnék, hogy az irodalom nem egy megfoghatatlan, poros és ódivatú valami, aminek semmi köze a valós élethez. Hanem nagyon is él, vitára ingerel, lehet és kell is vele kommunikálni. Sarkos véleményt fogalmaz meg például a Facebookkal kapcsolatban, büdös önreklámnak minősíti, ami bizonyos szempontból kétségkívül igaz, de az FB-generáció tagjai a mindennapi életük részeként használják ezt a csatornát, valami olyan természetességgel, amit a magamfajta ódivatú olvasó soha nem fog megérteni, de nincs benne sem önimádat, sem magamutogatás. A modernitás kiterjed a bűnözési formákra is: előkegyül a lakásmaffia, a zaklató, a pedofil. Előfordul villámcsődület. De a szerző a jövőt illetően nem esik kísértésbe, nem próbál a *Vissza a jövőbe* mintájára fura jövőbeli tárgyakat kitalálni. Viszont sejt politikai alakulatokat, különösen szép nyelvi leleménye a „NEMZETI CSERKELOK”. Előkerülnek aktuális témák, mint a meteorológus és a sámán-sarlatán-asztrológus vitája, ahol a bevett tudományok kerülnek szembe az egyébként mindig divatos áltudományokkal.

A tévés könnyű műfajok jelenléte miatt a humor vulgáris tréfaként, politikai szatíráként vagy éppen helyzetkomikumként jelenik meg. Például, ahogyan a hajléktalanná vált egykori kritikus kipenderíti tanyájáról a hórobogós író, aki interjúzna vele egy írásához, de persze ennek is van mélyebb értelme, hiszen meglehetősen ironikusan fogalmaz az írói léttel, a kritikusokkal szemben, de az, hogy a kritikus a lakásmaffia áldozata, mélyebb társadalmi összefüggésbe helyezi a történetet. A hosszabban elmélkedő szereplőkre jellemző az (ön)íronia. A fejezetek között Brecht-songokra emlékeztető dalok vannak köztes betétként, amelyek szintén szatirikus jelleget kölcsönöznek a szövegnek. Itt különösen jellemző a bravúros nyelvi megjelenítés. A hivatalos vagy inkább hivataloskodó nyelv nagyon szereti a rövidítéseket (FŐKEFE). Az egyik songban a miniszterelnök például bépécfémnek szólítja a budapesti főpolgármestert, ami megszólításként tükrözi ezt a rövidítési mániát, másfelől pedig jól kifejezi a miniszterelnök és a polgármester viszonyát, hiszen ha a nyilvánosság előtt így szólítanak meg valakit, akkor egyértelmű az illető feudális értelembe vett alávett helyzete.

Térey regénye sokrétű, sokféle könyv több olvasattal. A Hegyvidék a tükrében egyfajta budai Varázshegy lett, ahol a valóság és a fikció, a múlt és a jelen örökösen egymásba csúszik. Ahol a nagyon is hétköznapi élet más dimenziókat kaphat. Az arcok, a történetek ismerősek: már találkoztunk, velünk estek meg, vagy dehogyis hitük el, hogy ilyesmi megtörténhet. A Hegyvidék sajátos terei, a villák, a kirándulóhelyek étellel telnek meg, így lesz a cukrászdából kultikus hely, az utcai lövedéknövényből történelem. Az életközépi válságból az egész emberiség világfájdalma. Hányavetiségből, értetlenségből pedig nemzeti sorstragédia.

■ **Mohácsi Árpád** 1966-ban született Budapesten. Kötetei a Kalligramnál: Fernando Pessoa: *Portugál tenger* (fordítás, 2008), Gottfried Benn: *Kígyóból a kanyar* (fordítás, 2012), *Hannibál búcsúja* (versek, 2015)

SZÓT SZAKÍTANI AZ ÉLET FÁJÁRÓL

Különös kötet, szinte kimondhatatlan, miért; egyedi és kitűnő. Különös Tábor Ádám eddigi kötetei között, különös a ma fősodornak vélt költészet viszonylatában, és különös abban is, ahogyan a mind költői, mind szellemi hagyományhoz kapcsolódva elűt tőle. Egyszerre könnyed és súlyos, áttetsző és mégis nehezen áttekinthető versek kötet-egése. Minél áttetszőbbnek tűnik egy-egy kifejezés vagy verssor, annál nehezebb átlátni, megérteni, amit valamiképpen mégis érezni lehet. Vannak elvont fogalmakat jelző szavak, túlnyomó többségben azonban aprólékos leírás, megjegyzések, nagyon is hagyományosnak tűnő, bár gyakran szinte észrevehetetlenül új vagy újjá alakított költői képek rejtik-sugallják, amiket érteni és érezni kell. A költészetben érteni kell, hogy érezni lehessen, vélte Gottfried Benn, és Tábor Ádám verseivel is így van az olvasó, ő talán meghökkent egy-egy szóval, de nem affektíven vagy emocionálisan sodor érthetőbe vagy érthetetlenbe. Persze, költői alkotásnál elengedhetetlen az érzés, és ez nem hiányzik a *Versmező* verseiből, sem a gondosan megszerkesztett kötet egészéből.

A szerkesztés sokféle, például az, hogy a kötet öt részből, illetve ciklusból áll: Határtér-idő; Szakad/atlan; Városmező; Agyó, köztársaság; Istenerdeje. Szerkesztésnek lehet, illetve talán jobb szerkesztődésnek mondani, hogy az egész kötetet néhány egymással összefonódó vezértéma és összefüggés fogja egybe. Az egyik a növényi természet, fák, kertek, mezők. A mezőkről mondja egy bevezető idézet, hogy a városon kívüli mezőkből lettek a város parkjai. A másik vezértéma a város. Harmadik a Biblia és a hozzá kapcsolódó, bár éppen tőle-belőle távolodó kabbala. Negyedik az a világ, amelyik az életkörnyezet: egyrészt konkrétumok, fű, utca, kő, ég, megnevezett emberek, beleértve a versek tényleges és személyesen is megszólaló szerzőjét, másrészt

Tábor Ádám: *VERSMEZŐ*
L'Harmattan, 2015

olyan általánosságok, mint idő, tér, halál, élet, kezdet, vég. Ezeket tulajdonképpen a bibliai édenkert gyakran jelentkező képzete fogja egybe. No, és a vers, a költészet szellemi folyama-folyamata, mint az édenkertben kezdődő beszéd egyik, örökletességre képes változata.

Vannak egyéb és jelentős témák, ezek közül legjelentősebb a külön ciklusba gyűjtött társadalmi-politikai helyzet, valamint az öregedés sajátos folyamata, amit ki-ki a maga módján él meg, és amit folyamatként külön kell választani a megszületés és a meghalás eseményeitől. Nem téma, motívum, hanem közeg, a versek és az egész kötet közege a változó, hol elkeseredett, hol boldog lelki állapot, ami újra meg újra, és a legvégén is kiegyenlítődik, illetve egyensúlyba igazodik. Az utolsó vers utolsó két sora hangulatában és mondandójában is rendkívüli: „De szót szakítani az Élet Fájáról / visszatérek még újra a Kertbe.” Ez talán a legfontosabb és legmerészebb kijelentés, amit több versben előz meg a falevél-vers analógia. Hiszen az Élet Fájáról nem gyümölcsöt tép, ami meg lett tiltva, hanem levelet, ami nem tilos. Maga a visszatérés is lázadónak tűnik, viszont nyilvánvaló, hogy nélküle nem lehetne örökléte a versnek és örökléte, nem örök élete, a költőnek.

Metanoia

Az áprilisi légi illat
árváltoztatja földi lényem
a ligetben amint beszívtam
célom eredetem megértem
nem születtem négyfalszolgának
hanem születtem égi képnek
nincs dolgom a dolgok dolgával
szellem dolga a szellem-ének

A kötet elején három mottó olvasható, és a harmadiknak nagyon is köze van

a kötet címéhez, még inkább a versek együtteséhez. Az idézett szöveg George Brechté: „A könyv is egy mező. [...] egy szó jelentése nem a mondat szerkezetével, hanem sokkal inkább egy mezővel van összefüggésben.” Brechtet (de Lewitt mellett) a Concept Art megalapítójának tartják, egyebek mellett „esemény kottái” („Event-scores”) tették híressé, a *Fluxus* tagjai állítólag mind készítették ilyen kis kártyákra írott utasításokat. Az egyik ilyen esemény-kotta címe: „Három víz-esemény”, alatta és egymás alatt három szó: „jég víz gőz”. Brecht tanítványa volt Cage-nek, aki így határozta meg a zenét: „események hang-térben”, és híres kompozíciója egy szó: „Tacet”, vagyis „Hallgat”, a címe 4'33”, annyi idő, amennyit Cage játszás nélkül ült a zongoránál. George Brecht még nála is radikálisabb volt, szerinte a zene alapvető jellegében idő, nem hang. 1959-ben írta Jegyzetfüzetébe: „Életemet a megélés strukturájának” kutatására szentelem”. Fontos legalább ennyit tudni róla, hogy méltányolni és alkalmazni lehessen, miért jelentős, hogy Tábor Ádám kötetének „versmező” a címe, egyik fő motívuma az idő, pedig a kötet túlnyomó többségében rímes és szokványosnak tűnő versekből áll. Fontos, mert valamiképpen nincs ellentmondás, illetve ellenhangoltság, a könyv mottója és tartalma között, de ezt a mottó nélkül sokkal nehezebb lenne észrevenni.

A versekben ugyanis sok az észre- és észbe-vehető. Ezek olyanok, mint akadályversenyen az akadályok, azért vannak ott, hogy sikeresen át lehessen ugrani rajtuk. Átugráról van szó, nem kikerülésről. A verset érteni kell, hogy igazán érezni lehessen, mondtam Gottfried Benn-t idézve az előbb, most, az akadályversenyre gondolva, úgy mondanám: a verset érteni kell, hogy egy-egy versenyfutás győzteseként, vagyis sikeresen lehessen érezni.

Ha a Brechtől idézett *mezőre* gondolunk – ennek angol eredetijével („field”) Brecht, feltételezem, a fizikai részecske és *mezőny* elméletére gondolhatott – különleges módon tűnik fel, hogy a következő szavak: versmező, vár-mező, vér-mező, vérsmező, sőt vérvádmező, és verskert hogyan tartoznak inkább a kötet mezőnyéhez, mint bármelyik mondatához.

A tényleges budai Vérmező, ahol a költő nemcsak verseiben szokott sétálni, (tanúskodhatom, de ez mellékes), az a hely, ahol a köztársaságért szervezkedő Martinovicsékat kivégezték. Akkor pedig felderenghet, akár a tudat alatt is, az „Agyó, köztársaság” ciklus és benne az ugyanilyen című vers, amelyik ezekben az években olvasva egyértelműen a jelenlegi Magyarországra vonatkozik. A „Vérmező” című vers első sora ez: „A vérmezőn piros tinta foly”, rá sorok következnek, hogy *miből* foly. Köztük van: „a költőből, martinovicsból”. A vers utolsó sora megismétli az elsőt. A kezdet összeér a véggel, a vég a kezdettel: időtlenül, feltehetőleg ezért lesz a „folyik”-ból agrammatikusan időtlen „foly”, és ha perverzításom mián, akkor perverzításom mián, a *vérmező* piros tintájáról nemcsak a bakóra, a cenzorra is asszociáltam. A *vers* talán kissé erőltetett, viszont a „határtérítő” című első ciklus, „Több, mint gondolat” című verse befejező soraiban: „A kontrollált extázis az Éden. / A gyönyört a nyelv fájáról tépem”, és a tépem is drasztikus.

A „vérmező” szóval kezdődő felsorjárást az előbb önkényesen, de nem véletlenül fejeztem be a „verskert” szóval, kerttel végeztem a mezőt, hogy jelezhessem: a *vérmező* kötet cím társítja egymással azt, ami George Brechnél *mező*, azzal, ami Tábor Ádámnál *vers*. Ő ugyan nem *kutatja*, de mindenképpen példáját alkotja annak, ami a *megélés struktúrája* az olvasók számára is. A megélésnek, minden megélésnek, ezért elkerülhetetlenül az emlékezésnek is, rejtélye az idő ezen a megállás nélkül mozgó Földön és bármelyik emberben, testében és elméjében, pillanatról pillanatra eltűnő és feltűnő, feltűnő és eltűnő, és világi ismétlődéseiben folyamatos idő, ami olyan és mégsem olyan, mint a szférák zenéjének csendje.

Az idő motívumot göngyölítő „Szakad/atlan” ciklus azonos című versében:

a terrasszal szemben
a hegygerincen
fenyőkatonák vonulnak erdőcsapatban
harminc éve
nézem őket innen
kint eső szakad szív benn
szakadatlan
tart a vonulás

Egy másik versben, címe:

senkivégre
fa
vére hull
az évre
dőlni
felfogni
nincs erő
folyik tovább
míg csak az idő
meddig a szem ellát
semmivégre

Különös kötet. Különös és különleges, ahogyan megbékéltséget sugall az ex-tázis és az elkeseredés, az aktivitás és az elfogadás, az újrakezdés és a megsemmisülés végleiteit egymással kiengesztelve, de anélkül, hogy bármiféle szintézisben oldaná fel őket. Nem vonatkoztatja egymásra, nem viszonyítja egymáshoz a kontrasztok tényezőit, egymás mellett, előtt vagy után hagyja őket és fokozatokat, de valamiféle bizalommal és bizonyossággal. Vagy a bizonyosság reményében? Nehéz lenne eldönteni, de végül azt is, hogy lehetséges-e bizonyosság remény nélkül. Érdeklük, zaklatják, lázítják az embereket szorongató állapotok, akár társadalmiak, akár természeti-ek, mint az öregedés és a meghalás, ezekről mégis független a bizalma.

A kabbala ezoterikus hite, aminek a kötetben jelei vannak, bármit befogad. Minden, ami van, a végtelen emanációja (a versekben kétszer előfordul az emanációk héber szava, a *szefirot*), a végtelen előtt pedig semmi sincs; („a” Gonosz nem lehet emanáció, gonosz emberek vannak, de a gonoszság a jó hiánya). Egyszer fordul elő a héber *ruah*, a görög *pneuma* és a latin *spiritus* megfelelője, a „Szent Szellet” című vers végén. A „szellet” a huszita bibliafordítás szava volt, és ez a versvégi *ruah* nyilván azért fordul elő, hogy ne legyen ösztetézeshető a magyar „lélek” szóval, ez a görög *pszichét* és a latin *animát* is jelenti, sem pedig a szellemtörténet „szellemével”. Az egész kötetet kell végigolvasni, hogy a két héber szó és a *szellet* jelentősége feltűnjék a *Vérmező* egyetlen mezőjében, mezőnyében, erőterében.

Ennek a versmezőnek csak néhány kiemelkedő szóval, nem mondatok szavaival jelzett nyitottsága olyan, hogy befogadja egy-egy verssel a Buddhát és a Szamszarát, Hamvast, Szabó Lajost, Tábor Bélát, Heideggert, Bodor Bélát;

a költők közül, megnevezve, Goethét, Rilket, Stefan Georgét, Keatset, Erdélyt, Weörest, Ottlikot, Rábát. Befogadja a fizikát és a metafizikát, anélkül, hogy törődne vele, hogyan illenek össze, hiszen az emanációk is összeillenek a teremtet világgal és a költővel, aki azt írja „Szerelemkertészeti egyetem” című versében: „megműveljük az édenkerteket / ahonnan egykor lényünk vétetett”, és ebből a *vétetettből* a honnan-származunk mellett áthallható a *kivétetett*, vagyis a száműzetés is, ami a kötet egyik kontrér motívuma.

Ez mind poétika. Ahogyan Hölderlinnél poétika volt, amikor és ahogyan átvette Empedoklész szintézis nélküli szeretet-harag váltakozását, amit saját Nyár és Tél váltakozására és ciklikusságára alkalmazott. De ha a poétikát szakszóként, nem *ars poeticaként* értjük, hasonlóképpen különös és különleges, hogy a versek verselése többségében rímes és szabályos mondatokból áll, a kötet kisebb része azonban nem, határozottan és meghatározóan nem, és mégis jól megférnek egymással, szinte fel sem tűnik, ahogyan az sem, hogy Tábor Ádám verseiben a költő nem ironizál, nem játsza ki játékosan mindazt, ami számára fontos. Pedig tud játékos lenni. „Playback” című verse Chandler regényeinek magyar címeit sorjázta egymás alá, és olyan vers is akad a kötetben, mint amellyel most lezárom ezt az írást:

A léggömblyányok

A léggömblyányok könnyedén
a léggömblyányok négyen
karsún kecsesen indázva
jöttek át a réten
ültek árnyas fa alá
a léggömblyányok négyen
kék barna sárga rózsaszín
mint a virágok éppen
varázskülönös lények ők
álmodom őket ébren
nem csak e világról való
élnek földön égen
bőrük megsimíthatod
hajuk csillog a fényben
s hirtelen felröppennek mind
a léggömblyányok négyen

■ **András Sándor:** költő, író, esszéista. Magyar szakos végzettséggel 1956-ban Nyugatra menekült, Angliában és Amerikában germanistává vedlett egyetemi tanárként ment nyugdíjba, Nemesvitan él.